

ALEKSANDER JUREWICZ

2 KISREGÉNY

Lengyelből fordította: Dabi István

TARTALOM

LIDA

AZ ÚR NEM HALLJA A SÜKETEKET

LIDA

Regény

A fordítás a gdanski FOKUS kiadó 1994. évi kiadása alapján készült.
A regényt 1991-ben Milosz-díjjal jutalmazták.

1.

még mindig ötéves vagyok és
tengerészruha van rajtam
Még mindig ott áll a pályaudvaron
a repatriálók utolsó vonata
Senki sem száll fel erre a vonatra
Senki sem sír a peronon
apa eltűnt valahol a
vászonba tekert Singer varrógéppel
Anya nem szorongatja a hóna alatt az
Osztrobrámai Szűz Mária képet
Nem hallani az első elszálló madarak hangját
ami elnyomja a gyerekvisítást
„ja nye hacsu u polsu...”¹

A lidai pályaudvar üres és álmos
mintha ide is elért volna a pestis
bár nem riadóztattak egyszer sem
nem verték félre a harangot
egy patkány sem szaladt át az úton
Szeptember kezdi váltani a kopejkákat
az egyes fáról a leveleket
A pályaudvar előtt csak egy teherautó áll
amiről le senki sem száll
nem szedik le a holmit
Ezen a teherautón egy férfi meg egy nő
egy ötéves kisgyerekekkel a messzeséget kémleli
amit megtenni nem lesz erejük
Mintha a sorsfordulóra vagy
a fényképészre várnának.

¹ Nem akarok Lengyelországba

2.

De befut a vonat és a föld
kicsúszik a talpuk alól
Kiáltoznak és sírnak akik
örökre itt maradnak
és akik elutaznak
és nagy zokogás
száll szerte mindenfelé
és tovasodorja a szél
„Ájcsiná, biváj”
„Nye zábugyim, Ájcsiná”²
De azonnal indul a vonat
amit nem lengyelül
adott parancssal sürgetnek
és fej fej mellett
test test mellett
hirtelen reflexként a kereszt jele
az elfejtendő város utolsó villanásai
belorusz falevél ragadt
a vagon ablakára
a szűz máriát ölelő anya
a singert óvó apa
a kerekek ritmusára
az ima taktusára
a jajgatás taktusára
Nyugatra!
mintha kivégzésre vinnének
minket a földtől elszakítottakat
az ismeretlen jövő felé...

² Hazám, Isten veled! El nem felejtünk, Hazánk

3.

Sohasem búcsúztam el attól a várostól
Sohasem tanulom meg azt a várost
Állandóan annak az utcáin ébredek
felhorzsolt térddel szorongatok a kezemben
egy dobozt tele kockákkal
A vasárnapi vecsernyéről hazatérő
nők éneke ébreszt
és a kisüsti mellett a cseresznyés kertben üldögélő
férfiak vad káromkodása

Megálltam a küszöbön valamit keresve
és csak a vonat kerekeinek tompa kattogását hallom
Ez a vonat egyre megy
és soha sehol meg nem áll

VADLUDAK

Holnap már el kell utaznod innen...

Holnap, zautra - ismételtetted a szavakat, és azok rövid időre elvesznek valahol és mint nem kíváncsós visszhang, visszatérnek növekvő fájdalommal és bánattal, bizonytalansággal és félelemmel.

Valahová a távolba nézel és a szemed száraz.

Csak kora este van. A mezők és a rétek felől őszeleji hűvösség jön és köd ereszkedik a földre.

Elül a kolhozföldeken krumplit kapáló nők éneke. Antoska, a Bolond, az ostorával csapkodva hajtja haza az utolsó teheneket.

Lassan elcsendesedik a nappal és csak Cigány kutya nyüszít fel olykor-olykor a láncon, mintha hívogatna valakit, vagy nem tudna megbirkózni a bozontos hátán ugráló bolhákkal. A tyúkok elaludtak, a macska egy élettelen egérrel a fogai között jön a kertből.

A levegőben naftalin szaga száll a szekrényből, amit nemrég vittek ki a házból.

Megcsikordul a kiskapu. Szabatowicz úr közeledik a házunkhoz, a nadrágzsebe ki van tömve, kiáll belőle egy üveg nyaka. - Mentek - vastag kezét az én tegnap megnyírt fejemre teszi. - No, így kell lenni - törli cipőjét a küszöb előtt heverő nyírfagallyakba.

Ahogy belépett a pitvarba, odahallatszott a tányérok csörrenése, a nóta foszlánya, amit apa énekelt, a kiöntött kisüsti bugyogása. Hagymán sült szalonna szaga érződött.

Kerékpáron elhaladt valaki a kerítés mellett, csörömpölt a levált sárhányó.

A közeli templom kék homályba burkolózott, rövid jajdulással megszólalt valami, mintha a harangtorony elalvás előtt a megkönnyebbülés súlyos sóhaját hallatná, vagy az alvás előtti látomásokat kergetné magától, lehet - a fájdalomig kimeresztve a szemet - látni lehetett, mintha egy szentjánosbogár gyenge fénye lenne, a tabernákulum égő olajmécsesét. Az udvaron átszállt egy denevér, mint egy száraz levél, pár denevér fészkelte a padláson. Csendes éjjeleken hallani lehetett a szárnycsapkodásaikat felváltva a patkányok futkosásával, amik lassan a téli szállásukra költöztek, és egyre gyakrabban döngött a famennyezet, úgy tűnt, hogy egy pillanat múlva egész seregük bezuhan a szobába, csak nagyapa és apa nem félt felmenni a padlásra almáért vagy a kisüstivel teli, eldugott demizsonért.

Bementél a sötét pitvarba, a vödörhöz hajolva, arccal a vizet érintetted és ittál pár hideg kortyot, hogy szinte belevásott a fogad.

A konyhai zajon átütött a nagyothalló Stefan nagyapa hangja, aki félig megsüketülten jött haza a lidai börtönből, de még így sem lépett be a kolhozba. Nagyapa hangja a többi hang fölé emelkedett, valamilyen dalt énekelt el-eltévesztve a dallamot és el-elfeledve a szavakat. Ez az ének úgy hangzott, mintha az erőtlen panasz-szavakat vagy a jajgatást kívánná eltompítani. Hallottam, hogy nagyanyának mennyire nem sikerül elcsitítani ezt a „hangversenyt egy süket fülre”.

Az udvaron már sötét borult a földre, a kertre, a szomszéd plébániára.

Holnap, záutra³... A test hűvösén át tolakodtak benned a szavak, amikkel nem tudtál össze-
szokni és megbarátkozni, de az egyre nagyobb félelem, az egyre mélyebb szomorúság és
erőtlen kétségbeesés, amit képtelen voltál felfogni és megérteni, sem bárkitől is felvilágosítást
kérni felőlük. Valami a torkodat szorongatta, mintha egy jégcsap akadt volna fenn tavalý tél-
ről, a szemeid elnehezültek, de nem attól, hogy az égen csillogó néhány csillagot bámultad.

Holnap, záutra...Bensődben valami nehezen dobogott, mintha Czesiek, Janek, Marynka és
Walerka ismét a földhöz szorítottak volna, mint két napja a folyóparton. Valaki kinyitotta a
ház ajtaját és a lépteiről felismerted, hogy az Malwina mama. - Alik, hát te hol csavarogsz?
Már haza kell jönnöd - kiáltotta.

És akkor minden meghasadt, a csillagok hirtelen megpattantak a szemekben és égetni kezd-
tek, mintha a kövön összetört üveg szilánkjáivá változtak volna, a hidegség forró verejték lett,
és abból a fulladásig összeszorított torokból előtört az, amit már régen meg akartál mindezek-
nek mondani, kikiáltani, eltoporzékolni gyermeki lázadásoddal, de csak halkan nyüszítettél
fájó torkodon keresztül: - Nagymama, bábuská, já nye hácsu u polsu! Já nye hácsu, nye
hácsu!⁴... - és nagymama zsírszagú kötényéhez bújtál, mintha ő lenne a holnapí vonat moz-
donyvezetője, mintha ő, csak ő tudná, csak ő lenne lépes megváltoztatni mindezt.

A sírásodat meghallották a konyhában és apa kiszaladt az udvarra.

- Mi történt? - kérdezte és a karjára kapva a nyitott ajtóhoz vitt.

Sírva álltunk a konyhában, nagymama meg én. A zokogás nem engedte, hogy akár csak egy
szót is szóljunk. Mindenki minket nézett, mama már a köténye szélével kezdte a szemem
törölgetni, Szabatowicz úr felém nyújtotta a kezét egy szem cukorkával: - No, vedd el, kóstold
meg! Lidából hoztam - és az a cukor az ő nagy, repedezett tenyerén úgy nézett ki, mint egy
katicabogárka.

Nagyapa felénk fordította le-lecsukló fejét: - Gyetki, sto sztálos, csáho ti gyetká plácses?⁵ - és
nyál csordult a szájából. Malwina nagymamához simultam, de ő semmiben sem tudott segí-
teni.

Nagyapa kinyitotta a száját és megint az a különös, darabokra szakadt dal hangzott fel.

- Sztyihnyij sztári, zdurjel át vodki⁶...

Én pedig azt akartam, hogy nagyapa ne hagyja abba az éneket, hogy még hangosabban
daloljon, és hogy ettől az énektől megpattanjon az egész világ, minden vonat és az a Polska,
ahová nekünk holnap el kell utaznunk.

De nagyapa hirtelen abbahagyta és a feje a mellére bukott. Csend lett és akkor apa töltött a
poharakba a pálinkából.

- No, az egészségetekre... Ne sírj - mondta olyan hangon, mintha a pohár fennakadt volna a
torkán.

Nagyapa az asztalnál horkolt. A férfiak felhajtották a vodkát, törtek egy darab lepényt és
megmártogatták a sültszalonna hagymás zsírjában, haraptak hozzá egy kis savanyú uborkát.

Apa Wacek bácsi segítségével felemelte nagyapát a székről és kivezette a konyhából.

³ holnap

⁴ Nagymama, én nem akarok Lengyelországba. Nem akarok, nem akarok.

⁵ Gyermekeim, mi történt, te gyerek, miért sírsz?

⁶ Hallgass, öreg, elment az eszed a pálinkától.

Meghallottam, hogy a kertben leesett egy alma.

A szoba ajtaja mögül hallatszott nagyapa horkolása, hol felhangosodott, hol hirtelen elakadt, mint az ének, amit nem engedtek meg neki végigénekelni.

Akkor harmincöt éves volt...

Így egy eposz vagy elégia kezdődhetne. Ez azonban nem lesz semmiféle patetikus dal, semmiféle ének, ami hőstetteket, emberfeletti erőfeszítéseket dicsőít. Lehet, hogy ez alig érinti majd valaki - sem jó, sem rossz - sorsát, habár, ki tudhatja, hogy ez a sors jó volt-e, vagy rossz, vagy egy kicsit ilyen is és egy kicsit olyan is...

Azon az őszön annyi idős voltál, mint most én, amint a pizkozat fölé hajolok és megpróbálok visszatérni veled együtt azokba a szeptemberi napokba. Megpróbálok visszamenni veled azokra a helyekre, a mi udvarunkba, ahol már egy másik kutya ugat, a mi házunkhoz, ahol nincs meg az a jázminbokor, az alá az égbolt alá, éppen akkorra, abba a szeptemberbe, Lida utcáira és a lidai pályaudvar peronjára, ahhoz a vonathoz más áttelepülővel...

Már nem jutott arra idő, hogy elutazz oda.

Egy napon úgy éreztem, hogy énnekem kell beszélnem erről, de a beszélgetés egyetlen formája az a levél lehet, amit a túlvilágra írok, hogy azt még egyszer átnézd és javítsd.

Képtelen vagyok a végéig megmagyarázni ezt, de tudtam, hogy ha nem préselem ki magamból ezt az áttelepülési történetet, akkor az életem nem teljesedik be, hogy marad benne egy árnyék, valamilyen, a végéig el nem intézett, befejezetlen ügy.

Annál nehezebb nekem írni. Mert talán te vagy az, aki a legjobban emlékszik és tudja. Amikor meghaltál, a te kis unokád ezt mondta: - A nagypapa az égben van és ott varr a gépén... - Ezért egy időre tedd félre a spulnikat cérnával, a gyűszűt, a bélést, és próbáld meg végig elmondani!

Mindketten harmincöt-harmincöt évesek vagyunk.

Az asztal mellett, amin írok, áll az a barna, már megvénült, kopott vasalású bőrönd.

Csend volt. A szeptemberi nap éppen kelt fel az ablakon át, ami mögött egy juharfa sárgult. A közeli iskolában megszólalt a csengő, valami koppant a padláson.

Talán nem megyünk? Talán jött valaki és azt mondta, hogy nem kell elutaznunk? Lehet, hogy apa, mint minden nap, elment Lidába az üzembe, varrni a barna katonai köpenyeket, nagyanya krumplit kapál a kolhozban, mama pedig elugrott egy pillanatra a boltba sörért és talán a cukorkáról sem feledkezik meg?

Lehet, hogy úgy van, mint minden megelőző napon, ébredés után?

Egy kakas kukorékolt. Az iskolaudvaron fogócskáznak a gyerekek, és ott van velük Marynka, a lába, amit bedugott a biciklikerék küllői közé és megkékült, mint a folyó vize, amikor vihar közeledik, már egészséges, már szaladgál, miközben az egyik harisnyája mindig lecsúszik. Amikor már felemeled a fejedet a párnáról, meglátod azt, amitől könnybe lábad a szemed, mintha egy heves szélfuvallattól felkapott porszem hullott volna belé, ami a torkot üröm keserűségével csípi, ami elködösíti a napsugarakat az ablakon túl, eltompítja a gyerekek kiáltásait az iskolaudvaron, ami hirtelen görcsbe rántja a testet, mint az áramütés vagy a

villámcsapás, és mint hideg hullám, megdermeszt. Akkor visszazuhansz a párnára és nem akarod már felnyitni nehéz szemhéjadat, és elfullaszt az, amit megláttál, az a szörnyűséges látvány, és a gyerek számára így is kegyetlen, és nem gondolod, és nem is beszéled be magadnak, hogy ez még álom, vagy csupán egy látomás.

Mert megpillantottad a szoba sarkában, egészen a kemencénél, amin nagyapa szokott aludni, az útra előkészített batyukat.

Apa varrógépét, amit a nagyanya szőtte lenvászon ágytakaróba csavartak, a barna bőröndöt, aminek támaszkodva áll az Ostrobramai Szűz Mária képe, a gyékénykosár, az összetekert dunyha.

Az a mindig szomorú Ostrobramai Szűzanya, aki mintha még szomorúbb lett volna, mintha neki sem nagyon akardzott volna útra kelni, mintha ő sem sietett volna abba a Polsába, hiszen neki itt olyan sora volt, amilyen volt: jó is, rossz is, hideg és meleg, szomorú és dalos, egy égő templomi gyertya társaságában az ablakban, a nyári viharoktól védve, hallgatta nagyanya imáit és nagyapának az oroszokra szőrt átkait, segített a jelenlétével, és óvott - most pedig a bőröndnek támaszkodva áll és várja, hogy jelt adjanak az indulásra, egy lépést sem tud tenni egyik irányban sem, nézi azt a féhéren világító helyet a falon, amit maga után hagyott, ahol még ottmaradt az ő titokzatos mosolyának az árnyéka, mintha tudna már mindenről, ami miránk vár és minket fogad - apát, anyát, engem és azt a valamit, ami minden nappal ott növekszik anya hasában, nagyanyát, nagyapát, a nagynéniket meg a nagybácsikat, az egész földet és mindenkit rajta, és mintha ettől, a jövőtől való félelmétől a szeme egy kissé le lenne csukva, mintha félne azoktól a távoli, még előttünk álló látványoktól és napoktól, mintha ismerné az utunk minden, jövőbeli nyomát, mintha ismerne minden egyes követ, amibe bele fogunk botlani, minden egyes könnycseppet, ami majd a szemünkből fog hullani, minden egyes csillanást, minden egyes verejtékcseppet, mintha ismerné az összes előérzetet és hirtelen elámulást.

És téged is elvisznek, bár sehová sem akarsz menni, elvisznek téged oda, ahol nem tudod, milyen az ég, milyen madarak ülnek az ottani fákon vagy repdesnek a házak felett, meglehet, semmilyen madár sincs ott, és nem fogod hallani az itteni juharfánkhöz hasonló fa szélhintáztatta leveleinek a zizegését, téged is elvisznek anélkül, hogy megkérdezték volna, hogy akarsz-e utazni vagy nem... Polska, Lengyelország... Rossz volt itt neked, ezen a falon, ebben a szobában? Hiszen nyáron átmeszelték a falakat, az ugyanolyan dolog, mintha új kápolnát építettek volna neked, most pedig a sarokba állítottak az úti csomagok mellé, és csak a rozsdás szög rémít, ami utánad a falban maradt. Vagy talán bújjunk el valahová, ahol nem találunk meg minket és elutaznak nélkülünk? De hová bújjunk, hogy soká keressenek és ne találjanak meg? Hová? Éjjel talán könnyebb lenne, de nappal, amikor valaki itt lehet a közelben... A Szűzanya nem szólalt meg, még akkor sem mozdult meg, amikor a napsugár túl erősen dörgölődött az arcához, még csak el sem takarta a kezével a szemét.

De lehet, hogy még nem volt idejük kipakolni a holmikat, amikor megjött a hír, hogy már nem kell elutazni, vagy nincs miért, mert már nincs ott az a Polska, ahol volt, vagy tegnap, esetleg tegnapelőtt történt valami, hogy Polska már nincs? Füleltem a háziak hangját, vártam valakit, aki azt mondja, hogy mégis maradunk, hogy nem hagyjuk itt magukra nagyanyát és nagyapát, Cigány kutyát, hogy koraiak voltak ezek a csomagolások, sírások, és a szekrényt is vissza kell hozni.

Odatettem egy széket a falhoz, kézbe vettem az Ostrobramai Szűz Máriát, a képen olyan könnyűnek és törékenynek látszott, most pedig épp elég erőfeszitésembe került, hogy felemeljem és visszaakasszam a rozsdás szegre, amit elfelejtettek kivenni a falból és elcsomagolni.

És az Osztoqramai ott függött a régi helyén, a Nap már nem süt a szemébe, a falon lóg, és nem áll a sarokban, mintha szófogatatlankodott volna, és még talán, igaz, talán el is mosolyodott, az első alkalommal azóta, hogy ismerem.

Az asztalnál, a szék karfáján az én úti ruhám - kék tengerészöltöny, nagy gallérral, fehér csíkokkal, mintha tengeren kellene elúsznunk abba a Polsába...

Apa néhány délután ott ült a gépnél és varrta ezt az ünneplőruhát. Sok szívet és haragot öntött beléje, amikor nem ment neki úgy, ahogyan kellett volna - énekelt. A hangja erős volt és tiszta, mint a folyóba süllyesztett harangok kongása.; magával ragadó, mint a forró szél a sztyeppén; hideg, mint az énekében szereplő Szibéria. Énekelt templomi énekeket, csasztuskákat, szomorú dalokat, amik időnként félbeszakadtak. Néha zokogásnak tűnt ez az ének, mintha az éjjel elkalandozott farkas üvöltése lett volna, amikor még erősebben nyomta a Singer pedálját, és abban a pillanatban kétszemélyes kórus jött létre, ami olyan volt, mintha egybekapcsolódott volna két kéz, amelyek nem tudnak búcsút mondani, mint a szerelmes seregélypár a jázminbokorban, mint a szerelem meg a halál, hogy az egész ház zengett ettől az énekléstől, hogy nagymama is megállt a küszöbön, belemerülve a hangokba, együtt énekeltek - apa meg a varrógépe, amiből előkúszott az én úti ruhám, és úszott ez az ének a kissé nyitott ablakon át, végig a homokos földeken, keresztül a kolhozföldeken, át az erdőkön és Lidán, nem ért véget, és sehol sem szakadt meg; az a gép úgy kísérte apát, mint a harmonika vagy a balalajka vasárnap délutánonként, amikor a férfiak a kertben gyűltek össze.

Mennyi éneket és sirámot nyelt magába az az ötéves utazó számára készült egyenruha, és minden félret, minden varratot, minden élt oly nagyon becézett a tű, a faszénvasaló s az ének...

De néhány napja apa már nem ült minden nap a gépe mellé - már csak nagyapának varrt egy sapkát télre, hogy az jól védje mindkét fülét, azt az ürest és a másikat, a jót, az egyik napon Wacek bácsival kezdték szétszedni a varrógépet. Megtisztították, beolajozták és a len ágytakaróba csomagolták, amit a hosszú fehérorosz estéken nagymama szőtt. És a szoba sarkába állították, hogy megpihenjen. Előbb egyedül feküdt ott, majd kezdtek felsorakozni mellette az útitársai. Már nem énekelt, és apa is abbahagyta az éneklést, a gondolataiba merülten járkált, összerakta a szabásmintákat, összetekerte a cérnákat, egy pléhdobozba tette a gyűszűket, a centimétert, a szappant, a ceruzadarabkákat, amikkel a méreteket jegyezte fel - azt is elvitte Polsába, amiről ő maga sem sok mindent tudott, hogy hol van, és mit kell elvinni oda, hogy úgy legyen ott, mintha otthon lenne. Nagymama, szokásához híven, a küszöbön álldogált, de csak nem tudva kivárni, hogy dalra keljen, visszament a tűzhelyéhez, a lábasaihoz.

A fákon a levelek lassan készülődnek a lehullásra, habár a Nap még mintha nem is gondolna a közeledő hűvösre és havakra, amikor valahonnan már vendégségbe készülnek ide. A kéményen kiáltozni kezdtek a csókák, az udvar felett úszik a vénasszonyok nyara, mint a tegnap arra átrepülő denevérenek - annak a különös lénynek, ami se nem madár, se nem egér - az árnyéka, ami elől a lányok sikongva takarják el a hajukat. Az eresz alatt feketéllnek az elhagyott fecskefészkek.

Jön a kútról Malwina nagymama a vízfordórúddal a vállán, a víz kilocsog a vödörkből. A sánta Wincuk jött arra és meghajolt előtte, de ma nem énekelt: „Malwinának a cicije, mint agyagbábu...”

Felismerem anya szoknyáját, amint jön Malinowska nénitől, kelt téstát hoz egy tepsiben.

Nagymama észrevett engem, amint a gangon álltam. Megállt a két vödör víz alatt görnyedezve.

- Felkelt már a fiatalúr... - mondta szomorúan és nehézkesen, mintha az egész házat azon a vízhordó rúdon tartaná. - Mész már ma, elmész... - és olyan hirtelen mozdulattal fordított hátat, hogy a víz hullámozni kezdett a vödrökben és kiömlött a lábára.

Arkaszka macska a kerítésen, a napon, most aludta ki éjszakai vadászat fáradalmait, mintha a lécekre húzott agyagcsuprokra vigyázna. A macska nem utazik velünk. Cigányt sem visszük magunkkal, aki most egy eltévedt bolhát üldöz a bundáján.

A madarak is itt maradnak, vagy elrepülnek télre, hogy tavasszal visszatérjenek ide. És a fák is itt maradnak, a kerítés is. A templom is, a folyó is, az égbolt is. Minden a helyén marad - nagymama, nagypapa, az ősz pap, a postás, a bolond Antoska, az almafák a kertben és az üvegek a szilvalekvárral. És a kálmoszal lefedett halak, amiket Marynka apja fog hozni a kosarában. És a sárgarépa orrú hóember, amit télen az iskolaudvarban fognak felállítani. A tehén is itt marad, a lovak is, a krumpli is a kolhozban. És a nacsalnyik⁷, akivel nagyapa oroszul veszekedett és „kacap”⁸-nak nevezte, és mahorkától barna nyálat köpködött utána.

És a Nap is itt marad, és sehová sem utaznak el az évszakok sem. Sem a Hold, ami álmokat és lidérceket hoz le a Földre. A lehullott levelek tavasszal visszatérnek ugyanezekre a fákra. Itt maradnak a berkenye- és a galagonyabokrok, a mezei kövek és a patkányok a padláson. Az esti meleg tej és a cukrozott kenyér az agyagbögre mellett, amit Ejszyszkiben vettek a piacon, ahol apa a maga varrta sapkákat árulta. A liszt a lepényhez és a kisütött szalonna a zsírában, amivel azt meglocsoljuk. A nyári viharok és az illatos fűvek. És a törött üvegszilánk a fűben. És a templomi harang, ami a májusi istentiszteletre és rorátéra hív, amíg az egyik évben el nem hallgat. És nagyapa újságpapírba csavart mahorkája, ami csípi a szemet meg a torkot. Minden, minden a maga helyén marad és a maga rendjén, a földi és az égi csillagok oltalma alatt, amiket felaggattak erre az égre, belefojtottak ebbe a mocsárba, mert az is itt marad, az ég is, a mocsár is - amit annyi, jelen nem lévő szemmel néztek már más messzeségből, más horizont mögül néznek, és az a mocsár, amiben eltűnnek a mi nyomaink, ösvényeink és könnycseppjeink, amíg minden egy egészbe nem olvad, amíg egybe nem olvad az égbolt a mocsárral, és el nem nyeli a csillagokat.

Ez már ma lesz, hamarosan... Ezek a szavak hallhatók minden falevélben és a szeptemberi Nap sugarában, a templomablak visszfényében, mama kék szemében, a korsók és a tálak között sütkérező macska bundájában, a vadludak gágogásában, amik egy pillanattal ezelőtt repültek át a ház és az udvar fölött, abban az énekben, amivel elkísértem őket a téli vándorútra.

„Áj vi huszi dászvidányijá
Priletájtye k nam ápjáty⁹

Malwina nagymama leveléből, 1988 június:

Megírom, hogy micsoda örömünk volt Háromkirájok ünepín nagy ünepsíg vót huszonnyóc éve nemót ilyen ünep papa tartoták meg is harangok szótak az örömtű sítak

⁷ főnök, vezető, elnök

⁸ az oroszok, főképpen a kommunista szervekkel együttműködők megvető gúnyneve

⁹ Ej, ti ludak, viszontlátásra, repüljetek ide hozzánk ismét.

az emberek és in údj mentem mintha bálba ötösztem vóna az iskolásgyerekek is otvótak a kőmenetbe az aszonyok egész híten takarétotak a templomba mosták a zászlókat tisztétgáták festetik azútárookra fakípeket tetek kristájok áltak az asztalonszép vót takszik áltak el az utat mint lengyel idűkbe sak kípét csiátak wacek elment grodnoba próbát szerezni sokat áldozot a templomnak és egész híten dúgozot

Nagyapa kijött az istállóból, felnézett az égre és köpött egyet, az egyik kezében, fejjel lefelé egy kakast tartott, ez a kakas próbálta kiszabadítani magát, könyörgő, bugyborékoló hangot hallatva, mert nagyapa kezében már megpillantotta a szekerce csillogó élet. Szárnyait csapkodva igyekezett úgy kitekeredni, hogy erős csőrével belecsípjen nagyapa kezébe, de nagyapának erős keze volt, és még erősebben megszorította az állat két lábát; nem úri élettől volt ilyen a keze, úgy gyúrta ilyenné, hogy a lidai börtön ajtaját és falát verte vele, egész gyűlölet volt ebben a kemény és tarló-érdes két kézben. Semmilyen esélye sem volt a mi tarka úrfinknak. Káromlásukkal sem tudtak segíteni rajta a tyúkok, amik egybefutottak az udvar legkülönbözőbb zugaiból, olyan nagy lármát csaptak, hogy a falu végén is hallani lehetett. Nagyapa pedig az orra alatt morogva ment át az udvaron a kakassal és a kisbaltával, maga mögött vezetve a kétségbeesett tyúkseregletet a friss fától és faforgácstól illatozó vesztőhelyre. A kakas bizonyára látta már azt a nem nagy tönköt, de még semmiképpen sem tudta megpillantani saját fejét, amint azon fekszik, majd amint csúszik és zuhan le róla az utolsó megszakadt kukorékolással, az átvágott hangszalagok hörgésével, amik mint húrok, minden reggel olyan szépen zenéltek.

Már egyre közelebb az a tuskó és egyre távolabbinak tűnt valamilyen csoda, ami elúzhette volna ezt a szörnyű pillanatot. A tyúkok megdermedtek a rémülettől és a bánattól, nagyapa pedig még egy kicsit tántorogva a tegnapi kisüstitől, ment a vérpad felé.

A kutya felemelte a fejét és utánuk nézett. Habár nem túlzottan kedvelték egymást, most ő is megsajnálta ezt a gonosz kakast, leeresztette a farkát, ahogyan az ember veszi le a sapkát a fejről, ha halottas menetet lát, hideg borzongás futott végig a hátán.

Nagyapa a kisbaltát nekitámasztotta a tönknek és az egész Nap ott játszott búcsúzóul az élén, áttette a kakast a bal kezébe, meglökte a szemére csúszó sapka ellenzőjét, felemelte a kakast, ami már szinte nem is élt a félelemtől és lefektette a tönkre.

Az egy tömegbe sereglett tyúkok balról jobbra, jobbról balra elhúzódtak, mintha mindent jól meg akartak volna nézni és az emlékezetükbe vésni, hogy majd valamikor meghálálják ezt nagyapának, és ne tojjanak tojást, hogy ne tudja azt arra a bűdös mahorkára elcserélni.

Egy pillanatra minden elhallgatott, szinte fáj a csend. A szegény kakas megpróbálta könnyedén felemelni már a tönkön fekvő fejét, már kezdett elködösödni a szeme: már érezte a közeledő fém hidegét, ami a hóhér jobb kezében nyugodott, hallotta az őt utolsó útjára kísérő tyúkok gyászos halotti csendjét, amik rémulten álltak biztonságos távolságban a baljóslatú éltől, szélesre tárta a csőrét és az élete utolsó illatait fogta fel vele - a gyanta és a rothadó almák édességét.

És akkor olyan valamire merészkedett, ami elámította a tyúkokat, a kutyát. A macska felnyitotta a szemét, és arrafelé nézett, még a csókák is a szárnyaikat kezdték csapkodni a kéményen, elült a gágogás.

A kakas elkukorékolta magát! Összeszedte az erejét a tiltakozás vagy a búcsú utolsó gesztusára. Úgy kukorékol, mint soha addig, mintha egész kakas-élete folyamán erre a kukorékolásra készült volna, talán azt hitte, hogy mesteri éneklése, amit az egész nowogródi járásban

egyetlen egy kakas sem szégyellhetne, meglágyítja Stefan nagyapa kemény kezét, és a balta nem fosztja meg a fejétől?

Kukorékolt még egyszer: - Kukurikú... és félbeszakadt a hang.

A fájdalomtól esztét vesztett kakas szárnycsapásaitól gomolyogni kezdett a fűrészpórák, mindenfelé vér spriccelt, nagyapa pedig, aki egész életében nem szerette a vér látványát, undorodva eresztette el a kakast és kezdte lerázni magáról a ráfröccsent vércseppeket.

De ezzel még nem érték véget az aznapi csodák. Ugyanis váratlan dolog történt: a kakas, ami már fejetlenül ott hevert a tönk mellett, haláltusában vergődve, a lábaival és a szárnyai végével csapkodva a földet, felugrott és tántorogva szaladt előre, elhaló szárnyaival hajtva a levegőt. A megdermedt tyúkok károgni kezdtek, ami még jobban transzba hozta a kakast. Szaladt előre, át az udvaron, elhaladt Cigány háza mellett, hogy a kutya is felnyűszített, mintha a halál futott volna végig a bundáján.

A kakas pedig mintegy szállt, mintegy úszott, tántorogva, mint nagyapa pár pohár kisüsti után. A tyúkok kárálása a halál vagy a feltámadás himnuszává alakult át.

Ettől az előre nem látható eseménytől eltompulva nagyapa hangosan elkáromkodta magát és felkapta a kakas még meleg véréből csöpögő baltát, mintha azzal nem is a kakasnak, hanem a Napnak vágta volna el a torkát. A megveszett állat után vetette magát, amint az a meredező csonkból - ami valaha szép nyak és hangszer volt - fröcskölve a véré, a tyúkjainak, mint siratóasszonyoknak vagy nyoszolyólányoknak a kíséretében szaladt át az udvaron, és talán hallva nagyapa szuszogását, aki mögötte futott a balta pokoli élével a kezében, felugrott a kerítésre.

A nyakából a vér a fehér vászonra csepegett, amivel az esti fejéskől származó tejet szűrték.

Tántorogva állt a léceken, és amikor nagyapa keze már-már elérte szivárványszínű tollait és majdnem visszalökte a földre, felemelkedett a levegőbe, és mintha az az oltalmába vette volna, segített felemelni, egyre magasabbra és messzebb a haláltól, nagyapa átkaitól, a kétségbeesett tyúkoktól.

Elszállt, mint egy véres felhőfoslány a levelüket hullató juharfákhoz, a vadludak vagy a darvak következő V-betűjéhez.

Elrepült a mi húslevesünk az utolsó ebédre ebben a házban, egyre kisebbedő ponttá változott a levegőben, egy hangjeggyé az évekkel feledésbe merülő belorusz énekekben, egy ki nem száradt könnycseppé, egy sár- vagy vérfoлтtá nagyanya kötényén, míg el nem tűnt, szét nem oszlott, és talán valamikor, amikor mi már nem leszünk ott, mint valamilyen szellem vagy rossz álom, megkapirgálja az ablakkeretet egy télen, lehet, a fagyos széllel berepül a kéményen át, és meglátja, hogy valaki már régóta nincsen ott... Lehet, hogy az Ő kukorékolása egy reggel, egy másik helyen és más égbolt alatt majd felébreszti?

- A jab tvaju krou maty, szvólács i práklátájá¹⁰ - visított fel nagyapa, megfenyegette a kezével, amiben ott volt a magasra emelt balta, és sokáig, egyre lemondóbban nézte az üres térséget, de már semmit sem látott. Visszafordult, legyőzötten, vagy talán azzal a reménnyel, hogy a kakas már halott és kihűlt, a véres tönk, az 1957. év egy szeptember napján történt szörnyű bűntény színhelye mellett, amely nap a halál feletti csodálatos győzelem és Stefan nagyapa megalázó vereségének a napja volt.

¹⁰ Baszd meg a kurva anyádat, te átkozott mocsok!

- Alik! Alik - valaki meleg és szelíd hangon hívott a kertbe. Arra fordultam, ahonnan nemrég a mi mennybe szálló kakasunk elrepült, és a kezemmel ernyőzve a szemem, hogy elhajtsam magamtól a vakító napsugarakat, megláttam a kemence mellett a Kisasszonyt a Paptól, ahogyan mosolygott, látni lehetett az összes fehér fogát.

- No, gyere csak ide! Adok valamit - hívott magához.

A lábam elé nézve nyitottam ki a kertbe vezető kiskaput, nehogy ismét egy kis darab vastag üvegbe botoljam, amilyenel tavasszal olyan mélyen bevágtam a lábam, és óvatosan léptem előre a kapu és az elvirágzó magas kapor, a hernyók rága káposztafejek, a kókadt mályvák és a madárijesztő darabok között. A kert közepén állt büszkén kiegyenesedve az utolsó napraforgó, mint a Nap, ami azon a napon szállt le a földre.

A plébánia melletti kertben mosott fehérnemű, miseruha és színes szalagok lógtak. Ezekkel szokta a Kisasszony átkötni a haját, az üres fehérneműs kosár az almafa alatt állt. Bátortalanul mentem oda a Kisasszonyhoz, akinek bizonyára tudnia kellett, hogy mit követett el a kakasunk nagyapával szemben, és lehet, hogy azért hívott, hogy meggyőződjön róla, hogy nem csak látomás volt...

Mindannyian nagyon szerettük a Kisasszonyt, habár senki sem tudta a nevét, azt sem, hogy honnan került a plébániára; amint mondták, a pap unokahúga volt, aki csodával határos módon menekült meg, amikor a háború vége felé az egész családját agyonlőtték a lengyel partizánoknak nyújtott segítség miatt, hogy a pap kereste, amíg egy szép napon ide nem hozta ezt a szomorú szemű, vastag copfú lányt, aki állandóan mosolygott, bár néha hirtelen elszomorodott vagy a gondolataiba merült, mintha akkor a legszörnyűbb emlékek törtek volna rá, olykor a hangja a mi udvarunkba is eljutott, amikor dalolgatott mosás vagy gyomlálás közben. Nagy segítséget jelentett a mi öreg és ősz papunknak ez a lány, aki mintha egy ikonról szállt volna le, vagy egy elfeledett legendából; harminc évvel később Halottak Napján a lány szelvény sírján egy rózsaszínű mécsest gyújtottam, amit Lengyelországból vittem magammal, a régi plébánia a Falusi Tanács narancssárgára festett épülete volt akkor.

- Vedd el, ez a paptól van, az útra - mondta és átnyújtott nekem a kerítésen keresztül egy kis dobozt. - Nyisd ki és nézd meg! - mondta sajátosan szomorú hangján.

A dobozban színes kockák voltak: kékek, pirosak és sárgák.

- Elviszed oda magadhoz...

- Krászivije¹¹ - mondtam, a lány megsimogatta a fejem, vagy talán gyorsan keresztet vetett és sietve távozott a kert mélyébe.

Amint mentem vissza a kerten át, a lábam alá néztem, hogy rá ne lépjek véletlenül egy varangyra, ami a bojtortján levelei alól jön elő. A kezemben szorongattam a dobozt a kockákkal, amit magammal kellett vinnem azzal a szomorúsággal, hogy itt nem játszhatom vele, csak ott, Polsában, miért nem hívhatom ide Wincukék Janekjét, aki éppen egy karikát kerget, hogy építsek vele házat, iskolát, boltot, kavicsokkal cukorka helyett és botokkal cigaretta helyett.

Nagyapa pedig az udvarban járkált és káromkodott. Nem találta a helyét ez a peches kakasidomár. Jó, hogy véletlenül nem tűnt fel a Falusi Tanács elnöke, akinek nagyapa sohasem engedte meg, hogy nyugodtan elhaladjon erre, oh, az lett volna csak a legjobb orvosság az ő idegeire és bajára, ha egész dühét kiönthette volna erre a komor férfira, aki katonai nadrágban és állandóan csak csizmában járt. És nagyapának ezért egy láthatatlan valakihez kellett beszélnie, és Cigány sem dugta ki még csak az orra hegyét sem a házából ijedtségében, jól ismerte

¹¹ Szépek.

nagypapa haragjának az erejét és kiszámíthatatlanságát. Ha talán egy fél pohár kisüstit ihatna, de ahhoz haza kellett volna jönnie és szemtől szemben megállnia Malwina nagymama előtt.

Amikor az óra kettőt ütött, hirtelen mindenkinek sürgős lett a dolga.

Anya már a szürke kosztümben volt, én pedig mindig összetévesztettem a tengerészruha nadrágszárait.

Az ablak alatt apa - már vasárnapi öltöny nadrágjában, de még atlétatrikóban - éppen a borotválkozást fejezte be.

A padlón hevert régi, foltozott rövidnadrágom, a nagymama által számtalanszor stoppolt térdzoknim összetekerve, szandálom; ennek itt kellett maradnia, mint a régi bőrnek, és abban az új bőrben, amit most húztak rám kellett elutaznom oda, és elfeledni ezt az eddigit, amit kiszívott az itteni Nap, az esők és a havak, a kövek, amiken összetörtem a térdem, a kerítések, amiken a nadrágjaimat szaggattam, mindez már szükségtelen, felesleges, és még csak emlékezni sem szabad rájuk.

Anyának remegett a keze, amikor kisimította rajtam a ruhát.

Meghallottuk, hogy csikordult a kapu.

- Nézd, Michał - mutatott a kezével az ablakra, és szinte fulladozva a sírástól, kiszaladt a szobából.

Apa a törölközővel letörölte az arcáról a maradék szappant, gyorsan felvette az ingét és kiment a pitvarba, ahonnan lármát és sírást lehetett hallani, mindenki egyszerre beszélt és mindenki egyszerre sírt, hogy nekem is minden forogni kezdett a szemem előtt, valami égette a torkomat, és még az Osztrobrámai Szűz Anya segítsége is hiábavaló volt, akit megint levettek a falról és betekertek egy vászonba, mint csecsemőt, és a mi csomagjainkra fektették.

„Jania, hát Alik hová tűnt?” - hallottam, Ludwik papa hogyan kérdezte a konyhában, ahol nagymama mindenkit asztalhoz ültetett.

Az udvaron át, mintha templomba készültek volna, úgy voltak felöltözve, jöttek Romanowskiék, és mindjárt az ő belépésükkel a házba megint elkezdődött a sírás-rívás és kiabálás.

A kiürült szoba közepén álltam, az ablakról már levették a függönyt meg a sötétítőt, csak a muskátli és az aszparágusz maradt ott a párkányon. Nem volt kedvem bemenni a zajos konyhába, ami tele volt szagokkal és letörölt könnyekkel, és elkapott a düh, hogy én rólam megfélemedtek, és még csak nem is hallottam, hogy bárki is felelt volna nagypapa kérdésére: „Hát Alik hová tűnt?”

Ott álltam az egyik leeresztett nadrágtartóval, hideg kúszott fel meztelen talpamról s lábamon végig a padlóról, amiről már pattogzott le a barna festék. Talán az ágy vagy a kemence alól előjött a macska, és amint elhaladt mellettem, a lábamhoz dörgölődött, és kellemes meleget éreztem egy rövid pillanatra, körbejárt engem egyszer, kétszer és morgott valamit, talán bátorító szavak voltak azok, vagy a jövőre vonatkozó figyelmeztetések.

Nyikorgó szekéren behajtott az udvarra a keresztanyám Wacek bácsival. A ló idegesen állt egyik lábáról a másikra és haragosan a fejét rázta a vadul ugató Cigányra. Nagypapa kiment hozzájuk és nekiálltak leemelni a kocsiról egy nagy ládát.

- Hóha, hóha! - kiáltottak a forgolódó lóra.

Hallottam, hogyan erőlködtek a pitvarban a bejáratnál, végül kinyitották az ajtót és lihegve behozták a szobába a ládát. A nadrágszárukba törölték a kezüket. A szobát elárasztotta a Nap-tól felmelegedett gyanta és nedves fű illata.

Rögtön mögöttük bejött apa, az arca már kipirult, de a szeme mintegy kihunytt, mintha csak tapogatózva járna.

- No, rajta, Miska - mondta Wacek bácsi. - Hol kezdjük? Add a gépet!

De apa az én kis vaságyamhoz ment és kezdte lecsavarni a támláját. A nagybátyám lassan elvitte és berakta a ládába, ami olyan nagy volt, hogy az egész házunk beleférhetett volna. Majd betették a dunyhát, a paplant, a párnákat, a szánkót, a ruhákat, a posztócsizmát, a varrógép egy részét. Körülnéztem, hogy mit lehetne még betenni oda, mert sok hely maradt.

- Patom dabavim, hágyi, vipjem!¹² - mondta apa. - A ti ábuvájsza i prihagyi!¹³ - mondta nekem és nem csukta be teljesen a konyhaajtót.

Nagyapa még visszafordult az ajtóból, levette a kemencéről a sarlót. Megtörölte a kabátja ujjában és finoman behelyezte a ládába.

A pálinkás demizson mögött megtaláltam a másik cipőmet, amit nagyapa letisztított minden portól és sártól, és hogy fényes legyen, átdörzsölte szalonnabőrrel, a láda szélén ülve felvettem meztelen lábamra. Tudtam, hogy végül csak be kell mennem oda, át kell lépnem a küszöböt, köszöntenem kell a vendégeket és le kell ülnöm melléjük, hiszen én is elutazom... És már éhes is voltam, korgott a gyomrom, habár igazából nem is tudtam, hogy az éhségtől-e vagy a félelemtől.

Ott a konyhában már ki tudja, hányadszor kiáltották - zá zdárovje! - és mindjárt utána: uuh! - hallatszott, és megpendültek a poharak, amint félretolták azokat.

Egy katicabogár nagy erőfeszítéssel kapaszkodott felfelé a kopasz ablaküvegen.

Elsőnek a madarak kelnek fel és ébresztik fel nagyanyát.

Az eső eszeveszetten verte a házfalat, és a hideg az eső minden ütésétől a láthatatlan réseken keresztül áthatolt a ruhán, sikongva nekidörgölődött a nem nagy üvegtáblának, mintha azt kérte volna, hogy őt is megkínálják, vagy már mindenkit aludni hajtott.

Az esővel együtt pedig ott táncolt a kertben a szél, hogy belejajdultak a megcibált ágak a maradék levelekkel és kései almákkal. Ő is szeretett volna odaülni az asztalhoz, és minden erősebb fuvallatkor pislákkolt a villanykörte az alacsony, bekormozódott mennyezeten.

Mert az időszak is kivételes volt, és a sors peches rendelése folytán, vagy a körülmények választották így meg, mintha speciel az út közepén történt volna egy vasúti szerencsétlenség, és egy nappal később léptem én át a határt, hogy rátaláljak erre a tulajdonképpen kissé éjfél utáni időre, péntekről szombatra, a Halottak Napja legelejére.

A halottak szellemei a természeti esztelenségeink alakjában - eső és szél formájában - kezdtek ebben az időben átköltözni, régi helyeiket váltogatva, esztelenül vonyítva ott, ahol pusztá helyet találtak csak a ház helyén, vagy egy földbe süppedő házat, átlósan bedeszkázott ablakokkal, korhadttal deszkákkal, kilyukadt tetővel, a szomszéd házak falához simulva, ahol még

¹² Majd később betesszük, gyere, igyunk egyet!

¹³ Te pedig vedd fel a cipőd, és gyere!

fény pislákol, vagy a kialvó félben lévő kemencéből vékony füstfonal emelkedett a kéménybe; kétségbeesésükben és hontalanságukban vágyakozva verték az ablakokat, dörömböltek az ajtón, csak egy-egy pillanatra csitultak el, már talán csupán azért, hogy emlékeztessenek arra, hogy illendően kell emlékezni, vagy megbocsátani a bűnöket.

Mintegy végig nem hittem el, megszoktam ezt a helyet, ahová jutottam; ebből a konyhából akkor ezen a pitvaron át jártunk ki.

A gazdagon megterített asztalnál ültem. Illatozott a savanyú uborkán a kapor, a tálból háziasan füstölt bélszín szaga szállt, gőzölgött a lepényekkel teli tál a hozzájuk való mártással. Az első korty a házi rozspálinkából láthatatlan tűzzel égette a torkomat.

Tényleg itt voltam - a rokonok és élők között. Még megtaláltam itt őket.

Négyen ültünk az asztalnál: Malwina nagymama, aki akkorra már többszörös dédnagymama lett, a keresztanyám és Wacek bácsi.

De még egy kicsit korábban, mielőtt megmostam a kezem és az arcom, és megtörölköztem volna a fehér lenvászon törölközőben, amit nagymama fogott, mielőtt leültem volna az ablak mellé, azzal ámítva magam, hogy legalább egy kis darabját meglátom annak, amit közel harminc évig lestem, megpillantom őket, amint ott állnak a gangon a villanyégő gyenge fényében. A küszöb előtt sokáig töröltem a csizmámról a sarat, hogy meghosszabbítsam a belépés pillanatát, és azt akartam megvárni, hogy talán egy kicsit hozzászokom ehhez a szorításhoz a torkomban, ehhez a hirtelen kábulathoz, ehhez az erős szívdobogáshoz, mint a sötétől megremült gyerek esetében.

Így álltunk néhány pillanatig, vagy talán egész örökkévalóságig, míg végül nagymama szólalt meg elsőnek, a hangjában érződő öröm engem teljesen meghatott: - No, gyere be, üdvözlünk itt, minálunk! Micsoda vendég gyött el hozzánk!... - És ebben a pillanatban négyünk közül senki sem akarta, nem is tudta visszafojtani a sírást, a hüppögést, és így álltunk összeölelkezve, mint hajótöröttek, akik már régen elvesztették a reményüket.

Esztelenségében csak nem áll el a szél meg az eső.

Annyi kimondandó szó rejtőzik bennünk, és nehéz beszélnünk.

Nagymama rövid időközönként a köténye sarkával törli le a jobb szeméből állandóan folydogáló könnyet.

A keresztanyám újabb adag ételt tol elénk.

A nagybátyám azt tanácsolja, hogy faljak egy kicsit a poharacska után.

- Aj, kicsi voltál akkor, most pedig az ajtón is alig fértél be - mondta nagymama, a köténye sarkával az arca előtt. - Aj, milyen nagyon sírt, amikor mentek el.

- No, rajta! - koccintja nagybátyám a poharamhoz az övét.

Nekem pedig már olyan sietős dolgom van ennél az asztalnál már az éjszaka végéig, felébredésig, hogy megnézzem, hogy mindez hogyan is néz itt ki, valójában hogyan is van, úgy-e, min annyi éven át az elalvás előtti gondolataimban siettem azokhoz a látványokhoz, hogy megköstöljam a levegőt, meglássam az itteni embereket, halljam a beszédüket. Ez, az évek utáni első találkozás, a mintegy újbóli, megismételt születés, és a lakásban is minden egyes sarkot körbe kell járni - megnézni a kemencét, amin nagyapa aludt, kinézni az ablakon, amin azon a napon végigmehegett egy katicabogár, bemenni a kertbe, felvenni ott egy almát, rápillantani a háztetőből kitüremkedő kéményre... Lehet, hogy akkor tényleg, igazából elhiszem, hogy átléptem ennek a háznak a küszöbét, azt a küszöböt, amiben annyiszor megbotlottam.

Amikor nagyanya és a nagynéném már elaludt, mi pedig a nagybátyámmal folytattuk a lengyelek éjjeli beszélgetését (- és mondd csak, honnan hallottál te Surkontyról, az iskolában tanították tán? Lóháton, valamikor, innen nem messze...) És egy pillanatban mindketten biztosan szűkséget érezve kimentünk a ház elé, ahol a szél mintha már elcsitult volna és az eső is csak alig szemerkélt. Miután tettünk pár lépést a kerítés felé, megéreztem, hogy valami nem úgy van, hogy túl sok már ez a házi pálinka, túl nagy a fáradtság a két napig tartó utazás és az idegek állapota miatt, megéreztem, hogy valami nem stimmel nekem ezekben a lépésekben, hogy talán másképpen volt, a sliccemet gombolgatva kérdem:

- Bácsi, de talán messzebb volt ez a kerítés, ez az udvar talán nagyobb volt?

- Ejnye, de jól megjegyezted, pedig akkor olyan kicsi voltál - csodálkozást érzek a hangjában, és miután bementünk a pitvarba hitetlenkedve pillantott rám. - Az udvart megrövidítettük, hogy a kert nagyobb legyen, és te ezt megláttad a sötétben, és te felismerted? No, nézd csak - mintha magához beszélne, a fejét csóválja -, nézd csak, te, Alik, egyszerűen nem akarom elhinni, hogy olyan kicsi voltál akkor, úgy sírtál, amikor elutaztatok, most pedig, amint először kimentél, a sötétben is megláttad, hogy mi az udvart megrövidítettük...

Nagybátyám szavainak már csak a foszlányai jutnak el hozzám, és én reflexszerűen bólogatok. A hamutálca már tele van a bielmorok kemény füstszűrőivel.

Ugyanaz a konyha a mi utolsó vacsoránk idejéből...

Egyre gyakrabban pillantgatok a felé az ajtó felé, mintha arra várnék, hogy megmozduljon a kilincs, megnyikorduljanak az öreg ajtóvasak, mintha lesném az ajtóban a kicsi, görnyedt alakot, amint apró ökleivel dörzsöli álmos szemét, lenszőke hajtincse a homlokára hull, egyik meztelen lábát a másikhoz dörgöli; de hiszen nem akarom, és félek attól a kilincs-mozdulattól, tudom, hogy nem találok magamban olyan szavakat, amikkel megmondhatom azt, amit meg szeretnék mondani:

- Nem tudom, kicsi, mitől nem kíméltek meg, és mitől védtek, érted? Nem tudom, és sohasem tudjuk meg ezt, sem te, sem én.

Lehet, hogy ez fel volt és fel van írva a távoli csillagokra, lehet, a folyó fenekére dobott kövekre, ahol a parton elbújtál a nádasban.

A vonatod elmehetett az ellenkező irányban, vagy lehet, hogy egyáltalán el sem ment.

Még csak egy szem cukrot sem hoztam neked Polsából, nem tudtam, hogy te még itt vagy elbújva az elől az utazás elől. Talán elfelejtettem, hogy itt vagy és ilyen sokáig vársz.

Valahonnan jól emlékszem terád - talán valamelyik fényképről, talán a lázálmokból, talán valamelyik város egyik utcáján villantál fel előttem.

Csak ötéves vagy, előtted az élet, nyisd ki összeszorított öklödet, megpróbálom megjósolni, hogy még mivel találhatod szemben magadat - egy sötét vagon vár rád abban a szerelvényben, senki sem fogja tudni megmondani neked, hogy miért kell azon utaznod, egy másik nyelvet fogsz tanulni, és aztán elmész az egyetemre a városba, ami ott van a nagy víz partján, megírod az első verset, és fájdalmat okoz neked az első szerelem, jajgatni fogsz éjszakákon át a szerelemtől meg a félelemtől, a városod utcáin lőni fognak az emberekre, akik között te is ott leszel, de semmi bajod sem történik, egy reggel telefon fog ébreszteni, és képtelen leszel megérteni a szavakat: apa nem él.

Eltemeted az apádat, és a számodra minden halállá változik, vágyakozni fogsz a napok után, amikor erre nem gondoltál, meghallod a lányod első nevetését, első sírását és az első szavait, órákon át fogod nézni az első betűket, amiket ő írt.

Fáradt szemekkel ezt olvasom ki a tenyered vonalaiból, de lehet még más valamit, hogy miről, meg nem mondom, már késő van, a nagybátyámnak lekonyul a feje, talán holnap, öt éves, elmondom a hátralévő részt, habár nem fogok tudni semmit sem visszafordítani, és nem is akarok semmit sem eltitkolni előled. A gyerekeket nem szabad becsapni.

A ládába vert faszegeknek a szobából kihallatszó minden hangjához visszhangként társult a zokogás és a sajnálkozás.

- Oh, Istenem, jaj, Istenem! - A konyhában ülő nők jajongtak így.

Nagymama anyát a piszkos kötényéhez szorította, és repedezett, fekete ráncokkal telerajzolt kezével simogatta a haját: - Hová mész te, Janina, hisz ott a germánok...

Mama sápadt arcán könnycseppek csorogtak, és mozdulatlanul nézett az ajtó felé, amelyik mögött a férfiak kalapácsokkal verték agyon az egész itteni életét, és azt a semmi részletében - semmiféle útmenti fában, madárdalban, az ég színében, a víz vagy a fekete áfonya ízében, az álmos leveleken sült kenyér zamatában és a lepényliszt fehérségében - el nem képzelte jövőt a félelem és a remény határán. Nem látta magát meghajolva a kapával a kezében ősszel a krumpliföldön, sem amint az új ház falát meszeli, sem amint a következő gyerekeit szoptatja, majd amint sorban kikíséri őket a házból, sem a természetellenes görcsben meggörnyedettet, amikor a koporsót apa holttestével a sírgödörbe eresztették, sem amint a téli parton megy, amikor a szanatóriumba utazott.

A mögül az ajtó mögül ritmikus dobogás hallatszott, amit a kiürült falak sokszorosán vertek vissza, és egész idő alatt - Oh, Istenem, jaj, Istenem - hallatszott a konyhában.

A kezemben kihűlt az összetekert kis lepény, amibe már beleharaptam, és egy idő óta a hólyagom is zavart, és égett az úti cipőben feltört sarkam, és álmos voltam.

Hirtelen elült a kopácsolás a másik szobában. A nők elhallgattak az asztalnál és mindenki az ajtó felé fordult. Most csak erőlködést és lihegést hallottunk, és mindenek fölött nagypapa messze hangzó hangját:

- A job tváju hrábinu máty, kákájá tyázkájá, a kab tyibe¹⁴...

Egy pillanat múlva bejöttek a konyhába, apa homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek. Még erősen szuszogtak az iménti erőfeszítéstől, leültek, és azonnal megragadták a poharukat a kisüstivel, egyszerre hátradöntötték a fejüket, mintha a pohár helyett trombitát fogtak volna a kezükben, és kórusban mondták, csak a gégejük mozgatva: - uuh! - és visszatették az asztalra az üres poharakat.

- Zákánszájtye¹⁵, ki látott még így inni! - tolta közelebb nagymama a gyengén sózott uborkával teli tálat.

- Hány óra van már? - kérdezte apa, és anyára nézett.

- Van még idő, nem sietünk annyira - mondta Stefania nagymama.

- A Zenák, káli prijegyet, csámu nye prijezsájet...¹⁶

¹⁴ Baszd meg azt a grófi anyádat, micsoda nehéz, hogy a fenébe...

¹⁵ Harapjatok hozzá!

¹⁶ És Zenék mikor jön, miért nem jön még?

- Jescso csász, jescso. Náliváj bátyka!¹⁷

- Jania, a hgye pálázsilá dákjumentí?¹⁸

- Á ti uzjál, nye pákinul hgye?¹⁹ - mondta anya majdnem dühösen.

Apa idegesen kezdte tapogatni a zsebeit.

- Násol?²⁰ - kérdezte anya.

- Násol, násol. A sto ti dumálá?²¹

- Nye szváritesz, bugyet, kák boh záhócsét²² - vezette le a pár pillanat óta a konyhában érződő idegfeszültséget nagymama.

A nagynéném sistergő, hagymával sült szalonnát tett az asztalra.

Nagyapa egy újságpapírból sodort cigaretta széleit nyalogatta.

- A hrosi vám hvátyit?²³

A hólyagom egyre jobban kínozott, és minden soron következő pillanat katasztrófával fenyegette az utazásra felvett nadrágomat.

Nagyapa krákogni kezdett a mahorka erős füstjétől.

Gyorsan felugrottam az asztal mellől, csak arra gondolva, hogy ki tudok-e még szaladni a házból.

- Ti hgye tyáhájes szjá?²⁴ - kiáltott utánam anya.

- Scsacs hacsu!²⁵

- Káb nye pábrugyil szjá?²⁶ - hallottam, amint szaladtam át a téltre félretett almáktól illatozó pitvaron.

A gang mögött az egyik lábamról a másikra állva legomboltam a nadrágtartót, és hamarosan megkönnyebbülést éreztem, miközben a ház falát locsoltam. A ló az udvarban a fűmaradványokat csipdeste, amiken apró vér- vagy napfoltok vöröslöttek.

Cigány egy pillanatra kinyitotta az egyik szemét, de mindjárt vissza is csukta.

Csend volt, csupán a házból hallatszott az ének a nők elnyújtott jajveszékelésével.

A szomszéd kertben egy pillanatra mintha a pap reverendája villant volna meg, vagy talán egy varjú röppent az egyik fáról a másikra.

¹⁷ Van még idő, van még... Töltsél, apa!

¹⁸ Jana, és hová tetted a papírokat?

¹⁹ Te elvetted, nem hagytad el valahol?

²⁰ Megtaláltad?

²¹ Megtaláltam, meg. És te mit gondoltál?

²² Ne veszekedjete. Úgy lesz, ahogyan Isten akarja.

²³ És a pénz elég nektek?

²⁴ Te hová szaladsz?

²⁵ Pisálnom kell.

²⁶ Csak be ne piszkold magad!

A templom melletti kőkerítésen Walerka ült, és egy nyírfavesszőből sípot faragott: talán nem látott engem, akit eltakart a kocsi. Még kiáltani is akartam neki, amikor megcsikordult az ajtó, és azt hittem, hogy mama jön ki ellenőrizni, hogy nem mentem-e túl messzire. De anya szürke kosztümje helyett nagymamát pillantottam meg, aki szappanlét öntött ki a megfeketedett jázminbokorra.

Walerka, aki egyszer majd traktoros lesz és elmegy az Urálba, abbahagyta a farigcsálást, felugrott és intett nekem.

- Nye máhu²⁷ - kiáltottam sajnálkozva.

Az üres tálból a maradék szappanlé csurgott, és a földön apró, azonnal eltűnő szivárványszínű buborékokat képzett. Nagyanya ott állt a csípőjéhez szorított tállal és úgy nézett rám, mint eddig soha, sem amikor mosolygott, sem amikor haragudott.

Nem tudva, hogy mit tegyek, lehajtottam a fejem és a cipőm orrával a homokot kezdtem rugdosni.

- És te mikor jössz majd el vendégségbe a nagymamához? - kérdezte akadozó hangon, és mintha nem akarta volna meghallani a választ, vagy félt volna tőle, a zsírtól és szappantól illatozó kötényéhez szorított, de hirtelen el is lökött magától, és miután letette a tálat a földre, a köténye zsebében kezdett kotorászni.

- Tessék, cukorkára, ott, Polsában - mondta, és pénzt nyomott a kezembe.

Erősen összeszorítottam a kezemet, de mindjárt ki is nyitottam, mert meglepődtem a súlytól, ami sehogyan sem hasonlított a kicsi és vékony kopejkáéra, amit olykor-olykor cukorkára kaptam. A rajzolat is másfajta volt, mint a kopejkán - egy dűsbajuszú öregapó, nem idevalósi, és fenyegetően nézett. Erősen, nagyon erősen megszorítottam az érmét, de azokat a lengyel cukorkákat sehogyan sem tudtam elképzelni magamnak.

- Csak aztán el ne veszítsd! - mondta nagyanya látva, hogy hogyan mosolygok.

Óvatosan becsúsztattam a zsebembe, ami már így is nehéz volt a spulniktól meg a szotyolától.

Amikor nagymamával bementünk a házba, a nadrág anyagán át éreztem, hogy ott van az a pénz azzal a bajszos öregemberrel, éreztem a súlyát és az izzadt tenyerem nedvességét, mintha könny csurogna a zsebemben, már el is akartam dicsekedni vele, és meg akartam kérdezni, hogy mennyi cukrot kapok érte, de senki sem fordított figyelmet a bejövételünkre, mintha a mi rövid távollétünk alatt történt volna valami, ami mindenkit elnémított, ami félbeszakította az elkezdett éneket, mindenkit elaltatott vagy ámulatba ejtett, csak a sült szalonna meg a mahorka szaga szállt a konyhában.

- A sto ták zácsihli?²⁸ - szólalt meg nagyanya félretéve a mosdótálat.

- Zenak megjött? - kérdezte apa. - Ideje lenne már indulni...

- No, még egyet - mondta az egyik férfi.

Ludwik nagyapa a térdére ültetett és gyapjú zakójához szorított.

- Talán elég... - mondta nagyanya halkán, tanácstalanul nézve a falakat.

Megint elkezdődött a nők szipogása, amit rövid időre félbeszakított a pálinka bugyogása.

- Stob lehceej bilo.²⁹

²⁷ Nem tudom

²⁸ Miért hallgattatok el?

- Gyertek minél hamarabb!

- Jana, te írd azonnal!

Mint a ministránsok csengettyűinek halk hangja az úrfelmutatás előtt, csendült meg az üveg. A nők hangosabban kezdtek zokogni. A férfiak a maradék pálinkát a padlóra loccsantották.

- Zsics nye hocseszja³⁰ - vonyított fel hirtelen nagyapa, és az öklével az asztalra csapott, hogy a legyek felugrottak a mocskos villanykörtéről.

- Á ti sto ták rázdzávil szjá?³¹ ... Ne káromold az istent! - csendesítette nagyanya.

- Zsics nye hocseszja! - vonyított nagyapa újból.

- És csend lett, csak nagyapa hirtelen gyengeségének a visszhangja szállt fel a mennyezetig. Ez a csend égetett, mint a kés, amit a nyakhoz illesztenek.

- No, ideje menni??? - talán így mondta apa, és talán ezek voltak az ő utolsó szavai ebben a házban.

- Legalább még egy percig maradjatok ülve - szólalt meg Romanowska, de a kérését elfojtották a túl hangosan félrelökött székek, az asztalról leguruló pohár zaja, a sírás.

Felálltunk az asztaltól tudva, vagy még fel sem fogva, hogy itt már sohasem fognak ülni, mint eddig.

Utolsó alkalommal érintettük meg a fehérre súrolt asztalt, a széktámlát, félretolva a tányért az ételmaradékkal.

Csak mintha a lábunk lett volna odaszegezve a padlódeszkához, és nem lehet felemelni.

Élt egyszer egy ötéves kisfiú.

Amikor unatkozni kezdett a kerti bojtortjánok között, vagy veszekedett a barátjával néhány folyó-csiszolta kavics miatt, vagy amikor sikerült kijátszania az anyja éberségét és a kerítésben található résen át kiment az útra, és elindult a nem messzi kisváros felé; egy ötéves gyereknek ez nagy távolság volt, de ezt ő még csak el sem tudta képzelni.

Az utak akkor még aránylag néptelenek voltak, néha haladt csak el valaki kerékpáron egy kenyérrel a csomagtartón, és amint elkarikázott a fiú mellett, a biciklicsengő hangjával köszöntötte a gyereket, néha elment arra egy ócska teherautó és rádudált.

Ő pedig ment előre, az országút szélén, leborotvált fején érezve az erősen tűző napsugarakat. Ment, csak ment, apró lépteivel győzve le a távolságot.

Amikor megfájdult a lába, leült az árokba az illatos füvek és repdeső méhek közé, néha így bukkantak rá, amint ott aludt a fűben, a feje alá téve két kezét, az alvó gyermek felett pedig alacsonyan köröztek a fecskék. Senki sem tudta, hogy mit álmodott akkor.

A kisfiú párszor volt abban a kisvárosban, de sohasem egyedül. Sohasem sikerült neki egyedül eljutni egészen Lidáig.

²⁹ Hogy könnyebb legyen.

³⁰ Élni sincs kedvem.

³¹ Hát te mit tátottad el a szádát?

Ez a fiú most a konyha közepén állt, és csak nézett, semmit sem értett. De hiszen nagy útra viszik őt, ami több ezer fiú álma, akik egymásnak távoli, egzotikus városok neveit kiabálják. És a ruhája is utazásra, utazóra vallott - tengerészruha!

Állt és nézte síró anyját, akit a két nagyanyja támogatott, és maga is egyre hangosabban kezdett zokogni. Nem tették boldoggá a kezébe nyomott kockák, amikre most súlyos könnycseppek hullottak. Tudta, hogy valami nem jó dolog történik, és félelmében kiabálni, ordibálni kezdett.

Az udvaron Cigány csaholt és vonyított.

Valakinek a keze kinyúlt feléje és erősen átölelte, de ez még nagyobb sírást és kiáltozást váltott ki belőle.

Valaki a karjába vette és eltakarva magát rugdalózó lábai elől, megpróbálta kivinni a ház elé.

Egy más valaki egy szem cukorkát nyújtott oda neki.

A sírása egybeolvadt az udvari jajveszékeléssel és a pap imáival, és mindenek fölött magasra emelkedett a Kisasszony vékony cérnahangja.

Az öreg pap félbehagyta az imát, odament a kisfiúhoz, akit kézben tartottak. A fiú nem hallotta a szavait. Sírt és kiabált: nye hácsu, nye hácsu.

A pap megáldotta a csomagokat, megcsókolta és megáldotta az utazókat. A szenteltvíz hintőből hideg cseppek hullottak a kisfiú fejére. A mellette álló nagymama reszkető kézzel keresztet vetett.

A pap a gyerek szájához egy hideg tárgyat tett.

Az összegyűlt asszonyok hangosan mondták az imát. A férfiak segítettek feltenni a szekérre a ládát. Cigány megpróbálta elszakítani a láncát.

A kisfiú állt és zokogott, amint Ludwik papa a kezét fogta. Odament hozzá Jacek, és egy karikát meg egy darab drótot adott neki, és ezt mondta:

- Bjári, vázsmjos sz száboj³²...

Sok-sok évvel később, amikor az ötéves kisfiú már harmincöt éves lesz, egy megsárgult, régi újsághalmazban majd ezt olvassa: „Mert már ma /.../ óriási nehézségek merültek fel, hogy számunkra munkát és lakást találjunk. Sok embernek nincs itt munkája, és mi lesz, ha jön még pár százezer? Ott, a Szovjetunióban van pénzük, van lakásuk. Itt majd el kell őket valahogyan helyezni. A mi lakáshelyzetünk tragikus. A kérdés ilyen felvetése talán brutális, de eljön majd az az idő, amikor ezt kell mondani: »húzódjanak arrébb, uraim! Csináljanak helyet!« Mi lesz akkor? Milyen lesz a viszonyuk az ittenieknek a repatriálókkal? Milyen légkör fog kialakulni körülöttük? Ott kell maradniuk a mi viszonylagos kényelmünk miatt, és véglegesen le kell mondaniuk arról a lehetőségről, hogy a Hazájukba telepedjenek át, vagy annyi jóakaratot tanúsítunk majd irántuk, sőt mi több, konkrét segítséget nyújtunk nekik, hogy ugyanilyen jogokkal élhessenek miközöttünk? Nehéz bármit is követelni, ha nem ismerjük teljesen a közvéleményt.

Az eddigi tapasztalatok inkább szomorúaknak tekinthetőek. Egyes városokban a betelepülőket egyszerűen zaklatják, azoknak az embereknek a fejére, akik tíz egynéhány évet várnak a hazatérés lehetőségére, már az érkezés pillanatában vödör hideg vizet öntenek. Csupán azzal a tudattal, hogy a Hazában vagy, sokáig élni nem lehet. Tehát csodálkozni sem lehet azon, hogy ezek az emberek egyre gyakrabban írnak ilyesmiket az Oroszországban maradt barátok-

³² Nesze, vidd magaddal!

nak és ismerősöknek: mielőtt eljőnnétek ide, jól gondoljátok meg a dolgot, hogy érdemes-e hazát cserélni!”

A férfi összecsukta a „Po prostu” régi évfolyamát és a könyvtár nagy ablakán nézve kifelé, továbbra is ugyanazt a sírást hallotta.

Abban az időben fiúk és lányok ezrei voltak öt- vagy hatévesek, egyesek háromévesek voltak, és azokkal a kis gyermekszemekkel néztek a felnőttekre, amikor véget ért az ő rövid nyaruk azon a földön, és a felnőttekre kellett hallgatniuk. Csak sírni tudtak.

Ugyanúgy, mint az ő szülei, összecsomagolták a holmijukat, a kedves tárgyaikat, vagy szétosztották az ismerősök között.

Ezek a kisfiúk és ezek a kislányok az ő fiatal szüleikkel befejeztek egy nyarat, és átköltöztek egy másik földre, hogy ott ismét fiatalok legyenek, és a gyerekeik ismét öt- vagy hétévesekké legyenek, némelyek meg háromévesekké.

A fájdalmuk nem tudott beszélni, és mint a kő, egyre mélyebben hatolt a földbe, a föld pedig befedte azt fűvel és sötétséggel, siettek a vonatukhoz, mert a nyár után gyorsan jön az ősz.

Az a fiú a több ezernyi gyerek egyike volt, akiket görcsösen kézen fogva vezettek a pályaudvarra: gyerekek nem először és utoljára töltik meg sírásukkal, kiáltozásukkal, védtelen hangjukkal a pályaudvarokat, vonatokat, véletlen állomásokat, és ezeket a pályaudvarokat, és ezeket a vonatokat, és erőtlen sírásukat magukkal fogják hordozni az életük végéig, mintha sohasem jöttek volna ki azokról a pályaudvarokról és vonatokról, amik a kipufogó gőz ki-töréseivel ijesztgettek, mintha ott minden mese összes sárkánya egybegyűlt volna.

Mentünk, hogy más áttelepülők után foglaljuk el az üres helyeket, akik egy bizonyos napon szintén távoztak a házukból, otthagynak a varrógépüket, szecskavágóikat, bútoraikat és sírjaikat. Megtaláltuk az ő porcelánjaikat elásva a piros ribizli bokor alatt, hitleri érdemkeresztjeiket, az ő almafáikról szedtük a gyümölcsöt, a kályhában az ő régi leveleikkel gyújtottunk be, az ő földjeiken ültettünk rozst, krumplit és marharépát.

A kisfiú ötéves volt, és még nem tudta, hogy nem csak az ő számára ért véget a nyár annak a folyónak a partján, hogy az utazás egyáltalán nem fáj, hogy képtelen elfelejteni.

Láttam, hogy hogyan távolodik a mi házunk.

Még szállt a kéményből felfelé a füst, és egyenesen fel az égbe.

Még mi kerítésünknel álltak a szomszédok meg az ismerősök, közöttük ott fehérlett a pap karinge.

De a nyikorgó kerekek minden egyes fordulatával kisebbedett, szétfolyt, eltűnt.

Még láttam az iskola melletti juharfák sárga csúcsait.

Az út közepén pedig a kerítés mellett állók és mi közöttünk ott állt Janek, aki egy ideig szótlannul ment a kocs mellett, maga előtt tolva egy dróttal a karikát, de az egyik pillanatban megállt, mintha kifogyott volna belőle a szusz, és úgy maradt, és ilyennek pillantottam meg öt harminc év múlva egy igazgatói irodában, Lidában, kövéren, világosan kivehető kopaszsággal és szemüvegben, a Lenin Művek mögül elővett egy üveg Moszkovszkáját.

Már tű-kicsi lett a templom tornya.

Kisebbedett az iskola, a házak és a szomszédok kerítései.

Csak a nők éneke a kolhozföldeken volt kivehető, mintha mögöttünk vagy mellettünk jöttek volna, pedig valahol a domb mögött elrejtőzve, szívet tépő énekükkel csitíttatták fáradt szenvedésüket.

A mi lovunk meg olyan lassan ment, szuszogva, prüszkölve, mintha a legmeredekebb hegyre mennénk fel, és egy láda, egy bőrönd és néhány batyu helyett minden egyes házból egy-egy ládát húzna. Nagybátyám cuppogott és rá-rákiáltott, csak megsuhintva a levegőben az ostort, kényszerítette arra, hogy megtegye a következő tízegynéhány lépést.

A vasabroncsos kerekek csikorogtak a gödrökkel és kövekkel teli, egyenetlen úton. Visítotak a vén tengelyek.

A kocsi hátuljában ültem egy fufajkán, leeresztett lábakkal, és a kocsi minden egyes zökkenésével nekiütődtem a láda érdes deszkáinak. A száraz földre köptem a napraforgó magokat, és éreztem, hogy a tengerész egyenruhám alól hogyan távozik a mi konyhánkban összegyűjtött meleg.

Fent, mint szakad papírsárkány, függött egy héja, ott hintázott a légben, az erdő és a rozsdás tarló fölött.

Láttam már az út üres perspektíváját magunk mögött, és azokat, akik nem messze a kocsi mögött lépdelték, szótlánul, nem énekelve sem az öröm, sem a búcsú dalait, nem tekintgetve sem oldalra, sem hátra. Csak a két nagymama kezében lévő rózsafüzérek szemének a zizegését lehetett hallani, a lópaták dobogását és a cipők susogását a homokban, a holnap már idegen út homokjában, amit hamarosan befed a köd, vagy az esti eső sárrá változtat és eltörli a nyomainkat.

Szótlánul mentek.

Stefan papa az ő himbálózó lépteivel, mintha matróz lenne; a két nagymama, akiket mintha összekötöttek volna a rózsafüzérek; mama keresztanyával egymásba karolva, mintha a szombatesti bálba vagy a májusi misére mennének; apa lehajtott fejjel és zsebbe dugott kézzel, félrecsúszott nyakkendővel, az ingén egy gomb ki volt gombolva, vagy leszakadt; végül Ludwik nagyapa az osztobrámai Szűzanya képével, amit fehér vászonnal takartak le, mintegy a lopakodó hideg ellen.

Lassan, erejük fogytán vonulnak ebben a halottas menetben a nehéz ládával megrakott szekér mögött, amit a nagybácsi ostorával ösztökélt fáradt ló húzott. Még csak egy pillanatra sem állnak meg, hogy legalább még egyszer mindenki egyszerre ránézzen arra, amit már nem látni, de hiszen ismeretes, hogy van, hogy ott maradt a hátuk mögött, nem messze, talán egy versztányira.

De a saját hallgatásában mindenki visz valamilyen titkot, valamilyen súlyos terhet, amit nem akarnak megosztani egymással.

Nem látni bennük sietséget, sem pánikot, hogy előfordulhat, hogy nem érnek oda. Mintha nem is a saját lábuk vinné őket, hanem egy láthatatlan erő, valamilyen szél vagy talán rendeltetés-fuvallat.

Mit érzett vagy látott apa, amikor utolsó alkalommal nézett ki a szobája ablakán az udvarra? Amikor utolsó alkalommal ment ki a kapun, és a kezével bizonyosan megérintette a léceket, amiket nemrég még maga szegelt fel? Amikor utoljára nézett a házra? Vajon, mint egy gyors filmben, lefutott minden év és nap ő előtt, amit ez alatt a mohával benőtt tető alatt töltött? Vagy talán a gondolataiban valahol máshol járt? Azon a mezőn, másik ég alatt, amibe először hintette a magot, majd minden vasárnap kijárt oda kerékpárral, és nézte, hogy hogyan zöldül, majd érik a gabona, és már nemsokára a kaszát fogja fenni? Vagy lehet, hogy a hátán már a

volt német ház romjainak a súlyát érezte, amiket ki fog hordani, hogy egy újabb házat emeljen, és habár egy kicsit hasonlót ahhoz, szintén egy iskola és egy templom mellett állót? Vagy talán csak sietős dolga volt, és a lehető leggyorsabban be akart szállni a vonatba, ami talán már elindult valahonnan, vagy a lidai állomáson vár, és átadja magát az ismeretlen sorsnak, hogy vigye magával a valahol már megírt jövőbe? És a többiek? Mit éreztek, mire gondoltak? Sohasem fogom ezt megtudni, és nem tudom, hogy akarom-e tudni a választ. Négy évvel később ugyanezen az úton megy majd végig nagyapa a legfiatalabb lányával, utánuk hamarosan elindul Malwina nagyanya, de ő ugyanezen az úton visszatér...

Amikor a szekér a következő alkalommal megállt, és mielőtt a nagybátyámnak ideje lett volna megcsettintenie az ostort a ló füle mellett, lecsúsztam az útra, és megdörzsölve zsibbadt lábam, megvártam a többieket.

Nagyanya egy pillanatra kinyitotta a rózsafüzérrel egybefont két kezét, mert magához akart ölelni engem, de kitértem előle és apához csatlakoztam, úgy, mint ő, zsebre tettem a kezem, és ott volt a pénzem, a fejemet is lehajtottam, nézve a poros utat, amin már annyian mentek mielőttünk, és amint ők mentek, lehullottak a csillagok, és gyorsan kihültek az út porában. Mögöttünk, hátat fordítva állt nagyapa, vizelt.

De nem tudtam lépést tartani apával, szaladnom kellett. Akkor a karjába kapott és egy mozdulattal feltett a vállára. Oh, milyen jó volt akkor nekem! Többet is láthattam volna. Ha megfordultam volna, még láthattam volna Krupowo árnyait. Láttam az előttünk haladó nők hátát, a ló izzadt gerincét és a sörénye fölött köröző néhány legyet.

A távolban fekete füst szállt az ég felé.

A maradék napfényben megcsillant a bőrönd vasalása.

Mentünk. Zakatoltak és csikorogtak a kerekek.

Az erdő szélén ment egy görnyedt alak; talán a belorusz erdész, hogy még az éj leszállta előtt találkozzon a litván határon az ottani pokusnikkal vagy dybukkal?

- Látni Lidát! - mutatott a bácsikám az ostorral előre, és megrántotta a gyeplőt.

Lópaták dobogása és a kerekek vasabroncsainak a zakatolása közepette vonultunk be Lida elővárosába.

Az első házból kiszaladt két gyerek és a fejüket a zöld kerítés lécei közé dugták.

Valahol egy kutya kezdett el ugatni, de az nem a mi Cigányunk volt, aki talán már megnyugodott és visszabújt a házába.

Az egyik házból kilesett valaki az ablakon.

Egy férfi, amint haladt az utcán, megállt, látva ezt a furcsa menetet, és levette a sapkáját.

Valahol egy rádió szólt vagy egy vén gramofon.

Elhaladt mellettünk egy teherautó, megijesztette a lovat, a nagybátyámnak erősebben kellett fognia a gyeplőt.

Egyre több ember mellett haladtunk el, ők szótlánul néztek minket.

Valakinek a kerékpárjának a csomagtartójáról leesett egy kenyér.

Gyerekek mentek hazafelé az iskolából.

Egy csoport katona énekelve tűnt el a kaszárnya kapujában.

Apa letett a válláról és megfogta a kezem.

- Lengyelországba mentek, ugye? - kérdezte nagyapától egy férfi.

- Jeduty u szváje Gomulkie, buduty jeszty szvezsije bulki³³ - felelte nagyapa dühösen.

- Isten áldjon benneteket - kiáltotta oda nekünk a férfi, és még nézett utánunk, amíg be nem fordultunk a másik utcába.

Egy vadmadár raj repült át és tűnt el a fák között.

- Misa! Miska - kiáltotta valaki, és apa elengedte a kezem.

A közeli boltból vagy étteremből egy férfi szaladt felénk, akit valamikor már láttam. Apával egymás karjaiba estek, és valamiről hevesen sugdolóztak. Mama elvált a nagynénemtől. Oda-ment a férfiakhoz. Észrevettem, hogy mama ismét sírva fakadt.

A férfi a zakója alól előhúzott egy üveget, a fogával kivette az összegyűrt újságpapírból tekert dugót. És az üveget odanyújtotta apának.

- Bugy zdárou! Bugy scsászliv³⁴, Miska - karolta át apát.

Mama elfordította a fejét.

Amikor a férfi másodszor is odaadta apának az üveget, apa az órára mutatott, és talán azt mondta, hogy már sietnünk kell, és szó nélkül egymás karjaiba zuhantak. Még sokáig integgett utánunk ott állva a lidai utcán.

Hátra maradtunk a szekér mögött, ők pedig már eltűntek az új utca újabb kanyarjában. Egy pillanatra elvesztettük a szemünk elől, csak a szekér kerekeinek a nyikorgását és zaját hallottuk.

Akkor láttuk meg őket, amikor a nagy üzem mellett haladtunk el, ahová apa néhányszor elvitt, ahol még tegnapelőtt is barna köpenyeket varrt a hadsereg számára, amelyik elől annyi éven át menekült és rejtőzködött.

Nagyapa köpött egyet, amikor elhaladtunk a börtön fala mellett, ahol elveszítette a jobb fülére a hallását - előbb a németek csukták le, mert hússal feketézett, majd az oroszok.

Amikor a győztesek bevonulnak a Városba
szétzúzzák a falakat, a nevet felírják
az ő győztes nyelvükön,
nem kímélik sem a nőket, sem
a gyermekeket. Behozzák magukkal a saját énekeiket,
a saját örökös félhomályukat, a templomokban
elhajigálják a fegyvereiket...
Amikor a győztesek jönnek,
a védtelen Város
el nem rejtőzik,
nem borul térdre,

³³ Mennek a Gomulkáikhoz, friss zsemlét fognak enni.

³⁴ Légy egészséges, légy boldog!

és zsákmányul
nem adja oda a fiait -
csak a kövek simulnak
mélyebben a földbe...
A győztesek elfoglalják a legnagyobb teret,
tábornöveket gyűjtanak megmelegedni
a megnyert tűzben,
nem félnek, hogy bárki is
meglehet ők a félrehúzott függönyök mögül,
levetik sáros bakancsaikat, összetaposott
zászlókként teregetik szét a kapcáikat, szárítják
a köpenyeiket, a nőkre úgy gondolnak,
mint a győzelemért kapott kitüntetésekre...
Amikor a győztesek bent vannak a Városban,
egy lepke sem menekül meg előlük,
amelyik ijedten elaludt a fűben,
megszámolnak minden egyes esőcseppet,
egyenként feljegyzik a lombok legkisebb neszeit,
ha kell, lőnek - és csak utána
tesznek fel kérdéseket,
a Város megadja magát,
fájdalom nélkül, nem jajgat,
kegyelemért sem könyörög,
mintha túl sok vér
lenne a szájában.

Mielőtt befordultunk volna abba az utcába, aminek a végén véget kellett érnie a vándorlásunknak, távoli sírással és jajveszékeléssel kevert zajt, lármát hallottunk.

Most is hátul ültem a szekéren, a lovunk gyorsabban kezdett lépkedni, mintha tudta volna, hogy mindjárt hosszabb nyugalom vár majd rá.

A pályaudvar előtt szekérsorok álltak, a lovak a nyakukba akasztott, zabbal teli abrakos-tarisznyába dugták a fejüket. Némelyik sörényéről színes szalagok lógtak.

Pár leoltott lámpájú teherautó is állt ott.

Lassan felkúszott az égre a Hold, és arra készült, hogy ott függjön Lida fölött.

A hangszóró krákogott és hörgött, egyes szavakat sem lehetett érteni.

Előre tolakodtunk a peron széle felé, lépésről lépésre, valakinek a keze erősen szorított, és húzott maga után. Semmit sem láttam, csak naftalin és kátrány erős szagát éreztem. Égett a cipőtől feltört lábam, mintha a cipőszár mögé hullott volna be a csillagomnak pár szilánkja.

Mindenünnen nők fájdalmas jajveszékelése, fáradt és rémült gyerekek sírása, részeg férfiak káromkodása hallatszott - mintha a bűnösök litániája szállna az ég felé.

A peron lámpái egyenetlen fénnel pislákolnak.

Mindebből kihallottuk apa és a nagybátyám kiáltásait, akik korábban elmentek feladni csomagként aládánkat. Nagyanya és keresztanya odakiáltott nekik, de a hangjuk elveszett a többi hang tumultusában, azonban egyszerre csak meghallottuk őket a közelben, anya és a

nagynéném hangosan kiabálni kezdett, mindjárt ott is termettek mellettünk, én pedig erősen megragadtam apa kezét, és ezután már nem féltem.

A vállán ültem és csak a hol az egyik, hol a másik irányban előre és hátra hullámzó tömeget láttam, és egy állandó jajveszékelés - istenem, jaj istenem - nyomta el a rekedt megafon hangját.

- Látod, hogy mi van ott? - kiáltott oda nekem Ludwik nagyapa.

- Nyicsáho, tolká ludzsi³⁵ - kiáltottam vissza, és ugyanebben a pillanatban meglöktek minket, és fél lépéssel előre kerültünk.

A megafon megint krákogott egyet, és elijesztette a távíró drótokon pihenő madarakat.

- Buduty pádsztávlátý³⁶ - hallatszott a peronon szájról szájra adott suttogás.

A tömeg megint hullámzani kezdett, mint a szélről meghintáztatott fű, vagy a partjai közül kiömlő tenger.

A jajveszékelés fokozódott, valaki kétségbeesetten vizet kért, gyerekek visongtak, mögöttünk valaki oroszul elkáromkodta magát. Apa erősen fogta mindkét lábamat, éreztem izzadt tenyerét.

További lámpák gyulladtak, és kék fénnel árasztották el a lidai peront.

Mellettünk egy nő a földre csúszott, megint vízért kiáltottak.

A távolban felhangzott egy gőzmozdony füttye és a tömeg újból hullámzani kezdett.

A leszakadt mutatójú óra egyre csak ugyanazt az üres időpontot mutatta.

Hirtelen hátrálni kezdtünk, mintha orkán vagy tűz lökött volna vissza minket.

Ők pedig nem tudni, hogy honnan kerültek elő, megcsillantak sapkaellenzőik, és a szürke köpenyekből sereget alkottak, az arcukat eltakarta a sötét, és akkor mozdulatlanokká váltak. Egyszerre csend állt be, és csak a gyerekek nyivákoltak halkán, mint vak macskakölykök, a pályaudvar épületén lévő hangszóróból kemény férfihang szólt hozzánk, de csak a „vonat Polsába” szavakat hallottuk meg, és erre a „Polsa” szóra mintegy váratlanul a föld alól és az égből kiáltás hallatszott:

- Sto szkázáli?³⁷ - kérdezte hangosan nagyapa, de senki sem felelt neki.

A mozdony füttye közeledett és erősödött, mintha el akarta volna fojtani a kiáltást.

Apa levett a válláról és nagyanya kezébe adott át, én szorosan átöleltem a nyakát.

Akkor ismét sírva fakadtam és nagymamához simulva egyre csak könyörögtem: „Já u Polsu nye hácsu, nye hácsu, nye hácsu... bábuská, pájedzs z námi to i já pájedu...”³⁸ - éreztem, hogy nagyanyámnak hogyan reszket a háta, és hogyan csepegnek a könnyecseppek az én hideg kezemre.

³⁵ Semmi, csak emberek,

³⁶ Be fogják állítani.

³⁷ Mit mondtak?

³⁸ Én Lengyelországba nem akarok, nem akarok, nem akarok... nagymama, gyere velünk, akkor én is elmegyek.

És a vonatnak az a rosszat jósló, mintegy rémálomból jövő zakatolása erősödött és közeledett, dübörgött, mint valamilyen közeli vihar. Dohogott, ahogy lassan bejött a peronra, mintha mindnyájunkat alaposan meg akart volna szemlélni, a gőz pedig, mint az égről letépett felhők, ránk borult.

Maró füst szállt a szemünkbe, és a nyár Lidában valóban véget ért.

Malwina nagymama leveléből, 1989 január:

A ti elutazástok lengyelországb an az 57 évben volt akkor 5éve vótál szettember 15 vót nyáron agusztusba játá a kertbe és amát szettél vótak ojan málnaízük és énekeltil malinowska montta ja micsuda szípen ínekesz te alko kárhogy elmígy túlúkk monttad elmísz most oj kevés az ama és nekem min dig az eszembe marattak a szavaid már agusztusba vártátok a papítokat és kicsit csináltátok a csomagokat ami vót hogy túl sok a varúgíp ágyneműt kiválogatátokj a szekrinyt míg el mis attátok ojan szegínyen mentetek el és szetteber 5 regel apa kezte rakonni a hómikat amint a szomszídík megláták egyik másik után szalatt búcsúszeni ez vút asztán a sírás jajveszikelis semit sem emlíkszem mijen nehéz vút ittelbúcsuszeni túletek ementünk az pájaudvara is váttuk míg nem beállíyák a vonatot hit úrakor ebíd után jöt egy ojantehervonat sötét vót a vonatban az ablakon át pakkúta az emberek sokan vótak peronokat eleptik mindenkit azok a csaaládok itmarattak amint elidult a vonat micsoda sírás jajveszikelis let elestek a peronokon küky árasztota a földet elutasztatok

A kisfiút csak nagy nehezen tudták leszakítani a nagyanyja nyakáról, vadul rúgkapált, begyömöszölték egy sötét vagonba, és a sötétség csak még elkeseredettebb kiáltozásra készítette. Igyekezett visszajutni a peronra, de már mások szálltak be a kocsiba, akiket az utánuk jövők toltak, és elválasztották őt nagyanya kezétől, ő pedig belökve ennek az állkapocsnak a mélyébe, vonyított:

- Nye hácsu, nye hácsu... bábuská milájá!³⁹

Anyja vele együtt sírt, de már nem ájultozott, és nem kellett vizet keresni.

Apa nedves arccal nézelődött üres hely után, ahová leülhetnek és a csomagot is elhelyezheti.

A vagonon kívül vonyító kórus nem hagyta abba kétségbeesett énekét, a fiú is csatlakozott hozzájuk öt éves hangjával.

Egy férfi az ökleivel verte a vagon falát, mert nem hallotta a felesége és rémült gyerekei sírós kérdéseit.

Egyre szűkebben lettek a vagonban, arrébb húzódtunk, hogy helyet szorítsunk az újabb fel szállóknak, akik a batyuikat a piszkos padlóra hajították és hallgatásba dermedtek.

Ők pedig ott ültek a hideg deszkafal mellett, amin még rajta volt a korábbi szállítmányok izzadságszaga.

A kisfiú a bőröndön ült, és halkan szífogott. Görcsösen fogta az anyja kezét, és a sírástól duzzadt szemével a vagonba állandóan benyomuló tömegén keresztül már csak egy darabot látott

³⁹ Nem akarok, nem akarok... kedves nagymama

az égből, amit a Hold megvilágított. Úgy tűnt neki, és akkor visszafojtotta a lélegzetét - vagy tényleg úgy volt? - hogy a nagyanyja hangját hallja, amit elnyomnak más hangok. Előre hajolva hallgatózott, mintegy készen arra, hogy bármely pillanatban kiszaladjon, ha azt meghallja, de semmilyen ismerős hangot sem ismert fel, és mint rémült madárfióka simult a vagon falához.

- A job ih dusu máty!⁴⁰ - egy fiatal férfi térdre esett, a kisfiú hallotta annak nehéz lélegzését.

Sárga fény szivárgott szét a vagonban a plafonon lévő mocskos, dróthálóval védett villany-égőből.

Egy gyerek halkán kérte: - Mama, adj inni!...

A krákogó megafonból, ott a peronon, érthetetlen szavak szálltak.

- Uso uzjáli?⁴¹ - kérdezte apa, helyet foglalva mellettünk, de anya csak egy vállrándítással felelt neki. Már nem sírt, csak állandóan sóhajtozva szorított engem magához.

A kisfiú ismét hallgatózott, úgy tűnt neki, hogy azt a hangot valahol a közelben hallja, és már kiáltani akart, amikor egy másik hang töltötte ki a vagon, hogy a gyerek összegömbölyödött és az anyja mögé bújott.

- Vso v párjádke?⁴² - kérdezte egy, a fiú számára láthatatlan férfi, de senki sem felelt neki.

Csak egy barna átmeneti kabátos férfi, aki valahol közelebb állt, az utolsó pillanatban, amikor az égből Lida felett kék szalaghoz vált hasonlatossá, kiáltott a peron felé:

- Én aztán köszönöm szépen az ilyen felszabadítást, és azt kérem, hogy utoljára lehessek itt.

Halk nevetés kísérte a szavait.

- Zákriváty!⁴³ - visszhangzott a peronon.

És eltakarták az égboltot a kisfiú elől, akinek úgy tűnt, hogy egy csillag őneki kacsintgat.

A vagonban vonyítássá erősödő sírás hangzott fel.

És a vagon vonyításával egybekapcsolódott egész Lida vonyítása a vonat becsukott ajtajai mögött.

A mozdony fütttyentett néhányszor, egyszer, majd még egyszer megrántotta a vagon.

A gyerek felébredt, és sírva fakadt.

Megkerestem a zsebemben a pénzt, amiről Lida utcáin megfeledkeztem, de már nem éreztem rajta nagymama melegét, most olyan nehéznek és szükségtelennek tűnt nekem.

Megcsikordultak a vonat kerekeinek a tengelyei, dübörögni kezdett a föld és a nehezen lihegő vonat, velünk a hasában, elindult. Előbb lassan, mintha a kerekek egy helyben csúszkálnának, mintha túl nagy teher lenne a mozdony számára.

Mindenki keresztet vetett, és anya, irányítva a kezem, a benne szorongatott érmével, segített lerajzolni a kereszt jelét.

A sötét vagon mélyet sóhajtott, a sírás lassan elcsitult.

Szikrát vetett egy cigaretta és mahorka bűze csipett az orromba.

⁴⁰ Baszd meg az ő jó édesanyjukat!

⁴¹ Mindent eltettetek?

⁴² Minden rendben?

⁴³ Becsukni!

A vagon ugrált és remegett a síneken, a kerekek ismeretlen ritmust vertek, valahol vodka bugyogását lehetett hallani, amint öntötték.

Akkor a vagon túlsó oldalán egy nő hirtelen elkezdte:

Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes...

és rövid szünet után egyes hangok bátortalanul elkapták a litánia szavait, amikre a kisfiú a misékről emlékezett:

Az Úr veled, áldott légy...

A mellettünk ülő fiatal nő megigazította a válláról lecsúszó kendőt, és magas hangon csatlakozott az imádkozókhoz, mindjárt utána anya is:

Szűz Mária, Istennek Szent Anyja,
Imádkozz érettünk, bűnösökért...

Szállt a litánia a vagon mennyezetén át egészen az égig, ami nem ismer semmilyen határt sem, és minden oldalon kék, időnként sötétkék, mint a tenger, amit a fű tízegynéhány év múlva pillantott meg először és örökre megállt a partján, néha rózsaszínű, olykor fekete, és akkor az emberek elbújnak előle, becsukják az ablakokat; az az ég, amin, mint gyapjú bárányszerűk az Isten mezejéről, járkálnak a felhők, és ezen az égen éjjel a Hold vigyáz a csillagokra, hogy egy és igazságos fénnel világítsanak, és csak időnként, amikor egy pillanatra a örökdeztől fáradtan lehunyja a szemét, hull le valamelyikük a földre.

Te elveszed a világ bűneit...

mondta a nő a válláról lecsúszó kendővel és egy alvó csecsemővel a mellén, éneklő hangon.

Irgalmazz nekünk...

feleltek neki a nők. Egyes férfiak hangját is hallani lehetett, csak apa hallgatott, és lehajtott fejjel ült.

Valaki meggyújtott egy petróleumlámpát, így kicsit világosabb lett.

Anya az Osztrobrámai képét tartotta maga előtt és úgy nézett ki, mintha térdelne előtte.

A kisfiú hallgatta a kerekek zakatolását, a litánia és a vagon himbálózása álomba ringatta, de amikor csak megpróbálta becsukni a szemét, azonnal megjelent előtte nagymama kinyújtott karokkal, amint eltűnik a peronon a füstgomolyagban, akkor a kisfiú megint sírva fakadt.

Anya félbehagyta az imát, apa pedig felemelte a fejét és - „Ne sírj...” - mondta halkan, mint férfi a férfinek.

Apa a zsebéből kihúzott egy kis zacskót, amiből egy kevés sötét homok szóródott ki.

- Tedd el, anya adta - és anya azt a kis csomagot a fehérorosz földdel betette a retiküljébe.

- Vládiś, á mi csi ábi dobrze jedzsem?⁴⁴ - szólalt meg hirtelen egy nő.

- Á ktos to vje gye mi jedzsem?⁴⁵ ... Ot jedzsem... - feleltek neki nevetve.

Akkor az a fiatal nő megint elkezdte szomorú hangján:

Édesanyám, emberek gyámolítója,
Az árvák sírása ébresszen kegyelmet benned...

⁴⁴ Vladis, jó irányban megyünk?

⁴⁵ Bárki is tudja, hogy hová megyünk?

Mindjárt felkapták a vagonban ezt az éneket, rögtön csatlakozott, bizonytalanul és egyenetlenül, néhány férfihang, megnyújtva az utolsó szótagokat:

Éva száműzöttjei, tehozzád szólunk...

Itt a hang hirtelen megtört, szakadozni kezdett az ének, anya sírva énekelt, az ő énekében több volt a sírás, mások énekeltek és egyidejűleg a könnyüket törölgették, és akkor, mintha egy harang hasadt volna ketté, meghallottam apa hangját, aki mintegy felette állt az egész kórusnak:

Kegyelmezz, kegyelmezz, hogy bujdosásunk véget érjen...

A mozdonyból a maró füst beömlött a réseken át és kitöltötte a vagon, a gyerekek köhögni kezdtek, ennek a füstnek egy maradékát pedig mint gyászszalagot húzta végig a szél a nedves esti fűvön, a tarlókon és a krumpliföldeken, a homokos mezei és erdei utakon, az út menti köveken, a folyón, a vízben, amibe a népdalban lányok fulladtak bele, mivel nem győzték várni a kedvest, és a füst a dallal együtt, mint az utolsó szavak miutánunk, lehullott a földre.

A másik vagonban csatlakoztak hozzánk az énekükkel.

Találtak egy másik petróleumlámpát és így még világosabb lett a vagonban, végre mindenkit, aki velünk utazott, láttunk.

Először valaki halkan harmonikán kezdett kíséрни, még ügyetlenül, az ujjak el-eltévesztették a billentyűket, a harmonikás nem tudott alkalmazkodni az egyenetlen énekhez, hol túl magas hangokat vett, hol nem érte utol a kórust, de minden perccel egyre jobban ment neki és most már hangszeres kísérettel énekeltek:

Kihez sóhajtozzunk mi, nyomorult gyermekek,
Csak tehozzád, imádott anyánk...

A kisfiú becsukta a szemét, de ugyanaz a látvány ismételten zokogást váltott ki belőle, és anya abbahagyta az éneklést, magához ölelte, és a haját simogatta, érezte annak az illatát.

Esőcseppek ütődtek a vagon falának, vagy talán kavicsok hullottak az égből.

A vonat kerekeinek a kattogása hol felhangosodott, hol elhalkult, és amikor a vagonban véget ért az ének, a visszhangja a következő kocsiból jött és átadta a következő vagonoknak, és a kisfiúnak úgy tűnt, hogy az egész föld énekel.

Már majdnem elaludt, egy pléddel betakarva, halkan suttozta, mintha csak álmodta volna:

já-nye-há-csu
já-nye-há-csu
já nye-

a vonat kerekei pedig ezt a táviratot lekopogták a még a peronon álló nagymamának.

Anya feltekerte a kanócot a petróleumlámpában, hogy jobban lehessen látni a betűket.

A kora őszi alkony az ablakon túl észrevétlenül éjszakává változott.

ÉGŐ ÉJJELI PILLANGÓK

A kocsiban aludt a kislány.

Valahonnan messziről hallani lehetett a városba tartó utolsó vonat dohogását, mintha egy, a hársfa ágai közt megbúvó bagoly huhogna.

- Sto pisaety bábczá?⁴⁶ - kérdeztem halkán, de nem kaptam választ, habár mama fölemelte a fejét, nedves volt a szeme.

A lámpa sisteregni, a kanóc pedig kormozni kezdett.

A hokedli szélén ültem és a széthintett cukorra gyülekező hangyákat csapkodtam.

Anya úgy hajtogatta össze a levelet, mintha nem tudná elszakítani azt a kezétől, amibe belemaródott a krumpliföldek földje, és egy ujjával az asztalon a kiömlött tej cseppjeit mázolgatta.

- Sto nápiszálá bábczá do mnye?⁴⁷ - kérdeztem még egyszer, és még erősebben összenyomtam egy hangyát.

Anya hirtelen felugrott, mintha most ébredne, mert a konyhai tűzhelyen a tej forni kezdett és már érezni lehetett a szagát.

A szomszédéknál csaholt a kutya, elijesztve a fiúkat, akik megint a falu legszebb almájáért lopakodtak be.

Felébredt a húgom és anya megringatta a kocsiban.

A kezembe vettem a borítékot és néztem a nagymama kezével írt betűket, legjobban a kis piros bélyeg érdekelt, rajta a sarló meg a kalapács. Megpróbáltam a körmömmel felemelni a sarkát, de erősen le volt ragasztva.

Grazynka abbahagyta a sírást, miután száraz kezeslábasba bújatták, a szájához szorított öklét szopta.

Pattogott a kályhában a fa és fenyőerdő illata áradt szét a konyhában.

A kissé nyitott ajtón át bejött a macska és azonnal felkeltették az érdeklődését a falon ugráló árnyak.

- A gyes nás bátyká prapal?⁴⁸ - kérdezte anya, az arcán a tűzhely visszfényei vibráltak.

- Nye vjedāju⁴⁹ - feleltem, habár tudtam, hogyan ment Bronek apjával, aki az arcát fogta, Markiewiczhez, aki fogóval fogat húzott.

- Tisztítsd meg a kanócot, itt túl sötét van.

⁴⁶ Mit ír nagymama?

⁴⁷ Mit írt nekem nagymama?

⁴⁸ És hová tűnt a mi apánk?

⁴⁹ Nem tudom.

Felemeltem a lámpát, amiben felbugyogott az aranyszínű folyadék, amit a városból hoztak literes üvegekben vagy palackokban. A lámpán a tükör meg volt repedezve és úgy nézett ki, mint egy fekete pókháló.

- Ringasd el Grażynkát! Nem hallod, mennyire sír?

A maradék cukor mellett további hangyák gyülekeztek.

A babakocsit mozgatva néztem összekarcolt térdem, a bokában megdagadt lábamat.

Amikor a lábam mostam, gyakran megérintettem azt a lyukat a lábfejemben, amit Krupowóból hoztam, és amikor újból láttam magam - mintha csak tegnap lett volna - amint szaladok, és kétségbeesetten szolongatom nagymamámat a kolhozföldekről, a bal lábam pedig vércseppeket hagy a homokban, mintha érett berkenyebogyókat szórtam volna szét.

Mama az üveget a hideg vizes vödörben hűtötte.

Én is türelmetlenül vártam a vacsorámat: a még meleg tejet egy csorba bögrében és a már az idei szilvalekvárral vastagon megkent szelet kenyeret.

A mi új kertünkben sok szilvafa nőtt, volt néhány almafa és egy terebélyes körtefa, és egy kissé oldalt, gyümölcs-királyság közepén, állt egy hatalmas, erősen repedezett kérgű tölgyfa.

Valami megreccsent, vagy csak a rőzse kezdett pattogni a konyhai tűzhelyben, mert a macska gyorsan előugrott az asztal alól, felfelé feszített farokkal, harciasan morogva.

A húgom anya ölében félig fekvő helyzetben cumisüvegből szívta a kását. Egy éjjeli pillangó kezdett körözni a lámpa körül, mintha össze akarta volna törni az üveget, hogy bejusson a tűzhöz, minden irányból verdesett a szárnyaival, míg végül sisteregni nem kezdett, amint felülről bezuhant.

A levél pedig ott feküdt az asztalon, ráesett a lámpa fénye.

Az Onnan érkező leveleket anya az Osztrobrámai képe mögé dugta, ami az ágy fölött lógott, és amikor az esti imához letérdelt, a Szűzanyához is imádkozott, és ahhoz a néhány borítékhoz is, amikről leszedtem a bélyegeket. Valamikor egy pók ezekre a levelekre akasztotta a hálóját, és anya sokáig nem is tudta, hogy a levelek más szerepet is játszanak.

A postás minden egyes megjelenése a jellegzetes borítékkal már anya sírását és néhány napig tartó siránkozását jósolta.

Apa a leveleket másképpen olvasta - csak egyszer. Ha ez este történt, akkor közelebb húzta magához a lámpát és minden egyes szót suttogva olvasott. Akkor a lehető legközelebb húzódtam hozzá, hogy mindent halljak, de apa suttogása csak az ajkak zizegése volt és semmit sem tudtam megérteni.

Időnként nagyanya levelét különös betűkkel aláírta a keresztanyám.

Befejeztem a vacsorámat és tapogatózva átmentem a sötét pitvaron. Gyorsan és félve.

A rétekről a köd, mint az összement tej, eljutott a kertbe és megállt a bokrok alkotta sövényen, ami ugyanolyan volt, mint amilyent az elutazásunkkor emlékül hagytunk nagyanyának és nagyapának.

Fenn a magasban szikráztak a csillagok.

A szél felkapta az utcákról a fázós leveleket és a kerítésnek csapta azokat.

Az égen komótosan vándorolt a Hold, amit itt a saját nevén neveztek, aminek a fényében visszaverődtek a faágak, és a közöttük alvó madarak úgy néztek ki, mint a fekete gyász-szalagok az özvegyek ruháján.

A konyhából a húgom gügyögése hallatszott. Éppen leszakadt az égről valakinek a csillaga és mindjárt kihunyt, mintha valaki fentről maga mögé egy cigarettacsikket hajított volna.

Az új ház egyenetlen küszöbén álltam, ami még nem szokott hozzá a mi cipőnkhez, a lépéseinkhez és topogásainkhoz, és amit sok eső még nem mosott le, nem ismerte az itteni havat, sem a hóviharokat, amit még nem égetett a júniusi Nap hője, és amiben még nem botlott meg a kishúgom, és nem üldögélt rajta kutya...

Nem tudom, hogy akkor emlékeztem még arra a távoli, betonból frissen öntött küszöbre Czesieknél, amire rátettem meztelen talpam, és amikor a kőműves, aki már készült hazafelé, összeszidott, azt mondtam neki, hogy hiszen ez emlék lesz énutánam, mert már pár nap múlva elmegyek Polsába (- a pasol ti v kibjer s tvaju polsaj - mondhatta vagy mondta is a kőműves, amint újból kiegyengette a küszöböt), és ekkor észrevettem Czesiek irigy tekintetét, gondolhattam erre, sőt képekben és szavakkal még az eszembe is juthatott, minden gyermekkor valamilyen mozgó igazság, és az ilyen igazság igaz voltát nem lehet kizárni, mert most - 1989 november végét írják, hideg szállodai szoba egy közép-lengyelországi kisvárosban, hull az első hó - látom magam, azt, aki hív vissza - és nem reagálok anya kiáltására.

Akkor azonban semmit sem tudtam elgondolni, sem elképzelni, hogy valamikor majd ezen a küszöbön - vagy már egy másikon, egy kijavítottan, habár a ház ugyanaz lesz, és a lépcsőfokok ugyanazon a helyen vannak - apa utolsó alkalommal fog topogni, hogy leverje a sarat vagy a szeptemberi leveleket, talán még meg is fog botlani benne, amint tér vissza este a szomszédtól, de reggel már nem pillantja meg saját nyomai, mert aznap este, amikor ágyba fekszik, már örök nyugalomra tér, és a küszöböt ő maga már nem lépi át - átviszik egy tölgyfa koporsóban, de erről még nem tudunk, én sem - hatéves gyerek -, sem ő, aki éppen jön haza, még annyi lépés és annyi nap van előttünk...

Apa lelökte a hokedlin szundikáló macskát és csillogó szemekkel pillantott anyára, a lámpa fénye visszaverődött a haján, ami így még inkább emlékeztetett egy holló szárnyaira.

- Ittál? - kérdezte anya fenyegetően.

- Józiknak Markiewicz a fogát húzta, és ittunk egyet, hogy kevésbé fájjon...

- Mama írta, hogy Danusia szül...

- És mit? - kíváncsiskodott apa, miközben vastag szelet szalonnát tett a kenyérre.

- Fiút. Wiceknek keresztelik.

- No, rendben van. A keresztelőre úgysem tudnánk elmenni.

- Azt kérdezik, hogy sok német van itt?

Apa semmit sem felelt, csak csivogott valamit Grazynka felé, és fény-árnyék játékot mutatott a falon.

- Le kell már feküdni - sóhajtott fel anya és a karjára vette a húgomat.

- Ha láttad volna, hogy milyen volt a foga, baszd meg az anyád, hogyan fogták le, ő pedig verekedni akart, annyira fájt neki, de aztán kihúzták - apa megcsóválta a fejét, amint visszaemlékezett.

- De ittatok, hogy minden fogatok megfájduljon! - vágta el anya a beszélgetés fonalát, a húgom pedig rúgkapálni kezdett lábaival abban a stoppolt kis nadrágban.

Lassan már közeledett a második tél messze nagyanyától. A gólyák elrepültek, tegnap az erdő fölött vadludak szálltak, lehullottak a gesztenyék és a levelek. A krumplit már behordták a földekről és kupacokba rakták. A csizmámat apa lehozta a padlásról, a szekrény alatt feküdt,

és egyszer az egyikből egy egér bújt elő. Apa befejezte anyának a téli szőrmekabátot, amihez anya még egy muffot kért, meg egy ugyanolyan sapkát, amilyent az elutazása előtt ott hagyott a legfiatalabb húgának.

- Para kláscsszá szpáty⁵⁰ - mondta anya még egyszer. - Kár a petróleumért... - apa vett még egy szelet szalonnát, levágott egy darab hagymát, megsózta.

- Zránnyá trebá pájsztyi i dárubát drou, jescso trou ásztálos⁵¹

- Á káli pájegyem u Káziku?⁵² - kérdezte anya. - Jápká tam páhnuty ják bugyem ták vibirátyszá.⁵³

- Pájegyem, pájegyem, nyá hávári ti za uszjeh⁵⁴ - felelt apa kissé idegesen. - U nyágyelu pájegyem.⁵⁵

A vacsora után hideg pótkávét ivott, zsíros ujjait a nadrágjába törölte, pár kenyérmorzsa az állán maradt.

Ma megint úgy kiáltottak utánam, és ez a szó, mint mindig, fájdalmat okozott nekem, mintha egy valakitől visszavert labda teljes erővel az arcomba vagy a szemembe pattant volna, nem a kocsí mellett esett volna le, amiben az álomba szenderülő húgomat ringattam, és néztem, hogyan labdázna az iskolaudvarban.

Az a gumilabda ott feküdt a lábam mellett, elég lett volna egy lökés a cipőm orrával és visszarepült volna hozzájuk; sáros volt és kopott az állandó futballozástól, itt-ott csak foltokban világított át egykori sárga színe.

- Te kacap, dobd ide azt a labdát - kiáltotta az egyikük, habár maga is alig három lépésre volt tőle.

Ezt a szót itt először talán akkor hallottam, amikor a nagybátyám kocsijából raktuk ki a holmit, és a kíváncsi gyerekek a templom kőfalán ülve mondták: - Nézzétek csak, újabb kacapok jöttek! - és úgy néztek, mintha hintán vagy ejtőernyőn eresztettek volna le minket az égből.

Mindig, amikor ezt mondták rám vagy így kiabáltak utánam, csodálkoztam és nem értettem: miért? Úgy kiabáltak, hogy „kacap”, mint ahogyan Lida határában nagyapa kiabált a tanácselnök után, miközben kiejtve ezt a szót, köpött egy nagyot (ők nem köptek, talán nem is tudták, hogy ehhez a szóhoz feltétlenül kijár a köpés?), és hozzátett még néhány káromló szót, az arca elvörösödött, mintha egyszerre két pohár kisüstit hajtott volna fel. Apa is néha, amikor Lidából jött haza, mondta ezt a szót, és dühében a padlóhoz vágta a sapkáját.

Én magam, amikor messziről láttam azt a férfit, szintén igyekeztem nagyapa szavaira gondolni, és ugyanolyan dühösen köptem a földre, habár az én nyálam nem volt barna, mint nagyapáé a mahorkától, és talán nem volt benne az az erő, hiányzott a tudómból az a barna szín, hogy tökéletesen kiteljesülhessen ennek a csizmás férfinak a megpillantásával járó minden egyes alkalommal szükséges szertartás. Csak egyszer, amikor a gangon ültem, az ölem-

⁵⁰ Itt az ideje lefeküdni.

⁵¹ Holnap el kell menni, összevágni a fát, egy kevés még maradt.

⁵² És mikor megyünk el Kazikhoz?

⁵³ Az alma ott megrohad, ha így megyünk el oda.

⁵⁴ Elmegyünk, elmegyünk, ne beszélj mindenki nevében.

⁵⁵ Vasárnap elmegyünk.

ben tartva a napraforgó tárcsát, amit anya az imént vágott le, elhaladt a házunk előtt a pót-kocsis IZS-én. Halkan és dühösen kimondtam utána a nagyapámtól hallott kacap-ot, és feléje köptem a megrágott magokat, amerre elhaladt, de őutána csak a fekete füst fullasztó bűze maradt, a kipufogó távolodó robaja meg a por az úton.

Ezért nem tudtam megérteni, hogy mivel emlékeztetem őket nagyapának arra az ellenségére, aki ott maradt, innen messze, és biztosan továbbra is azon az úton jár, lövöldözve a motor-kerékpárja kipufogójával, hogy mindenki hallja, hogy arra most ő fog áthaladni. Miért pont őhöz hasonlóan és miért ismétlik állandóan, hogy kacap?

- Hé, süket vagy? - kiáltotta az, aki a legközelebb volt a labdához, de én nem mozdítottam a lábamat, hogy feléje továbbítsam a labdát, csak erősebben megragadtam a gyerekkocsim karját, és eltávolodtam a kiáltásaiktól és füttyögéseiktől. A kocsi fel-felugrott a kövezeten, kikerültem a rajta heverő lócitromokat, a legelőre errefelé hajtott tehenek még meg nem száradt lepényeit, közöttük a mi Muckánké is ott volt, aki maga mögött húzta a nyakába kötött láncot, végén a vascövekkel, hogy a földbe verjék azt, ami zörgött az egyenetlen köveken.

A fiúk pedig tovább játszottak, az egyik körtől a másikig szaladtak, játékfeleket cseréltek, vitáztak, hogy mennyit ütöttek a farúddal, és az a „kacap”, amit nemrég hallottam tőlük, érthetetlen visszhangként verődött vissza bennem. És a számban éreztem annak az IZS-nek, a fullasztó égéstermékeinek az ízét, amin, lehet éppen abban a pillanatban, amikor én a gyerekkocsit tologatom, megy a nacsalnyik, szél-cibálta hajával, és nagyapa már látja és biztosan hallja a motorja hangját... Mert mindig úgy alakult, hogy ő a véletlenek furcsa egybeesése következtében megjelent nagyapa látókörében még akkor is, amikor nem motoron ült, hanem csak úgy ment át arra, kezével a bricseszadrágja zsebében, nagyapa már közel volt, mintha a jázminbokor mögé bújva várta volna, vagy az istálló falában lévő sok lyuk egyikén keresztül leste volna, vagy az utat figyelte volna a kissé félrehúzott függöny mögül, és egész idő alatt gyűjtögette volna a szájában a barna nyálat, hogy feléje köpve kimondja ezt a varázsszót: kacap.

Tehát miért én? Miben hasonlítottam őhöz, hogy így beszéltek hozzám, undorodva és kellenetlenül? Sohasem engedték meg, hogy játsszam, mindig hiányzott a párom, az én botomat nem találták jónak, közülük valaki eltörte a térdén és a lábam elé hajította: - „Eredj innen, te kacap!” - ellöktek, olykor valaki erősebben hátba csapott vagy belém rúgott. Minden nap a mi házunkkal szemben játszottak, a labda sokszor visszapattant a mi ferde sövényünkről, néha beesett az udvarunkra, szétjlesztve a tyúkokat.

Mellette, a kerítés rései közé dugott fejjel álltak kíváncsian, és úgy néztek ki, mintha pótlécek lettek volna - Honorka, valamikor rózsaszínű szalaggal átkötött vastag copffal, Bronek, Wladek és Ziutek teljesen kopaszra nyírt fejjel, akikre a helyi fiúk azt kiabálták, hogy ukránok vagy „balabucshok”, és szintén nem engedték őket maguk közé: ők pár hónappal mielőttünk jöttek.

Néha, különösen estefelé, kiszaladtunk a ház elé, amikor a közeledő esti csendben a nők sikongását, a gyerekek ricsaját és a férfiak kiabálását lehetett hallani egy különös nyelven. Az a két fivér Stanisławowo mellől folytatta a saját vidékükön elkezdett vitáját. A nők egymás haját tépték, a fivérek göcsörtös botokkal vagy a közös kerítésből kirángatott lécekkel a kezükben rohantak egymás felé. Ez a leggyakrabban a kútnál kezdődött, ahonnan mi is hordtuk a vizet, ez a kút az ő udvaruk közepén állt. A verekedés visszhangjai odacsalogatták a bábmészakodókat, még kerékpáron is jöttek, hangosan kommentálták, időnként az egyiket, különösen azt a fiatalabbat és gyengébbet bátorították kiáltásokkal, valaki megszólalt: „Az ukránok osztják egymás közt a földet”, az idősebb fiúk felmásztak egy fára, hogy jobban lássák a testvérgyilkos háborút, a nők viháncoltak, a férfiak nekitámaszkodva a hársfának vagy a mi kerítésünknek, egymásnap adogatták a pálinkás butykost, vagy a gyümölcsbort. A

gyorsan leszálló alkony véget vetett a fivérek párbajának, nem sietősen szétoszlottak a saját házukba, mindenki az eseményt kommentálta.

Ma ott csend volt. Apa kifűzte a félcipőjét, én nem tudtam, hogy hogyan kérdezzem meg, hogy miért mondják itt, hogy „kacap”, habár nincs itt semmiféle nacsalnyik és az IZS-zsel a boltos kisasszony vőlegénye közlekedik.

Onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat - suttogta anya a sötétben az ágy előtt térdelve. - *Hiszek a Szentlélekben, egy katolikus keresztény Anyaszentegyházat, szenteknek egyességét, bűnöknek bocsánatát, testnek föltámadását, és az örök életet, Ámen* - és mélyet sóhajtván felállt a térdéről. Megcsikordultak a rugók, apa álmában morgott valamit.

A ház másik részében, ahol csak később lesz egy szoba és éléskamra, még később fürdőszoba, most pedig téglafalak voltak és bedeszkázott ablakok, a tehén szuszogott, az egész mai napi fűadagot rágva át újra, a tehén, ami ugyanúgy, mint mi, a küszöbön és a folyosón át járt be a házba és csak nemrég kezdett nyugodtan, lökdösés nélkül bejönni, és még csak rugdosni vagy a szarvánál fogva húzni sem kellett. Éjjelenként néha hallani lehetett, hogy hogyan fordul a másik oldalára.

A padló alatt egerek ropogtattak valamit.

Az egyik faágon vagy a templomtornyokon egy madár zokogott fel az álmában.

Messziről egy részeg éneke hallatszott, aki éjjel letért az útról és most a köddel viaskodik.

Becsuktam a szemem. Malwina nagymama éppen ott ült a kemencének támaszkodva, összekulcsolt keze a szoknyaaljon nyugodott. Láttam, hogy a macska hogyan bújik gyapjú zokniba bújtatott lábához, nagyapa az estefelé a kertben összegyűjtött kései almákat válogatja, az ajkáról lóg egy kialudt cigaretta. Kinyitottam a szemem - nagymama felemelte álmos fejét, ami a mellére bicsaklott, és hirtelen keresztet vetett, a macska egy pillanatra kinyitotta az egyik szemét és megint az öregasszony lábához simult.

- Nagymama! - suttogtam halkan. - Bábuská...

Nagymama éppen hangosan mondott valamit nagypapának, aki nyitott szájjal állt a konyha közepén, az ajkán pedig véres folt látszott a letépett csikk után. A paplan szélét rágtam és tudtam, hogy nem hall engem, pedig oly nagyon meg akartam kérni, hogy már soha többé ne jelenjen meg nekem az álmomban úgy, mint tegnapelőtt... nem integetett nekem, mint minden nap, amikor elment a kolhozba, hanem a kezében egy vastag, göcsörtös botot szorongatott a labdajátékhoz, és én menekültem előle, mögöttem pedig a megvágott lábamból csorgó vér-cseppek maradtak, amikből mindjárt fekete pipacsok nyíltak... Még egyszer hallani akartam, amint kiáltja: „Alik, Alik!”, mert képtelen voltam meghallani ezt a kiáltását, sem fellelni azt a hangját, és erősebben összeszorítva a fogaimmal a paplan szélét, csak a szappanos víz és a zsír szagát éreztem meg a kötényén, és azt az utolsó „Alisok” kiáltását, amikor engem a vagonba löktek...

Egy nap valaki megkérdezte tőlem: - És emlékszel egy ilyen versikére? Nagymama neked is mondogatta:

Pánocska dáráhjenyik
Dáj párohu krizsku
Kájá májázs uváhu
Ná sztároho Hrisku

Mjádzsvidzs pádlo
Dástob jáho volki zjeli
Zádusilsi zszejebjatku u lesi
Kinuk kála jeli

Nem ismertem ilyen versikét és talán sohasem hallottam Malwina nagymama szájából, habár nem kizárt dolog, hogy elmondta nekem ezt a kis mesét, csak hogy én egyszerűen nem jegyeztem meg, és nem tudtam fellelni benne egyetlen egy ismerős szót sem, amikor az a nő mondta, aki szintén Lidában vagy Lida környékén születhetett, utazhattunk ugyanazzal a szállítmánnyal, de ő sohasem volt azon a pályaudvaron, nem utazott az akkor Polsába tartó egyik vagonban sem, ezt a versikét pedig a nagyanyjától már itt, Gdanskban tanulta, mert ilyen mesével altatgatta őt a lidai nagyanyja, csak a Vadludak megírása után hallottam ezt a kis verset, és a gyerekkoromhoz akartam kapcsolni. Hiányzott - igen hiányzott - nekem az írásomból valami gyermekes, mert a gyerekkorom más szavakkal jutott az eszembe, zokogással teli álmokban álmodtam róla, megrepedő kövek ritmusával és a sínekről kisikló vonatok zajával csengett, és az örök zokogás e ritmusát legalább el akartam tompítani a mese ritmusával, amilyennek minden gyermeknek kell lennie.

Feljegyeztem ezt a kis mesét, és kívülről megtanultam, megpróbáltam - már harminchat évesen - e szavak alá tenni nagyanya hangját, amire emlékszem, és amit továbbra is hallok, de képtelen vagyok nagyanya hangját úgy hallani, amint ezt a belorusz verset mondja. És egyáltalán nem tudom; akkor csak a hamu ízét érzem -

A tehén a fal túloldalán hangosan szuszogott.

Felébredt a húgom. Mama sötétben kicserélte a nedves pelenkáját, és egy rövid ideig ringatta. Utána mindjárt megint megnyikordultak a nagy ágy rugói, amit nemrég vettek a városban.

A szemhéjam már lecsukódott és egyre nehezebb volt, de még egyszer rá akartam pillantani a kemencénél ülő nagymamára, aki éppen beleharapott az almába, amit nagyapa adott oda neki, és egy pillanatra a gyümölcs hidege belehasított a fogába, hogy az arca is eltorzult a fájdalomtól. Nagyapa a konyhában járkált és hideg lepényt evett, letört belőle egy darabot és oda-hajította a macskának. Nagymama harapta az almát és már nem is fájt a foga.

Nehezen emeltem fel lecsukló szemhéjamat.

Még csak a szél kezdett el zizegni az első lehullott levelek között, mint a szánkó talpa a megfagyott havon.

Az a madár megint felsírt az álmában, vagy az talán egy szó valamelyik borítékból, amit a kép mögé dugtak, ami leszakadt a többről, és bement az álmainkba fájdalmas vagy örömteli emlékként, talán bátorításul, talán felszólításként.

És olyan csend lett, hogy hallani lehetett, hogy anya arcán hogyan száradnak fel a könny-cseppek.

AZ ÚR NEM HALLJA A SÜKETEKET

Regény

A fordítás a gdanski MARABUT könyvkiadó gondozásában
1995-ben megjelent mű alapján készült.
Az eredeti cím: Pan Bóg nie słyszy głuchych.

I

Nagyapa még hosszú éveken át őrizte a párna alatt a kis csomagot a belorusz földdel, néha elővette onnan, és mintha imakönyvet tartana a kezében, elmondta az esti imát. Olykor felébredtem, mert úgy tűnt nekem vagy csak álmodtam, hogy nagypapa zokog.

Láttam, hogyan áll a konyha közepén és könyörög az éghez, és azt az imát a lyukas ereszen az eső kísérté: a suttogás nemegyszer elcsitult, és akkor azt gondoltam, hogy elringatta az ima és a szék támlájára dőlve elaludt, de nagyapa, elveszítve a türelmét, hogy nem kapott választ onnan, ahová a rózsafüzér vagy a litánia részleteit küldte, egy pillanat múlva az elejétől kezdett imádkozni, egyre gyakrabban ásítózva, végül felállt és állva gyorsan keresztet vetett, odament a vizes vödörhöz és mohón ivott, mintha a rózsafüzér imával megégette volna a torkát. Majd az üvegszipkában meggyújtott egy fél cigarettát, megállt egy kicsit az ablaknál és elnézett valahová a messzeségbe, ami a sötétben láthatatlan volt. Lehet, hogy valamilyen megbeszélte jelet keresett az égen, vagy a gondviselés csillagának rövid villanását, talán a meteor elsuhanását a horizont végén; egy idő múlva elfordult és végig szívva a cigarettát, ott járkált a nagyon rövid alsónadrágjában, miközben nyikorgott a padló.

Az eső nem állt el, bugyogott az elomlott esőcsatornában, kopogott a párkányon és a tetőn, egészen a mennyezet fölé. Valahol villámlott és a súlyos mennydörgés megrázta a házat. Lent felnyivákolt egy rémült macska, ami a hármas szám alatt lakó farkaskutyát vad ugatásra ingerelte.

Nagyapa már nem feküdt le aludni, ellenőrizte, hogy éjszakára jól bezártuk-e az ajtót, az új villanásban megláttam, hogy hogyan hajol le és húzza ki az asztal alól a tálat, amibe este beáztatta a Hypoteczna utcában vásárolt heringet, az asztalra teszi, a mennyezeten nem is látható lyuk alá. Megint dördült az ég és megcsörrentek az üvegek az ablakban. Ebben a pillanatban nagyapa keresztet vetett, megállva egy kicsit fele úton az ablak és az ágy között. Amikor megint villámlott, kihúzta a kredencfiókot és tapogatózva keresett valamit. Egy pillanat múlva meggyújtotta a templomi gyertyát, az ablakba állította; megláttam a fal szélén megtörve az árnyékát, a mennyezeten a fejét, ami a földgömbre emlékeztetett.

Az esőcseppek egyre ütemesebben hullottak a tálba, a csobbanásuk meg azt a benyomást keltette, mintha hirtelen feltámadtak volna a heringek és elkezdtek volna úszkálni, lerázva a hátukról a sószemcséket.

Nagyapa meggyújtotta a cigaretta másik felét és leült a szék szélére. A soron következő mennydörgés megrántotta lecsukló fejét, és akkor, áttéve a jobb kezéből a balba, sietve keresztet vetett.

A lakásban, ami egyszerre volt szoba is meg konyha is, szétáradt az olvadó viasz és a parázsló kanóc szaga. Az ablak úgy nézett ki, mint egy oltár, amin a sekrestyés a mise után ott felejtett egy égő gyertyát. A kanóc füstölögve egyenetlen lángot adott.

A cigaretta kialudt nagyapa kezében, ő pedig továbbra is ott ült, mintha arra ügyelt volna, hogy a heringek a tálból ki ne ússzanak az utcára és ne ússzanak el a záportól megdagadt csatornán, és talán suttogva vagy talán már álmában, beszélt magában; rövid időre felemelte a tekintetét, amikor a feje a mellére bicsaklott és nyugtalanul körülnézett.

Még megdördült néhányszor és az ablaküvegek ismét megremegtek, még egyszer, mintegy búcsúzásul, villámlott. A vihar távolodott a mi utcánktól, már csak a víz ömlött át az esőcsatornában és a cseppek szétfröcskölödtek a halak gerincén; görbe lánggal égett a Lida mellékéről hozott templomi gyertya. Vagy talán már itt vettük?

A szipka kiesett nagyapa kezéből és eltört a padlón, és ő akkor felébredt, megrázkódott a hidegtől. Nem nézve a lába alatt heverő üvegszilánkokra, odament és elfújta a gyertyát, egy kicsit sercegett a viasz és visszatért a sötétség; a távolban, mintha valaki egy pillanatra gyufát gyújtott volna vagy zseblámpa villant volna, még egyszer megvillant, utolsó alkalommal, és nagyapa mélyet sóhajtva ágyba feküdt. Megcsikordultak a rugók, én pedig jobban a falhoz húzódtam, arcommal a zöld-fekete mintás, érdes ágytakaróhoz értem és számolni kezdtem a mennyezetről hulló cseppeket. Valahol felsírt egy gyerek. Vagy talán egy macska volt az a szemétdombon. Valahonnan részegek éjszakai kiáltozásai hallatszottak. Meghallottam még az ablaknak dörgölődő szél suttogását, mintha nehéz, álmok nélküli éjszakát ígért volna nekünk. Az ágy fölött zümmögni kezdett egy szúnyog, amit nem ijesztett el nagyapa horkolása, de hamarosan ő is elhallgatott, miután teleitta magát vérrel nagyapa nyakából.

II

Mielőtt elindultunk volna, nagypapa két súlyos lakatra zárta az ajtót, amiről még nem koptak le a szentelt krétával ferdén felírt betűk és számok: K + M + B 1962; ellenőrizte, hogy jól be van-e zárva a folyosón a láncsal a falhoz erősített láda, mert nem fért be a lakásba. A láda kulcsát egy régi cipőfűzőre kötve viselte a nyakán; emlékszem erre a ládára, akkor még zöld színű volt, amiből, nehezen felemelve a tetejét vagy segítségül hívva nagymamát, széna közé rakott almát szedtem ki, most pedig csak itt-ott maradt rajta a régi festék, össze volt firkálva szű vájta alagutakkal és a tehervonat lila bélyegzői foltozták; valamilyen titokzatos kincsek voltak benne, amik megtekintését nem engedte meg nekem nagypapa - talán valamilyen, a belorusz mezőkön gyűjtött füvek voltak ott, amik az ő egyre gyengébb tüdejét voltak hivatva gyógyítani, vagy megsárgult fényképek, vagy porrá foszló szerelmeslevelek, valamilyen nyugták, amiket koronás sassal és sarló-kalapáccsal pecsételtek le, vagy talán egy összevissza stoppolt bunda, amiből a szörme csomókban hullik, vagy talán arany rubelek bevarrva egy viseltes zakó gallérjában; sohasem sikerült elcsípnem azt a pillanatot, amikor kinyitotta szezámját valamit keresve vagy ellenőrizve, hogy nem dézsmálta-e meg valaki a tartalmát.

Nyikorgó lépcsőn mentünk le, a falakról pöfeteg-gombákhoz hasonlatos vakolatdarabok lógtak le megduzzadva a nedvességtől, szappan, főtt krumpli, „Letnyij Bukiet” kölni szagát lehetett érezni, amely utóbbival nagypapa indulás előtt bőségesen meglocsolta magát. Átpréseltük magunkat a kiállított szekrények, komódok, háromlábú vas mosdótálak és halott muskátlis virágállványok között. Valamelyik ajtó mögül rádióból a „Diana”, az akkori nyár nagy slágere bömbölt.

Nagypapa elkáromkodta magát, amikor a korlátból egy szálla ment a tenyerébe, megállt és megpróbálta kihúzni maradék fogával, végül rezignáltan legyintett és kinyitotta a kijárat ajtót, ami csodával határos módon egy sarokvason lógott.

Megint forró nap ígérkezett. Az éjszakai viharok nyoma sem maradt. A füstös égen áttört a Nap. Az egyik fafészerről galambok turbékoltak és egy macska lopakodott feléjük, a tetőn kúszva.

A ház falának dőlve vártam, míg nagypapa nem jön a klozetből, ahonnan szuszogás és nyögés hallatszott, mintha csak a tegnapi litániát fejezte volna be.

Egy, az udvar hosszában kifeszített kötélén most ruha szárad, és egy fuvallat sem mozdítja meg a nadrágszárakat, ruhaujjakat, nem fújja a dunnahuzatokat, nem lengeti meg a rózsaszínű kombinék csipkéit, sem a melltartókat, csak korom szállingózik rájuk. A szétkotort homokon, megrozsdásodott fűcsomók között feküdt egy baba leszakadt lába. Az udvar mélyén állt egy sor kamra a tulajdonosok különböző színű számaival, a szemétdomb fölött kövér, zöld legyek raja állt, és úgy tűnt, hogy a nyúlketrecek között egy patkány farka suhan át.

A szomszéd házról galambok röppentek fel megrémülve egy elnyújtott füttytől, egy fiú állt a tetőn és hosszú botra kötött piros rongyot lobogtatott, a légviharokon madártoll hintázott.

Nagypapa az ajtóban állva gombolgatja a nadrágját, magában mondogat valamit. A szíj alól kiáll a fehér alsónadrágjának a széle. Az ingen, aminek kopott gallérját vízzel dörzsölte le mielőtt kijöttünk a lakásból, a gombok egyenetlenül vannak begombolva.

A kövezeten lovak patáinak a dobogása hangzott fel. A nyitott ablakokból a konyhában rakosgatott edények visszhangja, egy anya türelmetlen kiáltásaival csitítgatott gyerek sírása, ajtócsapkodás hallatszott. Valahonnan, mint megszáradt csillagok, krumplihéj hullott alá. A közeli pékségből friss kenyér illata szállt.

A járdán feküdt egy szuka, aminek egykor fehér volt a szőre, most már szelektől és éjszakai esőktől tépázott, már nemigen tudott járni, és csak néha, a földön húzva kiszáradt emlőit, tett néhány ingatag lépést az árnyék felé, a fiúk nemegyszer kavicsokkal vagy száraz agyaggöröngyökkel dobálták meg, ő pedig összehúzta magát, és az agyarait vicsorgatta; néha magában morgott, mintha rossz emlékek látogatták volna meg.

Talán már késő van, mert nagyapa megnyújtotta a lépteit, és hátulról úgy néz ki, mint egy holdkóros, vagy a földalatti hullámok ringatta hajó. Néha hátrafordul megnézni, hogy tudom-e tartani vele a lépést, és akkor látom az újságpapír fecniket a borotválkozás utáni sebhelyeken, mintha alvó lepkéket vinne az arcán.

Az ünneplő zakója fénylik a könyökén, a zsebében pedig ott nyugszik, gumival összefogva, gyűrötten, megsárgultan, nagyapa egész egybeírt boldogtalansága - nyugták, okmányok, beadványok, amiket nagyapának a földszinti szomszéd ír, minden alkalommal csóválva a fejét, amikor elmegyünk hozzá, hogy az embereknek nagyobb gondjuk nincs, mint egy utca ostoba elnevezése. Ő a háború óta itt lakik, és ez egyáltalán nem zavarja őt, de megvesztegetve negyed liter pálinkával, kinyitotta a tintatartót és kalligrafikus betűkkel telerótt egy irodai ívet; nagyapa a szék szélén ült, tekintetével hipnotizálva a tintával írt sorokat, láttam a hátát visszaverődni az akvárium üvegében, és már majdnem fejből tudtam azt, ami a sercegő tollhegy és a tintatartó szélének ütődő tollszár mögött rejtett; erre azért emlékeztem, mert akaratlanul is kihallgattam halk és szelíd imába foglalt kéréseit, amikkel nemegyszer felébresztett, amiknek a szavahihetőségének az elismertetéséhez a két kezében szorongatta a csomagot a földdel; hallottam azt a hivatalok ajtajai mögül, amikor a folyosóra kihallatszottak nagyapa kiáltozásai, sőt a lenti szomszéd sem kérdezősködött már semmi felől, mert kívülről tudta a beadványok tartalmát, amiket újra meg újra átírt. Csak néha, amikor megzavartuk abban, hogy kiadja az előző napi névnapot, mondta idegesen: „Írj, uram, írj a te Chruszczykodnak, ő azt kézből azonnal elintézi, a címet kérd el a postástól!”, de megpillantva az üveg nyakát nagyapa zsebében, megnyugodott, gyorsan felhajtott két pohárkával, felgyűrte az ingujját és a papírért nyúlt.

Egyelőre semmi eredményt sem hoztak nagyapa beszélgetései az Úrral, semmit sem adtak a hivatalnokokkal lefolytatott veszekedések. Ő azonban nem adta meg magát, és minden nap megismételte ugyanezt a ceremóniát a hivatalok folyosóin, és minden este térdre borult. Néha úgy tűnt nekem, hogy az ég felé küldött szavak között Malwina nagymama nevét is kimondja, aki még a lengyel határon túl maradt, nem sietett az ideutazással.

Az éghez és a hivatalhoz nagyapámnak nem nagy ügye volt, de szörnyen zavart ez az apró probléma, amit egy tollvonással vagy egy sugalmazással el lehetett volna intézni, amit Lidában egy üveg kisüstivel vagy egy levágott kakassal elintézhettek.

Nem arról a két hadseregről volt szó, amelyek erre-arra elvonultak a kerítése mellett, még az udvarba is bementek, benéztek a házba és az istállóba - mert nem a katonák okozta kár megtérítéséről volt szó. Arról a hadseregről sem volt szó, amelyik határozatlan időre megállt, mintha túl kicsi lenne a helye otthon. Semmit sem mondott, amikor ennek a hadseregnek a küldöttei Gudejko tisztelendő halála után bedeszkázták a kis templomunk ablakait, és a Kisasszonyt kiköltöztették a paplakból idegen emberekhez, mert nagyapa akkorra már összegyűjtötte az okmányokat, amikért még magába Grodnoba is el kellett utaznia. Egy napon Wacek bácsival felraktak a kocsira egy koffert, és amikor a ló idegesen az egyik lábáról a másikra nehezedett és prüszkölt a kimerítő út előérzetétől, nagyapa az ő két szürke szemével felnézett a felhőkre, mintha magával akarta volna vinni azokat és velük együtt az egész tájat és az egykor saját földje nyolc hektárját, vagy legalábbis a kerítés mellett növekvő vadkörtefát. Ezután megcsókolta a ház falát és a kerítésről levette a lenvászon tejszűrőt, földet tett bele és térden állva összekötötte. Mindez síri csendben történt, még csak a kutya sem nyüszített fel és

a kert felett átrepülő madár sem vetett árnyékot. Nagyanya a faragott lábú tölgyfaasztalnak - amit fekete sebhelyek ékesítettek a vasalótól - támaszkodva állt, és csak bólogatott. Nagyapa az utolsó pillanatban mondott le arról, hogy magával vigye a tölgyfaasztalt. Nagybátyám már nyitotta ki a kaput és sürgette nagyapát, de az még sietve visszament a házba - nagyanya a tenyerével eltakarta az arcát, mert rossz jelet látott benne - és egy pillanat múlva kijött a kannával, a jázminbokorra öntötte a fel nem dolgozott cefrét, amitől a bokor abban az évben még egyszer kivirágzott. Csak akkor ment oda nagymamához, a vállára tette a kezét, és talán semmit sem mondtak egymásnak, nem is néztek egymás szemébe. A ló rántott magán egyet, nagyapa a hátára vetett fél zsák almát a kertjéből és megfogva a szekér oldaldeszkáját, elindult az eltolt határon túlra, hogy három nap múlva eljusson a városba, ahol feketén füstölögték a kémények, és mivel szeles volt a nap, nagyapa a levegő helyett a füstöt szívta lyukas tüdejébe, tanácstalanul nézelődve az idegen peronon; a nedves zsák az utazás folyamán rohadó és össze-vissza vert almával a lába mellett hevert, és a távoli kert szaga hirtelen vágyat ébresztett benne, hogy visszaforduljon, de a vonat már tovább ment - és sem a jegyet vissza, sem a visszajáró pénzt a jegyért nem követelte makacsul.

Nagyapát egy apróság zavarta, egy kis figyelmetlenség, egy bizonyos hiba, egy tévedés - amint gondolta - ami az ő élete alkonyán történt. És ez az alkony már több mint húsz éve tartott, és még hosszú és nehéz éveken át aszalódott össze nagyapa, már biztosan nem csak a lélek, hanem a test halhatatlanságában is hitt, amikor is végül elvesztette az emlékezetét.

Nagyapát egy kicsi, de kínzó keserűség bántotta, amit olyasvalaminek tartott, mintha mélyen barázdált arcába köptek volna véletlenül: ugyanis a Süket utcában helyezték el.

„Malwina, én senkinek sem beszéltem erről, és nézd csak, hol kell élnem, ki szólt nekik az én fülemről? Talán a nacsálnyik küldött egy levelet. Írd meg nekem!” - állandóan így kezdte a nagyanyához írt levelet, amit pár mondat után fecnikre tépett, és meztláb járkálva a konyhában, a papírszeleteket beletaposta a padlóba, mintha hóban járna.

Megint megfordult és észrevette, hogy nem vett fel zoknit, és meggörbült lábujjai úgy néznek ki, mint a vén fenyők gyökerei, amikért néha az erdőbe jártunk és amikből kosarakat font krumplinak, almának vagy a húsvéti szentelt tojáshoz, a nyakába akasztva azokat pár kilométert ment a piacra, majd estefelé a mi kerítésünk mellett megállt valakinek a szekere és kihúzták belőle nagyapát, aki nagyanya elől el volt rejtve a szekér fenekén. Ő pedig a „Szlávnoje morje, szvjácsennij Bajkál”-t énekelte, miközben apa és a nagybátyám fogta és vezette; másnap, amikor még mindannyian aludtunk, kiosont a házból és az érő bogyókkal teli ribizlibokor védelme alatt, amin a beköszöntő reggeli órában harmatcseppek csillogtak, reszkető kézzel összeszámolta a maradék kopejkákat, cigarettára gyújtott, majd elindult az erdő felé gyakran meg-megállva, mert köhögés fojtogatta.

Állunk a Limanowska utcában a járda szélén és várjuk, hogy elhaladjanak az autók a kövezen ugrándozva, és a villamosok eltűnjenek a kanyarban, és csak akkor szaladunk át a túloldalra, egymás kezét fogva. Ott most kis gyümölcs-zöldekes üzlet van, ahová bemegyünk, már a bejáratban megcsapja az orunkat a pulton álló nagy befőttesüvegből a sózott uborka szaga, a rohadt gyümölcsök bűzétől idecsábított darazsak zümmögnek, és mint mindig, a kopasz eladó két üveg narancsszörpöt állít elénk. A pultnak támaszkodunk és isszuk az italt a maradék gázzal. Nagyapa néhány szót vált a tulajdonossal, akit Szerozska úrnak szólít, az pedig gumi légsapóval kergeti a repdeső legyeket a báli serpentineként a mennyezetre ragasztott mézes lép felé, nagyapának mond valamit egy olyan nyelven, aminek csak a foszlányait értem, és néha kétszer is el kell ismételnie nagyapa állandó „sto pan Szerozska szkazal”⁵⁶-jára. A pulton fekvő többi pénzért nagyapa „rácski”-t kér nekem, és az eladó nagy,

⁵⁶ Mit mondott, Szerozska úr?

szőrös kezét belemeríti a dobozba, amiben rózsaszínű papírba csomagolt cukorkák vannak, és meg sem mérve beteszi egy újságpapírból tekert zacskóba. Egy légy, amelyik a szárnyával ráragadt a mézes lépre, kétségbeesetten zümmög. Akkor Szerozska úr a mennyezet felé emeli duzzadt szemét, mintha ez lenne az életének a legszebb pillanata. - No, megtalálta a dög a maga helyét! - kiáltja örömmel.

- Nálunk - fordul nagyapához -, a Bugon túl nem voltak ilyen undok legyek.

De nagyapa ezeket a szavakat már nem hallja, amint nyitja az ajtót, ami a keretre felakasztott kis jelzőcsengővel búcsúzik tőlünk.

Az órás kirakatában már elmúlt tíz óra, és nekem úgy tűnik, hogy nagyapának már nincs miért sietni, mintha vissza akart volna menni haza vagy a boltba, megkóstolni a kaporral és fokhagymával illatozó uborkát és kitöltetni Szerozska úrral a lottót. Már nem figyel rám, már nem sürget, megy, egyre jobban himbálva magát; talán kitalálta az én néma kérésemet, hogy ma már ne menjünk oda, hogy már soha többé ne menjünk oda.

A koldusasszony ugyanazon a helyen áll, mint mindig, mintha sohasem mozdulna el onnan. Kifakult fufajka van rajta és vastag kendő a fején; ma a kinyújtott tenyerén, ami kissé reszket, mint falevél a szélben, az éjszakai zivatar megszáradt cseppjei csillognak. A kerítés mellett áll, ami az utcától választ el egy épülőfélben lévő toronyházat, a kerítésdeszkákra színes, aranszállal átszőtt anyagot akasztott fel, rajta rózsaszínű angyal lépked az élénk zöld réten nyírfák és a földre hulló felhők között, a háta mögött betonkeverő gép kattog és kőművesek káromkodnak, ő pedig az elfelejtett fiatalságából megjegyzett ima szavait mormolja vagy varázsszavakat a gonosz ellen. A lábánál egy darab régi újságpapíron kenyérmorzsák fekszenek az eltévedt madarak számára.

Éppen ebben a pillanatban egy kis csoport fecske suhant át a kocsitól fölött a villamos előtt és elrepült az épület irányába. A messzeségben, a háztetők és a kémények között az égboltot sötétkéék felhő takarta el. Szélfuvallat szórt az arcunkba port, felemelte az aranszőttes sarkát és eltakarta a valamelyik evangéliumból nem sietősen lépdelő angyalt.

Gyorsítottuk a lépteinket nagyapával, hogy még az eső előtt hazaérjünk.

- Messze van még, papa? Talán visszafordulunk?

- Odaérünk - állt meg és betakart a foltos és helyenként ügyetlenül megstopolt zakójával, ami nekem majdnem a térdemig ért; a kezem elveszett a túl hosszú kabátujjban.

A szél egyre erősebb lett, a por a számban összekeveredett a cukorka grillázs ízével. A megállóban szétszórt és a szélfuvallattal a szemetes kosarakból kiráncigált papírdarabok röpködtek. A falak hajlataiba madarak húzták meg magukat, és valahol szirénázva robogott egy tűzoltóautó.

Mindkét kezem bedugtam a zsebekbe, vagy inkább beleeresztettem a ruhaujjakat nagyapám kincsesládájába, és az ujjaim helyével megéreztem a szarufésűt, a zsinór-göngyölegeket, az érméket, a megfeketedett skapulárét, ami pár nappal ezelőtt szakadt le a nyakából, a régi lottószelvényeket és az újságba csavart két szelet zsíros kenyeret arra az esetre, ha várva a hivatalnokokat, megéheznénk. A mellemen éreztem nagyapa levéltárcáját, amit papírokkal tömött ki, és ezeknek a zsebeknek egész súlya mintegy a szerencsétlenség plusz stigmája volt, amit magával hordott az új Polcsában; egy pillanatig, amikor rám adta a kabátját. Megláttam a fényét és erejét vesztett szemét, az arcán pedig a ráncok alá rejtett sajnálkozás- vagy tehetetlenség-grimaszt, és mintha láttam volna, hogy nagyapa már tudja, hogy megint nem sikerül neki, hogy mint mindig, eredménytelenül megy végig a hivatal minden emeletén - én pedig mögötte - az egyik ajtótól a másikig küldözgetve, hogy rázuhanjon egy székre, amikor becsukja maga mögött az utolsó ajtót, és az orra alatt káromkodva a zsebeibe fogja gyöm-

ködni a papírokat, hogy holnap vagy holnapután újból kezdje a vándorútját; lesütöttem a szemem, nem tudva mit mondani, sem hogy milyen módon segítek, nem tudtam, hogy milyen szóval tudnám megvigasztalni nagyapát, vagy elterelni a figyelmét erről a dolgról. Amikor pár lépést tett tovább és meggörnyedt teste a széllal hadakozott, beleolvadva az egyre alacsonyabbra ereszkedő felhők sötét kékjébe, elgondoltam, hogy a jelenlétemmel zavarom és jobban szeretné, hogy ne legyen tanúja, de már túl késő volt, hogy elszökjem, mert nagyapa az esőtől nedves arcával rám nézett és felém intett a kezével, a vörös épület lépcsőinek a tetején állva, aminek az ajtaja csapkodott a szélben. Mintha díszlövéseket adnának le a tisztele-tünkre, és én, akit a vihar meglökött, maradék erőmmel még el tudtam érni az utolsó lépcső-fokot.

III.

Vasárnap van, és nagyapa nem kel fel az ágyból, hogy templomba menjen. A feje alá tett kezekkel fekszik és nézi a mennyezetet, mintha láthatatlan rései között az ég legrejtettebb zugait lesné, és most arrafelé irányította reggeli gondolatait - még nem hitte el teljesen, hogy az Úr nem hallja a süketeket.

A mennyezet egyik sarkában egy pók szőtt hálót és türelmesen várta, hogy a légy, amelyik egyenesen szemben nagyapa arcával zümmögött, kíváncsiságból félrehúzza a pókháló-függőnyt, de az idegesen körözött a plafon alatt, csak néha szállt le a képre, amit nagyapa néhány napja vett egy vándorkereskedőtől, ma pedig el kellett volna vinni megszentelni a Szt. András templomban.

A szomszéd ház ablakaiban atlétatrikós férfiakat látok, amint az ablakpárkányra tett párnákra támaszkodnak, egyesek cigarettáznak és üvegből söröznek, valamelyikük egy aludttej-es üveget tart maga előtt. Tekintetükkel a nyári ruhába öltözött feleségeket követik, akik ünnep-lőbe öltöztetett gyerekeket vezetnek kézen fogva.

Valahonnan az udvarokban zenélő cigányok muzsikája hallatszik, felváltva a még mindig játszott Paul Anka-féle Dianával.

Az imént az ablakban látott férfiak közül az egyik gyors léptekkel kilépett a kapun egy fém-kannával a kezében, mögötte kiszaladt a következő, egy nagy befőttesüveget szorongatva.

A cigányok zenéje hol félbeszakadt, hol eltávolodott a hegedűk elnyújtott zokogásával.

Megettem a második szelet vízbe áztatott és megcukrozott kenyeret, és a nyitott ablak üvegé-ben láttam nagyapa deformálódott tükörképét, amint továbbra is mozdulatlanul feküdt.

Valaki jött felfelé a nyikorgó lépcsőn, de elkerülte a mi ajtónkat, és a falon túlról meg-hallottam Janek úr rekedt hangját.

- Ideje felkelni. A templomban már régen harangoztak - mondtam mintegy magamnak, de úgy, hogy nagyapa megérezze az én nyugtalanságomat.

- Adj, gyermekem, egy kis vizet! - szólalt meg végül.

- Fáj valamid, papa? - kérdeztem, amikor odamentem az ágyhoz, de ő csak rám nézett, majd az üres kezemre.

- Prinyási vádi... Hány óra? - kérdezte.

Nagyapa óráira pillantottam, amik különböző helyeken lógtak, és mindegyik más-más időt mutatott.

- Hamarosan dél lesz, de a hejnalt talán még nem játszották el - adtam át a bögrét, amiből ivott egy kicsit.

- Ot, szabáki! - mondta két ásítás között, és a földre dobta a paplant.

Akkor valahol a közelben, talán a mi udvarunkon, kezdtek játszani a cigányok, de a mi ablakunk az utcára nézett, ezért nem láhattuk őket, egyébként nagyapa így sem hallotta, vagy nem fordított figyelmet rájuk, felhúzta a nadrágját, odament a konyha sarkába, levette a régi vödörről a fedőt és belepisilt.

Odaszaladtam az ablakhoz, de már nem láttam a cigányokat, csak a nagybögő nyakát, amint eltűnt a sarjon.

Nagyapa a lavór fölé hajolva mosakodott, a sebhely keresztben a hátán úgy nézett ki, mint egy holt folyó medre, vagy egy ösvény a dombok között.

Megfente a borotvát a felakasztott nadrágszíjon és az egyik kezében fogva egy tükördarabot a másikkal végighúzta a borotva élét beszappanozott arcán, és halkán dúdolt egyet azok közül az énekek közül, amelyeket süketsége ellenére képtelen volt elfelejteni.

Valaki kopogott az ajtón és egy pillanat múlva belépett Janek úr a tegnapelőtt kölcsönkért néhány cigarettával - mint a férfiak többsége vasárnap délelőttönként - atlétatrikóban és térdig érő sötétkék fürdőnadrágban volt. Nagyapa a tükördarabban bizonyára észrevette, mert elvette a borotvát az arcától és a szomszéd kinyújtott kezéhez odanyújtotta a csuklóját. Janek úr letette az asztalra a cigarettát és mohón a pár üveg „Letnyij bukjet” kölnire nézett, ami a kis polcon állt a megfeketedett gyertyatartó - benne a gyertyacsonk -, a Turek pótkávé, a borotvapamacs és a szenteltvízes kis üveg között, ami utóbbi átvette a korábban benne tartott Valeriána cseppek szagát.

Nagyapa a kezével az egyik székre mutatott, de a szomszéd csak állt, mintegy meghipnotizálva a kis üvegcséken látható színes címkéktől.

- Oh, nemes szomszédom, cigányok játszottak nekünk - mondta.

- Jákije Cihányi? - törölte le nagyapa egy darab újságpapírral a borotvát.

- Úgy játszottak, hogy még jobban elkapott a honvágy - és megint a kis polc felé nézett, közben megrepedezett ajkát nyalogatta.

- Á pásli ányi v kibinyer - nagyapa nem tudott Janek úr nosztalgikus hangulatára hangolódni. Adott neki egy cigarettát, a magáét pedig kettétörte és beledugta az új meggyfa cigaretta-szipkába.

Az atlétatrikó alól Janek úron két felirat vált láthatóvá, mint egy lepecsételt hivatalos levélen. A betűk hasonlítottak azokhoz, amik nagymama nem gyakori borítékjain álltak. - Mi van ide írva, Janek úr? - kérdeztem közelebb lépve. Egyes betűk halványabban látszottak, közülük néhány el volt mázolódvá.

Ő pedig kieresztve a szájából a füstöt, rám nézett azokkal a vörös szemeivel és lassan mondta:

- Én emlékszem anya szavaira, de az nem gyereknek való - tette hozzá, mintegy elveszítve a türelmét, és feljebb húzta a szürke trikót.

Nagyapa rendbe tette az ágyat. A padlóról felvette az összetekert zoknikat, és mint a gólya, egy lábon állva felhúzta azokat, igyekezve megtartani az egyensúlyát.

Az ablakon át hallani lehetett a rádióból a hejnal a krakkói Mária templom tornyáról és Janek úr mélyet sóhajtott.

- Fájt? - mutattam az ismét láthatóvá vált tetoválásra.

- Mondtam már, hogy ez nem gyereknek való dolog - és kedveskedve megkérdezte, nagyapa felé fordulva: - És hogy állnak a maga ügyei, Stefan úr?

Nagyapa csak legyintett és kezdte levenni a képet a falról.

- Akkor már megyek is - mondta Janek úr és szomorúan a kölnis üvegek sorára nézett. Kinyitva az ajtót még egyszer rájuk pislantott, de nem talált közös nyelvre a nagyapámmal, egy pillanat múlva meghallottam, hogy milyen hangosan csapta be maguknál az ajtót, hogy még a kredenc üvegei is megcsörrentek.

- Á pásol, pijányicá - mondta nagyapa a falnak, amely mögött másnaposan járkál fel-alá a szomszédunk, mindjárt meghallottuk a padlóra kihajigált lábasok és befőttesüvegek csörrenését, az öreg anya sikoltozását, lent elkezdett ugatni a farkaskutya, és valaki még hangosabbra állította Paul Anka slágerét.

Egymás kezét fogva kiszaladtunk a ház elé és vártuk, hogy megjelenjen az első csillag. A távolban lovak nyakába akasztott csengők hangja szállt, lehet, hogy a pap sietett valakihez az utolsó kenettel, és a házakban, hallva a templomi csengettyűt, egy pillanatra megdermedtek a törött ostyával a tenyerükön, az úton megfagytak a lópaták és a súlyos szánok nyomai, a fák ágai között összehúzták magukat az alvó madarak. Felvonyított egy kutya és visszhangzott a vonyítása, amitől lúdbőrözött az ember háta és a kezedet erősebben nyomtad a tenyerembe.

Minden még csak előttünk volt - az első éjszaka, az első ébredés, az első tekintet a tükörbe, ami előtt fészülöd ki a hajad, az első fájdalom. Tettünk pár lépést a csikorgó havon és megálltunk a vén kútnál. Valahonnan sikongó hangon egy karácsonyi ének hallatszott:

*Cicha noc, święta noc!
Pokój niesie ludziom wszem,
A u źłobka Matka święta...*

Nem vettük észre, hogy mikor tűnt fel a betlehemi csillag, mert amikor felemeltük a tekintetünket, az égen már pislákoltak a csillagok. Azt a legfényesebbet kerestük, de ezen az éjjelen mindegyik úgy világított, mintha lángoltak volna.

- Látod, nem ügyeltünk a csillagra - mondtad.

Karácsonyi ének hallatszott a hídon túli házak felől.

Most férfiak kemény hangját hallottam, amit bátortalanul kísért egy női kórus:

*Motinële ten budi viena.
Kudikis su meilia šypsena,
ilsisi, miega ramiai...*

- Hallod ezt a furcsa éneket?

- Semmit sem hallok. Sohasem volt ilyen csend, mintha mi egyedül lennénk a Földön, Egyszerre emeltük fel a fejünket, és ebben a pillanatban az égről lehullott egy csillag.

- Lehullott egy csillag! - kiáltott. - Ez jel...

- Szerencse.

- Én hamarosan meghalok - hallottam meg a szavakat, amiket talán nemrég hallottam, vagy az emlékekből tört fel bennem.

- Sokáig boldog leszel, a legtovább mindenki közül.

Felém fordult, de alig láttam őt az ablakra eső fényben. És ez a fény lüktetett, mert a karácsonyfára aggatott lámpák pislákoló fénye volt az.

Megtaláltam az ajkát, amit már dér fedett, vagy a szentestei ostya morzsái, amit nemrég osztottunk meg egymással. És amikor a szájához értem, amit úgy igazából még nem is ismertem, amikor megéreztem, hogy az ajka mennyire megduzzad az enyémhez kapcsolódva, amikor megéreztem a gyík-félénk nyelvét és a nyakamat ölelő karját, mintha meleg sálat tekert volna rá, abban a pillanatban megéreztem a lábam alatt a föld lüktetését, mintha szörnyűséges áramlatok haladnának át alattunk, mintha ezen az idegen, hóval fedett udvaron két földdarab dörgölődne egymáshoz, talán elaludt folyók áramlatai ébredtek fel, és még egy pillanat és a föld meghasad a talpunk alatt, hogy megőrizzen minket az öröklétben. De lehet, csak a hasa hullámozását éreztem, amiben megmozdult egy csepp az elkövetkező élet kezdetével.

- Félek - suttogta, és hirtelen eltávolodott tőlem.

- Hiszen itt vagyok, kedvesem!

- Nem menekülünk meg, drágám.

Magam mögé néztem. Az ablakban, mint egy ikon, amit műanyag gyertyák füzére vett körül, állt nagyanya, amint miránk vagy valahová maga elé nézett, mintha nem tudta volna emlékezetébe idézni elkezdett gondolata folytatását.

És valahonnan, mint egy magányos panasz, felhangzott ugyanaz a karácsonyi ének még egy másik nyelven, amit egy eltévedt vándor énekelt:

Holder Knabe im lockigen Haar,
Schlaf in himmlischer Ruh,
Schlaf in himmlischer Ruh...

- Gyere! - kiáltotta, és meghallottam a pitvar ajtajának a nyikordulását.

Talán valamikor már ugyanúgy kiszaladtam a ház elé meglesni az első csillagot, de lehet, a régóta várt nőt lesem, akinek az alkony leszállta előtt kellett megérkeznie, és ugyanazon, vagy egy hasonló udvaron álltam, nézelődve minden irányban. Valamikor ezt már át kellett élnem, és talán még ebben az életemben, talán a múlt Karácsonykor. Valahonnan emlékeztem rá, ugyanúgy, mint emlékszem a pitvar falaira és szagára, amik hirtelen visszahozták gyermekkori álmaimat és félelmeimet. Az út menti fák is ismerőseknek tűntek nekem. A templom harangtornya is, ahol vadgalambok fészkeltek. Lehet, akkor is ugyanígy melengettem valakinek a kezét az enyémben. Eszembe jutott egy dallam arról az estéről, amikor valahonnan, talán egészen a horizont széléről, közeledett a böögő hangja Dvořák h-moll koncertjéből, a zene meg-megszakadt, megfagyva a hidegben, a foszlányai pedig tovább szálltak a hóviharban.

A u żłobka Matka święta,
Czuwa nad nim uśmiechnięta,
Nad dzieciątka snem, nad dzieciątka...

Amint mentünk a ház felé, ismét meghallottam a karácsonyi éneket. A nő már ott állt a zúzmárás ablakban. Felemelte a kezét, mintha el akarta volna kotorni a haját, vagy valamilyen mozdulatot tenni, talán keresztet akart vetni.

IV

A háztető szélén vagy a leszakadt ereszcsonatján álló varjú károgása ébresztett fel. A poros ablakon keresztül a felkelő Nap sugarai szivárogtak be, amik a gőzmozdony kéményéből szóródó szikrákhoz voltak hasonlatosak.

Nagyapa felváltva horkolt és nyögdécselt.

Az órák ketyegtek, de még nem ébredtek fel a belsejükben rejtőzködő kakukkok.

A varjú hörgéshez hasonló hangot préselt ki magából, mintha egy pillanat múlva le akarna zuhanni a falról.

Halkan átmásztam nagyapa felett és lábujjhegyen a konyha sarkába mentem, ami a gyéres sugaraktól még szürkébbnek tűnt, mint nappal. Felemeltem a fedőt, és mint egy lovagi pajzsot tartva a bal kezemben, végigpisiltem a vödör oldalait. A szemem megint majd leragadt, a lábamat pedig átfonta az ajtó és a padló közötti résen át belopakodó reggeli hideg.

A varjú talán elaludt vagy valahol máshol, esetleg másokat fosztott meg az éjszaka maradékaitól.

Bebújtam a még mindig a mi régi házunkkal illatozó paplan alá, habár az már lassan átvette az itteni nedvesség és korom szagát.

Tegnapról a nagymamának írt levél a nagyapa füzetéből kitépett két lapon az asztalon a viaszosvászon alatt feküdt. Ma meg kellett címeznem a borítékot az érthetetlen betűkkel. Most már majdnem álomba merültem. Eszembe jutottak a betűk alakjai nagymama régi levelén, néhányszor a kezemmel lerajzoltam a levegőben, utánóztam az ajkaimmal, de semmiképpen sem hagyták magukat kiegyenesíteni, sem megjegyezni. Senkit sem avathattam be a titkomba, sem Janek urat, sem az öregasszonyt, sem Szerozska urat.

Reggel felé az álmomban úgy hullottak rám, mint a hópelyhek, vagy mint az almafa virágainak a szirmai, a betűk a másik ábécéből, megpróbáltam a kinyitott tenyerembe gyűjteni azokat és szavakat rakni össze belőlük, de elolvadtak, széthullottak a megfagyott kezekben, átfolytak az ujjaim között, a valahová futó mezei út homokjára hulló esőcseppeké változtak. Az ajtó résein át a szél fehér borítékokat sodort be, amik repkedtek a szobában, közöttük pedig, mint levélhordó, járkált a varjú az én el nem küldött levelemmel a csőrében, mintha a címzettet keresné. A borítékok, vagy inkább a megcímezetlen levelek valamilyen tompa dallam ritmusára örvénylettek, ráragadtak az ablaküvegre, hintáztak az órák láncain, bezuhantak a pókhálóba a Szent Család képe mögött, amiről még nem száradtak le a szenteltvíz cseppjei, míg csak hirtelen ki nem nyílt az ajtó és meg nem állt ott nagyapa az ünneplő kalapban és a kétsoros átmeneti kabátjában, mintha éppen az útról tért volna vissza, és a levelek mozdulatlanokká válva függtek a levegőben, a nyitott ajtótól huzat keletkezett, az ablak hirtelen kinyílt, és a léghuzat elkapta a fehér borítékokat, amik, mint vihartól megrémült galambok az ég felé röppentek, és akkor a szárnyak meggyulladtak a napsugaraktól, és a város fölött lángoló levelek és a madarak szálltak; nagyapa az ablak felé ment, de úgy, mintha ólomból lett volna a lába vagy hátulról valaki a kabátja szárnyait húzná, lángok világították meg a különös grimaszba rándult vagy a fáradságtól megráncosodott arcát, a feje fölött varjú keringett, ő hirtelen megfordult, és megláttam, hogy ő nem a nagyapám, hanem a mi postásunk, véres arccal, csupa vér vagy lángokban égő keze már egyre közelebb volt, képtelen voltam hangot kiadni, nem tudtam kiáltani, rémülten simultam a belorusz terítővel fedett falhoz, a kéz meg egyre jobban közeledett a szememhez, köröskörül penész szaga terjengett, már éreztem az

érintését a vállamon, félve kinyitni a szemem felkiáltottam, a vállam ismét megrántotta valaki, most szelíden, és meghallottam nagypapa eleven hangját:

- Ne kiabálj! Rosszat álmodtál? - kérdezte. - Vagy talán beteg vagy?

- Nem, papa, csak álmodtam valamit. De már nincs semmi baj - mondtam, bár a szemem tele volt lángokkal és éreztem a rothadó vér szagát.

Nagypapa odament a kredenchez és egy pillanat múlva felém nyújtotta a kezét, amin két zöld cukor volt.

- Vedd el, a mentolos megnyugtat. Szopogasd lassan, és elfelejted...

A kredenc repedezett üvegén csillogtak az égen egyre magasabbra vándorló Nap sugarai, egyesek az asztalon fekvő viaszosvászonba ütköztek, ami alá dugtam el nagypapa elől a titkomat. Egy pillanatig arra gondoltam, hogy talán ma elhatározta, hogy alaposan kitakarít, és levette az asztról a viaszosvásznat, hogy az udvaron lemossa róla a mi lassan véget érő nyarunkat, de semmiféle változást sem észleltem az asztalon.

A fejem alá tett kézzel feküdtem és szopogattam a mentolos cukorkákat, amiktől valóban eltűnt az emlékezetemből a szörnyű álmom. Az utcán kiabált a köszörűs és lábas-foltozó, ez volt a város és a ház egyetlen visszhangja, amit hallottam, mintha a hőség körös-körül mindenkit elaltatott volna.

Nagypapa az asztalnál ült a kezére hajtott fejjel a kihűlt bögre pótkávé fölött. Talán a gondolataiban most ott, a fölött az udvar és a gólyafészekhez hasonlóan elhagyott ház fölött körözött, és várta, hogy kijöjjön onnan nagypapa és megálljon a küszöbön, a vállán a vízfordórúddal, nézve, hogy a felhők jó időt hoznak-e vagy esőt. Lehet, visszatért a legtávolabbi emlékekhez, amikor annyi idős volt, mint én most, és az arcába egy másik Nap tűzött, más levegőt szívott be, amit vad füvek illata hatott át, más falra nézett, a füle hallotta a rég elhalt hangokat, amik most újra megelevenedtek; talán az első szerelmi vallomás volt az, vagy ének a patak partján, aminek a hullámain a szentiván-éji koszorúk úsznak, és az ő számára az idő megállt a távoli napon, nem tolódva el a Föld egyetlen fordulatával sem, és a Föld megállt, még mit sem tudva szörnyűséges jövőjéről, és csak most, a Süket utcában kellett mindennek elkezdődnie; nagypapa szeme előtt a konyha megnedvesedett falán egy film pergett le, aminek a történetét egyedül csak ő ismerte, habár nem volt sem a szövegkönyv írója, sem a rendezője. Lehet, hogy egy hatásos tervet gondolt át, hogy hogyan szelídítse meg a hivatalnokokat, akik egy aláírással, a bélyegző egyetlen, gyors mozdulatával levonnák róla az átkot, ami miatt talán nagypapa is késlelteti az utazását.

A napsugarak, mintha simogatnák, a hajához dörgölöztek és rubin színt kölcsönöztek neki. Már régen abbahagytam szopogatni a mentolos cukorkákat, és talán miattuk éreztem a visszatérő álmoságot. Jobb oldalamba fordultam, de nagypapa hangja megakadályozta, hogy elaludjak.

- Fiacskám, elmegyünk Zgierzbe mézért.

- Zgierzbe? - kérdeztem, elnyomva az ásításomat.

- Hiszen közel van, ott nem olyan megcukrosodott, mint itt a piacon.

- Papa, én itthon maradok. Menj el te egyedül!

- Csak nem vagy beteg? - jött oda az ágyhoz és a kezével megérintette a homlokomat. - Lázad nincs, talán valami megártott? Mit ettünk tegnap?

- Semmi bajom sincs... Majd vigyázok a lakásra. Ne félj, hiszen hamar visszajössz.

- Kicsim, villamossal mennénk, de ha nem akarsz...

- Menj magad, menj!

- Úgy szeretnék uborkát enni hársmézzel - kezdte, mintha elszégyellte volna magát a szeszélyéért.

Ott állt a szekrény mellett, a zakóval a kezében, nem tudva rászárni magát. A feje fölött megszólalt az egyik kakukk, és nem fejezve be a kakukkolást, ijedten visszakozott az óra belsejébe.

- Menj el, papa! - tudtam, hogy segítenem kell neki a döntésben, és ezzel együtt megszabadítani a szükségtelen szemrehányásoktól.

Kiugrottam az ágyból, hogy meggyőződjön arról, hogy semmi bajom sincs.

- Feküdj! - mondta, felvéve magára a zakót, aminek a vállán észrevettem valami fehér foszlányát, mintegy az álombeli boríték egyik sarkát, ez pedig csak a mennyezetről lehullott vakolatdarab volt. Odament a kredenchez, és elővett egy kis kék kannát, ami az ő nagy kezében gyerekjátéknak tűnt.

Megzörrent a lánc és nehezen koppant a kofferen a lakat, a koffert álmomban nemrég ellopták a kalózok és nem tudták levinni. Egy pillanat múlva meghallottam valamilyen lármát lent és a kutya visítását, amit a lépcsőn lefelé guruló kanna zörgése kísért. Áthajoltam a korláton és megláttam, ahogyan nagyapa térdeplő helyzetből egyenesedik fel és hajol föléje a pongyolás, és a hajában hajcsavarókat viselő szomszédasszony. A kanna feljajdult a földszint betonján, nagyapa pedig megpróbálta elmagyarázni, hogy mi történt.

Visszahúzódtam, hogy engem ne vegyen észre, és nyugtalanul arra gondoltam, hogy még visszafordulhat, hogy a megbotlását rossz jelnek veszi a kirándulása előtt, mert a hiedelmekben és a babonákban való hite volt nagyapa második, nagyon erős hite, amihez következetesen tartotta magát, mint a böjti napok betartásához és a rózsafüzér-kör összejöveteleinek a látogatásához. Azonban ma az, hogy mézes uborkára támadt étvágya, ledöntötte ezt az akadályt, mert meghallottam a lenti lépéseket és a bejárati ajtó sarokvasainak a csikorgását.

Láttam, amint távolodott és kisebbedett meghajlott gerincű alakja, mintha az nem is a nagyapámnak, hanem az Úrnak a háta lenne, aki távolodik a mi utcánktól, talán elmegy ebből a városból is, egy kifakult zakóban.

Balra néztem - a fehér szuka mozdulatlanul feküdt a járdához szorított fejével, mintha onnan szívna a hideget, a napsugaraktól pedig sárga volt a szőre, mint a folyóparti homok. Felette légyraj körözött, mint egy fekete aureola.

A kapun, a másik utcában, kijött a postás. Eszembe jutott a nagyapa elől eldugott levél. Átvittem a kenyeret meg a disznósajt szeleteket, amit nagyapa a saját reggelijéből hagyott nekem, a székre, és felemeltem a viaszosvásznat. Kivettem a szakadt papírlapokat, amiket tintapacnik ékesítettek, és szétteregettem az asztalon. Úgy döntöttem, hogy újra átirom a levelet ceruzával. Több időm volt, mint tegnap:

Nagymama, levelem első szavaiban azt írom, hogy mi, hála Istennek, élünk egészségesen, amit neked is kívánunk. Én írok, mert nagypapa állandóan idegeskedik, és neki nehéz írni. Lódzban hőség van, és nagypapa hozott haza szifont, de nem működik, mert elromlott. Járunk a hivatalba meg a piacra. Hát nagypapa semmit sem tud elintézni, és kiabál a hivatalnokokra. Én a negyedikbe járok, és jövőre megyek az első áldozásra. Mikor jössz Lengyelországba, mert nagyapa nem tudja. Ne félj, és gyere. Én még nyolc napig leszek itt, és apa eljön érte. Lódz nagy város, nagyobb, mint Lida. Vannak itt villamosok, autóbuszok, emlékművek, boltok bélyegekkel, vasárnaponként zenekar játszik a parkban. A szomszédoknak egy patkány megrágta a nyulát. Janek úrnak van

televíziója, és elmentünk szombaton, és sokat mutattak ott, és néha csak csíkokat lehetett látni. A televízió az egy rádió, ami mutat is. Isten áldjon. No mikor jössz. Janeknek és Czesieknek lapot küldök Lódzról. Alik.

A kredenc egyik fiókjából, amiben nagyapa archívuma nyugodott - régi beadványok a piros hivatali aláírások és bélyegzők sebhelyeivel, villanyszámlák, füzetborítók, pár megfakult fénykép, összegyűrdött receptek, ceruzavégek, megrágott tollszárazak, törött és használhatatlan tollhegyek, régi imakönyv - találtam két levelet nagymamától az ő címével, és már tudtam, hogy nem fogom tudni lemásolni az írást, hogy túl sok a szakadt vagy elmázolódott betű. A fiókba dugott kézzel ott álltam, amikor a kredenc behajtott ajtajában megpillantottam valami fehérret a poharak és a halformájú üvegkancsó között. Ez egy megcímzett boríték volt, Amit már régen el kellett volna küldeni, ha nagyapa végre befejezte volna a levelet. Összehasonlítottam a két címet és többé-kevésbé egyeztek, csak sehogyan sem tudtam elképzelni, hogy az a különös csigavonal az M betűvel az elején nagymama neve.

V

Két kakukk megszólalt a falról. Az egyik kétszer kakukkolt és rögtön el is tűnt, a második tovább kakukkolt, mintha az elsőt csúfolná; régen elszámoltam már tizenkettőig, de a kakukkolás csak tartott. Már oda akartam menni egy székkal a megbolondult madárhoz, amikor hirtelen elhallgatott végül, halk cincogást hallatva, és megbotlott a kissé nyitott ajtóban.

A kakukkos órák nagyapának már a házárdjátékkal határos szenvedélyét jelentették; olyan volt, mint valami szenvedélybetegség, a fülének ez volt a legkedvesebb zene - szent ének és elfeledett bölcsődal, csasztuska és bécsi keringő, amit talán sohasem táncolt. Ez nagyapa különös világa volt, amit felhúzott és amire vigyázott, hogy sohasse álljon meg akárcsak egy pillanatra se, hogy sohasse hagyja abba a vándorútját a színes, gyakran lepattogzott festékű számlapon, amin olyan fakéreggel voltak nyírfák, mintha igazi nyírfákról húzták volna le, amik között a kakukk elevennek tűnt, és a kakukkolása erdei visszhangként hangzott a lakásban; egy másikon világos szőke hajú lány mosolygott, akinek olyan piros volt az arca, mint a kendő a nyakán; egy másik órán, ami az ajtó mellett volt felakasztva, kohók tüzei égtek fenyegetően, és a kakukk a lángok közül ugrott elő, lehet, hogy ezért ő egyedül nem kakukkolt többször, mint háromszor, és sohasem egész órákor, és egy órás sem tudott mi kezdeni vele.

Kakukkolásuk időnként folyózúgássá vált tavasszal, néha este, amikor eloltottuk a villanyt, szélzúgásnak tűnt a völgyben, vagy a könnyecseppek letörlésének; amikor néha éjjel, az éjszaka kellős közepén felébredtem, úgy tűnt, hogy az órák beszélgetnek egymással, némelyikük pihent, és ilyeneknek látta őket nagyapa reggel. Felhúzta a súlyokat és elforgatta a mutatókat a megfelelő helyre.

Lehetséges, hogy ezeknek hála, tudta elkeríteni magát ettől a számára túl nagy várostól, amiben nehezen ment neki az élet; lehet, hogy a kakukkolásukból valamilyen változást jósolt az életben, egy kis javulást, egy kevés illúziót, hogy az élet ne legyen csupán utolsó ítélet. Ez volt az ő fala, ami felhúzott és ami mögött élt, és aminek a darabjait a piacról hozta az éneklő hangsúllyal beszélő kereskedőktől, akik megpillantva nagyapát már messziről integettek neki, ő pedig minden órát szakértői arckifejezéssel vizsgálgatott, alkudozott, elment és visszatért, káromkodott, tanúul az istent hívta, végül fogta a kinézett órát és a melléhez szorította, mintha gyámunokája lenne. Mindjárt miután elhagyta a piacot, leült az első útjába akadó padra és minden oldalról megnézte a zsákmányt, felemelte a Naphoz, a kezével méregette a láncon lógó súlyokat, megnyázott zsebkendővel törölgette le a láthatatlan port, vagy talán az időt mosta le, ami még nem is olyan régen más valakinek mérte az órákat és napokat, letörölte a múltat, és a kakukkos órát bevezette a saját életébe.

- Mindez miatt nem vettem neked körtét, eredj, válassz magadnak! Megvárlak - bizonyos türelmetlenséggel adott nekem egy pénzérmét, és én már tudtam, hogy nagyapa egyedül akar maradni az új szerzeményével, talán valamilyen titkot akar rábízni, mondani akar valamit, magához akarja szorítani a kakukkot. Amint visszatértem, még mindig a padon ült változatlan helyzetben, az órával az ölében, mindjárt felállt és gyors léptekkel indult hazafelé. Szaladtam utána, fogva a lelógó láncokat a fenyőtoboz alakú súlyokkal, és mint esküvői fátylat a menyasszony után, vittem nagyapám mögött.

A kapuban elhaladtunk Janek úr mellett, akinél háló volt üres üvegekkel.

- Új madárkát találtál, uram - kopogtatta meg egyik ujjával a dobozt. - Kár, uram, hogy nem lehet belőle erőlevest főzni másnaposságra.

- Az unokámnak annyira megtetszett, hogy szünidei emlékül megvettem neki - hazudott kissé elpirulva a nagyapám.

- Tudja, Stefan úr, nemrég közölték a rádióban, hogy az oroszok megint felrepültek a világűrbe, de csak ketten, kár, hogy nem mind - nevetett föl, kimutatva megsárgult fogait.

- A pájehali jányi v kibinyer! - legyintett nagyapa majdnem kiejtve a kezéből az órát.

Egyre kevesebb hely volt a falon az óráknak, attól a pillanattól kezdve, hogy megvette azt a mázsolmányt a Szent Családdal. Az új óra az ágyon feküdt, mint egy fáradt vándor a hazatérte után. A mutatók mozdulatlanok voltak az ultravörös számlapon, amit mezei virágokkal festettek tele, átszőve búzakalászosokkal. A belsejében a kiszolgált rugón ott volt a kakukk, ami valószínűleg nem bízott meg az új helyben. De nagyapát mintha már nem érdekelte volna az óra, úgy tett, mintha semmit sem vett volna, talán még sajnálta is, hogy egy új tárgyat szerzett, aminek már alig van helye, és ha továbbra is így megy, a következő óráknak már az ágyat kell majd átadnia. De ez csak látszat volt, színleg vöröshagymát vágott és könnyező szemeit dörzsölgette, színleg a kredencben cseppeket keresett fájó gyomrára, azonban láttam, hogy hogyan néz lopva az ágya felé, szinte láthatatlan mosollyal a szája szegletében, majd felemeli a tekintetét a falra, hogy megtalálja a legjobb helyet. A többi óra, mintha nem éreznék a mai nap ünnepélyességét, mérte az időt, ami nem volt semmiféle csoda vagy valamilyen ígéret beteljesedése, egyhangúan ütötte a múltó percek, nem versenyezve az idővel és nem is próbálva megállítani azt.

Felnéztem az égre abban a reményben, hogy meglátom azt, amiről Janek úr beszélt, de az mozdulatlan volt és fakó, madarak és árnyak nélkül.

Nagyapa közben odaállított a falhoz egy széket és egy nedves ronggyal, ami valaha az ingének az egyik ujjá volt, letörölte a helyet, ahová az új óra kerül. A fülledt lakásban egy pillanatilag mész szagát lehetett érezni. Később elkezdte lassan beverni a szöveget, ami könnyen ment bele az öreg falba, majd az ujjával megnyomta, hogy ellenőrizze a teherbírását. Az ágy felé fordult, és akkor láttam meg először az életében a legszebb mosolyt, és ezért az egy pillanatot képes lettem volna valamikor, amikor már nagy leszek, megvenni számára az összes kakukkos órát, amire - bárhol is járok - rábukkanok. Miután már felakasztotta az órát a falra, beállította a mutatóit és meghúzta a láncot, akkor még egyszer felállt a székre és az egészségesebb fülével hallgatta, hogy hogyan dolgozik a gépezet. Amikor már leszállt a padlóra, megállt az ablaknál. A falra nézett és úgy hintálta magát, mint egy karmester, a tikk-takkoló órák ritmusára.

Hamarosan az után, hogy én megérkeztem nagyapához, a második vagy a harmadik napon olyasmi történt, ami rövid ideig az órák létét fenyegette. Azon a napon először mentem haza nagyapával a hivatalból, verejtéktől csuromvizesen és kiszáradt torokkal, mert nagyapa majdhogynem szaladt egészen hazáig, vagy talán csak a lehető leggyorsabban el akart távolodni attól az „átkozott hely”-től. Dühében szuszogott, mindkét kezével hadonászott, egy láthatatlan valakit fenyegetve, amikor elértünk a házunkig, kettesével vette a lépcsőfokokat, hogy a lehető leggyorsabban becsukhassa maga mögött az ajtót és kidobhassa a zsebéből fékezhetetlen dűhe minden bizonyítékát, nyugták, beadványok és igazolások formájában. Amikor remegő kézzel kereste zsebeiben a kulcsot, én, a kofferen ülve, furcsa visszhangokat hallottam az ajtónk mögöl, mintha bent valaki idegesen motoszkálna, vagy a kissé nyitva felejtett ablakon át madárraj repült volna be és a szárnyaival csapkodva ide-oda repdesne a szobában, mert nem találta vissza az utat. Nagyapa, elfoglalva a kereséssel, semmit sem hallott, én pedig nem akartam nyugtalanítani a gyanakvásommal, ami lehetett csupán hallucináció is a fáradtságtól és a hőségtől.

Miután kinyitottuk az ajtót, váratlan látvány tárult a szemünk elé. Nem betörő volt az, sem eltévedt madár, hanem nagyapa órái - talán a légnyomás vagy a ház alatti erek miatt - megbolondultak. Mindegyik kakukk az óra nyitott ajtajában kakukkolt, a mutatók forogtak a számlapokon, mintha mindegyik órából kitepték volna a rugókat, a súlyok a láncokon maguktól ereszkedtek le és emelkedtek fel. Nagyapa nem vette azonnal észre, hogy mi történik a lakásában és az óráival. Még hatalmában tartotta a düh, és mindent kidobált a zsebéből az asztalra, majd lehajította a zakót, ami - mintha elájult volna - lecsúszott a székről. Ő maga odament a vödörhöz és két tenyérrel vizet merített, és amint így állt és ivott, a víz pedig csorgott az ujjai között, csak akkor tűnt fel neki, hogy valamilyen furcsa dolog történik a háta mögött. Megfordult egy marék csordogáló vízzel maga előtt, és előbb meglátta, majd meghallotta. Egy pillanatig némán állt, a szeme a csodálkozástól tágulni kezdett, a víz a nadrágjára folyt, szomjas szája továbbra is nyitva volt. Állt, és nem értette. Állt, és nem tudta, hogy mi történik. Állt, és nem tudta, hogy mihez kezdjen.

Ott álltam a küszöbön és vártam, hogy mit fog tenni a nagyapám. Ő pedig végignézett minden falon az ajtótól az ablakig, majd vissza az ablaktól az ajtóig, és tett néhány lépést. Hirtelen, mintha már értené, hogy mi történik és mit kell tenni ilyen helyzetben, odament az első órához és elkapta a láncot, de az mit sem segített - a kakukk tovább kakukkolt. Ugyanez történt a másodikkal és a harmadikkal. Nagyapa nekiállt varkocsba kötni össze egymással a láncokat, de a mutatók továbbra is forogtak, a kakukkok kakukkoltak és igyekeztek kitepni magukat kényszer-fészkeikből, hogy elrepüljenek a régi helyükre, a régi tulajdonosukhoz. Nagyapa mintha transzba esett volna. A madárzsivajban elvesztette a fejét és az idegei is felmondták a szolgálatot. Valamiben megbotlott, és akkor kitört belőle az összes düh.

A padló meg a falak a madárhangoktól és a forgó mutatóktól elkezdtek kissé örvényleni és himbálózni. Közeledő hányingert és szédületet éreztem. Nagyapa képtelen volt megállítani a holt tárgyak örületét, végül, utolsó reményében, horkantott egyet, hogy a hátamon végigfutott a hideg.

- Zásztrelu, job vásu máty, ubiju szvolácsi práklátyije! Zásztrelu, káb vi rákám hágyili i szloncá nye uvigyeli... Ubiju! - kiáltotta és a madarakhoz meg a színes számlapokhoz megfelelő tárgyat keresett, hogy a fenyegetését végre is hajtsa. Megragadta egy szék karfáját és már-már felemelte, amikor észbe kapott. Felvett az asztalról egy kést, a pengéjére száradt lekvárral, de mindjárt le is tett annak a használatáról.

- Szkátyinyi vi szumasedsije, káb vi ráná nye dázsili... - megragadta a partvist és a hosszú nyelével próbálta benyomni a kakukkot. A nyelv vége csúszkált a madáron, ezután nagyapa magával a partvis kefeszerű végével próbált rendet teremteni. A madár egy pillanatra elhallgatott, de amint nagyapa a másik óra felé indult, újból kakukkolni kezdett, habár már lassabban, hogy pár nyögés után elhallgasson. Ugyanez történt a másodikkal, a harmadikkal és a következőkkel. Nagyapa lassan fölénybe került és végül sikerült megnyugtatnia a madarakat. Most olyan csend lett, mintha semmi sem történt volna. Nagyapa lihegve a partvisra támaszkodott. Hol a falat nézte, hol engem, kérdő tekintettel. Hallgattam, igyekeztem a torkomba fojtani a hányinger érzetét, a talpam alatt már ingott a talaj.

- Adj inni! - szólalt meg halkán és leült az ágyra, maga mellé állítva a partvist.

Az órák összefont láncai úgy néztek ki, mint egy báli dekoráció, csak a színes szerpentinek helyett különböző alakú súlyok lógtak.

A vizesbögre nekiütődött a fogaknak, nagyapa szuszogott és nem tudta megnyugtatni remegő kezét.

A szobába berepült egy zöld, a szemétdombon élő légy, és a hirtelen beállt csendben a zümmögése olyan volt, mint egy, a ház fölött köröző repülőgép zúgása. Nyugtalanul repkedett körbe-körbe, az ajtófélfára ült, majd leszállt az asztalra és sétálni kezdett rajta.

- No, tessék, ez talán nem jó jel - mondta nagyapa, miközben a falat nézte. - Biztosan történni fog valami rossz, mert a madarak csak rossz jelek lehetnek.

Sohasem gondoltam, hogy a madarak rossz híreket hoznak. Azt képzeltem, hogy nélkülük a világ szomorúbb lenne és hogy ők teszik szebbé a mi földünket. Eszembe jutottak a cinegék, amiknek télen a kertben szalonnabőrt akasztottak ki, a színes pirókok a megfagyott galagonyabokrokra, a verebek a kerítésen vagy az eső utáni pocsolyákban, a gólyák, amik magasra emelve piros lábukat, vándorolnak a réteken, és amiknek köszönhetjük, hogy gyerekek jönnek a világra, a krumpliföldek kigőzölgése felett a szeptemberi égbolt alatt szálló vadludak, a seregélyek a jázminbokrok ágai között, a mező felett függő pacsirta, az eresz alatti fészkekben a fecskék, amik megjósolják a közeledő esőt, a csókák, amik a kéménybe zuhannak, a bagoly, amelyik csak éjjel lát és ezért a legokosabbnak tartják.

- De lehet, hogy ez jó jel lesz - mondtam -, egyáltalán nem rossz, hanem jó, a madarak jók, nagyapa, csak valaki bántja őket...

Nem engedte, hogy befejezzem. Rám nézett, és akart mondani valamit, de én nem engedtem szóhoz jutni.

- Ez biztosan jó jel, meglátod, papa. Lehet, hogy már jön nagymama ide mihozzánk?

Ezekre a szavakra nagyapa felugrott, az arca vörös lett, a szeme elhidegült, hogy elfordítottam a fejem.

- Hülyeségeket beszélsz, kicsim... Hogyan jön ide, hogy...

Előrántott a csomagból egy cigarettát és rágyújtott egy egészre, nem pedig, amint szokta, egy félre és szipkában. Hevesen kezdte szívni a füstöt magába, majd a száján és az orrán át eresztve ki, míg csak fuldokolni nem kezdett a köhögéstől. Belekapaszkodott az asztalba.

- Hozzál a kredencből mentolos cukorkát - suttozta a két köhögés roham között.

Akkor néhányszor kakukkolt egy kakukk. És talán a hangjától nagyapa köhögése hirtelen abbamaradt. Bizonytalanul az órára nézett, majd a többire, amelyekből szintén kezdtek előbújni a famadarak és elkakukkolván az órát, visszabújtak a fészükbe. A székkal odament a falhoz és kezdte szétfejteti a láncokat.

A lakásban felhangzott az órák szelíd ketyegése, és nekem úgy tűnt, hogy mindaz, ami nemrég történt, csak egy forró délutáni álom volt.

A kakukkok az élete utolsó napjáig nem hagyták el nagyapát. Amikor húszegynéhány év múlva az ő még be nem temetett sírja mellett álltunk, arra várva, hogy nagyanya kinyissa a földiacskót a Kropowoból hozott földdel, a szomszédos régi temetőben hirtelen megszólalt egy kakukk. Ebben a pillanatban eszembe jutott a régi nyár és megpillantottam az órákkal teleaggatott falakat a régi lakásban, abban a házban, amit már régen lebontottak. A hulló homok csattanása elfojtotta a kakukkolást, és nem tudtam megszámolni, hogy búcsúzóul mennyit kakukkolt a madár. Körülnéztem a fákon, de egyetlen egy madarat sem láttam.

Nagyapa kakukkosóra-szenvedélye azonban egy évben véget ért azzal, hogy elköltözött a Süket utcából. Az ő új lakásukban, a vasúti sínekhez közeli tömbházban az időt egy szputnyik alakú, a sötétben foszfóreszkáló mutatójú óra hangos ketyegése és az elhaladó vonatok mérték. Miután nagymama visszautazott Fehéroroszországba, nagyapa megint kezdett órákat hordozni haza, azonban azok már nem voltak olyanok, mint amazok, és nem volt belőlük olyan sok. Lehet, hogy az egyikből repült ki a kakukk és szállt oda, hogy elbúcsúzzon.

VI.

A leragasztott borítékot az ingembe dugtam, és minden mozdulatomnál éreztem a jelenlétét. Nem tudtam, hogy milyen messzire van innen nagymama és mikor jut el hozzá a levelem. A képzeletemben láttam az ottani zárt ajtó részébe dugott levelet és nagymamát, aki estefelé, amikor megy haza, lát valami fehérret kiállni az ajtófélfá mellett, mintha egy becsípett függöny lenne, és látom a meglepetését, amikor a küszöbön áll, a függöny vagy a fehér kendő helyett észreveszi a levelet Lengyelországból, és még nagyobb a meglepetése, amikor a boríték feltépése után látja, hogy ez a levél éntőlem van, a nagyapánál töltött szünidőmről, és később, amikor már elolvasta, elviszi megmutatni a szomszédoknak, odahívja Czesieket, és átadja neki a képeslapot, amin egy távoli, ismeretlen város utcája van, amit, miután már mindannyian alaposan megnéztek, az apja a konyhában a színes vászonra tűz, de semmiképpen sem fogja tudni megmagyarázni, hogy az a nagy és hosszú valami az autók között egy villamos, nem pedig valamilyen speciális lengyel teherautó.

Az égen egy láthatatlan repülőgép kapaszkodott felfelé, maga után fehér vonalat húzva, mintha az elfejtélődött égboltot stoppolná.

Nagyapa még mindig nem volt itthon, pedig a távozása óta már néhány óra is eltelt.

Vízbe áztattam egy karéj kenyeret és megcukroztam. Messziről a város fojtott hangjai jutottak el a fülemhez - a villamos csengetése, az autók túlkölése, a gyári szirénák zúgása, amihez azonnal csatlakoztak a kakukkok. A fal túloldalán Janek úr édesanyja a horáriumot énekelte, de egy pillanat múlva az éneket elnyomta a közeledő és túlkölő Warszawa, porfelhőt verve fel. És amikor megállt az autó, és amikor az utcára rázuhant a szürke köd, végre megpillantottam nagyapát, amint jön hazafelé.

A kezében tartott nyári sapkával hessegette el magától a méz szagától odacsábított darazsakat és próbálta gyorsítani a lépteit, de a tolakodó rovarokkal harcolva képtelen volt tartani a megfelelő ritmust. Szélesre tártan az ablakot és kihajolva megláttam a kanna és nagyapa keze körül keringő rajt, meghallottam a darazsak harci zümmögését, mintha előre éreznék, hogy egy pillanaton belül eltűnik nagyapa az udvar állkapcsai között, elzárva előlük az utat a mézhez.

- Gyorsabban, papa, gyorsabban! - kiáltottam, de nem tudtam, hogy az a kétségbeesett integetés a sapkával jelzés volt-e nekem, vagy az utolsó védekező gesztus a fullánkokkal szemben. A fehér szuka nagy nehezen feltápászkodott a járdáról, de mindjárt visszazuhant a hátsó lábaira, mintha ezen a helyen lenne a Földnek legnagyobb a vonzóereje. Csak a fogait vicsorgatta erőtlenségében, vagy a Nap felé, aminek sohasem volt szabad kialudnia az ő számára.

Az ajtóhoz szaladtam, hogy kinyissam nagyapának. Hallottam a lépteit a lépcsőn és hangos szuszogását. A második emeletünkre sietett és láttam, hogy ezt már csak maradék erejével teszi. Az arca verejtéktől volt nedves, a haja össze volt ragadva. A nadrágszárazakon mézcseppek gyöngyöztek és néhány darázs ült rajtuk. Átvettem tőle a sapkát és megpróbáltam elhessegetni azokat, de a gazok egyre igyekeztek visszaszállni. Nagyapa a ládáján ült. Mint a partra kivetett hal, próbált egy kis levegőt venni, de csak sípolt a megszaggatott tüdeje, mint egy lyukas harmonika.

A darazsak egész idő alatt a közelben köröztek, én pedig, hogy védekezzem, a sapkát lengettem és egyidejűleg levegőt hajtottam nagyapa felé, hogy lélegzethez jusson, hogy már ne sípoljon és ne fulladozzon.

- Jól van már, lassacskán - mondtam a sapkával törölgetve az arcát. - Mézet akartál - tettem hozzá szemrehányóan, amire ravaszkásan felcsillant a szeme.

Felállt a ládáról. A darazsak mellette zümmögtek, a folyosó sötétjében leselkedve. Bementünk a lakásba. Nagyapa az asztalra tette a mézzel körbefolyt kannát és kiszedte zsebéből a begyömöszölt uborkát.

- Oh, egy kicsit elmaradtam a mézzel, de elromlott a villamos és sokáig álltunk - mondta, miközben a kést törölgette, amivel hámozni kezdte az uborkát, darabokra vágta, belemártotta a mézbe, és lassan, áhítattal tette a szájába, mintha templomi ostya lenne.

- Megkóstolod?

- Én csak tejfellel szeretem...

- Akkor mindjárt csinálok neked.

- Ne most, én csak úgy mondtam - szakítottam félbe nagyapát, mert az eszembe jutott az el nem küldött levél, amit most nem éreztem az ingem alatt, és rémülten gondoltam, hogy kieshetett a folyosón, amikor kiszaladtam segíteni nagyapának.

- Oh milyen finom. Vegyél belőle Alik - cuppogott nagyapa. - Vagy mézes kenyeret adjak?

- Talán később, most el kell mennem a boltba egy füzetért - hazudtam. - Papa, adj pár groszyt!

Letette a következő uborkát és a zsebéből előhúzta az erszényét. Méztől és uborkaléttől ragadós ujjakkal kotorászott a pénz között, és átnyújtott kettő egyzlotyst.

- Elég? - állt neki ismét az uborka hámozásának. - Csak el ne csavarogj a városban, nehogy megéhezz és eltévedj! - kiáltott utánam.

Pár lépcsőfokot leszaladtam, csak az udvaron álltam meg. Kigomboltam az ingem és előkerestem a borítékot. Csak egy kicsit össze volt gyűrődve. Kissé meglobogtattam a levegőben, mintha a nagymamának írt levélhez a város levegőjéből is akartam volna csatolni egy keveset. A városéból, ahol én vártam, várta nagyapa, a szobája, a ládája és az órák, a ház a megfeketedett vakolattal, a galambok, a fehér szuka, az égbolt meg a hőség.

VII

Honnan került a kis cigánygyerek a posta előtti napsütötte térre? Honnan jött és mit csinált itt az az alig hat éves kisfiú, akinek a hollófekete haja minden ugráskor a szemére hullott? Ugrált, táncolt, lábujjhegyen forgott a dal ritmusára, amit csak ő hallott vagy az emlékezetébe idézett az esti, erdei tábortüzek mellől, amikor a tábor éjszakára megállt. És amikor úgy tűnt, hogy egy pillanat múlva elesik, megdermedt az ég felé emelve a fejét, mintha onnan ömlene le rá a zene, vagy csodálkozna, hogy még nem keltek fel a csillagok, amik nélkül nem létezik cigány tánc. De egy pillanat múlva felemelkedett a járda lapjairól, körben forgott a vakító napfényben, és úgy tűnt, hogy egy pillanat múlva, máris felszáll a magasba, a napsugarakba kapaszkodva - mint egy madár, szabad és vad, amikor tapsolni kezdett a feje fölé emelt két tenyerével és meztelen talpával az ütemet verte, a szájából hirtelen kitört egy cigány dallam, ami az elszálló madarak zokogásához hasonlított, és most már teljesen beleveszett a táncába és énekébe, aminek a hangjára megálltak a járókelők, míg hirtelen, lehet, hogy a fáradtságtól, lehet, hogy a Nap miatt, el nem vétette az ütemet, a lábai összeakadtak és elesett.

Még fekvé rémülten félrenézett, és lassan, lehajtott fejjel felállt.

Én is arra néztem és megpillantottam egy cigányt, aki ott állt a hársfa árnyékában, és hallottam, hogyan kiáltott oda valamit cigányul a fiúnak.

A kisfiú nem tért vissza a félbehagyott tánchoz. Kinyújtott kézzel kezdett járni és könyörgő gesztussal a járókelőknek nyújtotta nyitott tenyerét. Egyesek kikerülték, mintha észre sem vennék, mások odavetettek neki egy-egy pénzdarabot, ami elgurult a lába mellett, amiért ő azon nyomban lehajolt, mintha attól félt volna, hogy elgurul és elvesz. Egy nő kivett a hálóból egy piros almát, de a fiú a háta mögé dugta a kezét és mondott valamit. Kevesen álltak meg mellette, a fiú tanácstalan és kétségbeesett tekintettel nézett a cigány férfi felé. Az megint kiáltott valamit, és a kisfiú kezdett belekapaszkodni a ruhákba, futva elállta az utat és majdnem fellökött egy öregasszony, aki pórázon egy tacsót sétáltatott.

A maradék pénzből, ami a levél feladása után nekem megmaradt, kivettem egy húszgrosist.

Amikor odamentem a cigánygyerekhez, észrevettem, hogy könnyes a szeme és remeg a szája széle.

- Hogy hívnak? - kérdeztem átadva neki a pénzt, amit gyorsan a rövidnadrágja zsebébe dugott.

- Goreknek - kiáltotta és elfordult, kinyújtva a kezét egy mögöttünk jövő párnak, mintha a tarkóján lenne a szeme.

- Kapsz, de meg kell ismételned - mondta a fiú, amikor a barátnője kinyitotta a kezításkáját.

- Nem tudom, kérem uram, még kicsi vagyok, kérem szépen - felelte, tekintetével a retikülben kutató kezét követve.

A lány elővett egy özlötyst, ő pedig elragadtatásában fütttyentett és a fa alá nézett, ami mögül kiállt egy barna kalap darabja.

- Köszönöm, asszonyom, köszönöm - meg akarta csókolni a kezét, amin új karikagyűrű csillogott.

A kis cigánygyerek a pár távozása után sokáig nézte a pénzen a halász alakját.

- Micsoda név az, hogy Gorek?

- Gorek, mint Gorek, így mondják... Mit akarsz? - nézett rám haragosan, nekem pedig abban a pillanatban úgy tűnt, hogy valahonnan ismerem őt, talán láttam abban a cigánytáborban, amelyik május közepén rövid időre megállt a falu közepén, és az egyik színes kocsiban, piros dunyhák között magányosan ült egy kisfiú, olyan, mint ő, és az ujjain egy széttört tojás sárgája folyt, és amikor megálltam szemben vele, úgy nézett rám, mintha segítséget várt volna.

Elkezdett megint ugrálni, forogni, tapsolni a ritmust és énekelni a szöveg nélküli énekét, a pénz pedig minden ugrásnál meg-megcsörrent a zsebében.

Az utcák fölött fehérén függött a Nap. És a füst is fehér volt ezen a délutánon. Fehér volt a por, amit az elhaladó autók vertek fel. A verejték égette a bőrt. Mindenütt az üzemanyag és a rothadó szemét bűzét lehetett érezni. A villamosvezetékekről szikrák pattogtak, mint a csillag-szórókról a karácsonyfákon, és minden szikrától felgyulladhatott a város.

Fájt a lábam és éhes voltam.

A szódavíz az automatából meleg volt, majdnem kihánytam.

- Biztosan nincs már messze a világ vége - mondta a szódavíz árus az eget fürkészsze, miközben kiszáradt ajkát nyalogatta. - Az emberek megvesznek és minden eltűnik.

Akkor valahol, nem mesze, talán a szomszédos utcából, hirtelen fékező autó fékcsikorgása hallatszott és kiáltás, mintha ezt mondták volna: „Jeszus Mária!”

- Az ember idegei megpattannak az ilyen hőségben - mondta, és töltött magának egy kis vizet, amit azon nyomban ki is köpött. - Már hatvan éves vagyok, de ilyen napra még nem emlékszem... Megvesznek az emberek - mondta csukott szemmel, mintegy ihletetten: - hogy még arra sem lesz időnk, hogy megijedjünk. A szputnyikoktól változott így meg minden. Minek repkednek ott? Megvesznek, megvadulnak az emberek, mint a falusi multságok idején... Töltsék még vizet?

Szemben jött a cigány, kalapban, ami alól az arcára barna verejtékcseppek folytak, mellette lépdelt a kisfiú, aki egy zacskóból kisielt fogyasztott, de Gorek még csak rám sem nézett. Utánuk lestem. Megálltak a szódavizes automata előtt. De tényleg az a fiú volt a cigánytáborból!

Miért nem mennek a villamosok? Csak állnak, mint egy piros-sárga kígyó az utca hosszában. Az ablakokból és a nyitott ajtókból néznek ki az utasok, egyesek leszállnak és átszaladnak a kocsíúton a dudáló autók között. A Limanowska utcai kanyar előtt rendőr áll, irányítja a forgalmat.

- Baleset történt - hallottam, amint elhaladtam két nő mellett. - Ilyen hőségben ez...

A két álló villamos között balra néztem, de nem láttam a koldusnőt, habár a kerítésen ott lógott az aranyszálas szövet, a Naptól pedig még zöldebb lett a mező, amin fáradt angyal lépdelt.

Az éhségtől korgott a gyomrom. A járdán tömeg volt, sok utas nem várt tovább a fülledt villamosokban, egyesek sietve mentek az utca mélyében a gyümölcsös vagy az órás közelében összegyűlt tömeg felé... A tejfeles uborkára gondoltam és sietni kezdtem.

Dühös morgolódások és lökdösődések közepette áttolakodtam az utat elzáró tömegen. Hallottam egy halott férfiről, egyesek azt mondták, hogy csak megsebesült, valaki azt mondta, hogy gyerek, valaki azt, hogy egy teherautó ütközött össze a villamossal és sok a sebesült, hogy egy pillanat múlva jönnek a mentők.

Az utcán keresztben állt egy káposztával megrakott teherautó. A kocsíúton is feküdt pár fej káposzta a báméskodók lábai közt. Megpillantottam a koldusasszonyt a zöldséges bolt ajtajában az elválaszthatatlan rózsafüzérrel a kezében. A teherautó vezetőfülkéjénél állt a sofőr a fejét fogva, két rendőr társaságában. Próbált megmagyarázni valamit. Az emberek a szét-szóródott káposztát taposva tolakodtak.

- Kiszaladt a fiúk után, akik egy üveg cukorkát akartak ellopni...

- Ej, egy nő után futott, aki nem vette el a visszajáró pénzt. A saját szememmel láttam.

- Egy nőt gázoltak el?

Ebben a pillanatban valami belém hasított, gyors gondolat futott át rajtam és megrázott, mintha áram lett volna, hogy fájdalma előérzetétől még a szememet is becsuktam. A járdáról még egyszer a gyümölcsüzletre néztem, aminek az ajtajában nem jelent meg a tulajdonosa, csak a lépcsőről próbált megnézni valamit egy férfi a tömeg feje fölött.

Nem törődve a lökdösődéssel és a kiabálásokkal, átréseltem magam az autó közelébe, mert a lehető leggyorsabban el akartam üzni rossz gondolataimat, és egyidejűleg attól féltem, hogy azok beigazolódnak. A résen keresztül megpillantottam az ismerős vastagtalpú szandált és a térdig feltúrt nadrágszárat, ami láthatóvá tette a kékfoltos bőrt. Leguggoltam és valaki két lába között megláttam Sierożka urat. A hátán feküdt széttárt karokkal, mellette pedig ott hevert a gumi légycsapó, amire rá voltak ragadva az agyoncsapott legyek és darazsak. A fejét a „Głos Robotniczy” egy lapja fedte, ami lassan vérrel itatódott át. Váratlanul egy szélfuvallat felfemelte a papírt és egy másodpercre megpillantottam az ismerős, most mozdulatlan arcot, az égre mereven néző, tágra nyitott szemekkel. Sierożka úr vére beleivódott a nyomdafestékbe a régi hírekkel, előtötte a szovjet úrhajósok arcát és kezeslábasát az újság első oldalán látható nagy fényképeken. Hányingert éreztem. És rémületet. Valahol a közelben szirénázott az érkező mentőautó. A rendőrök kezdték viaszorítani az összegyűlt báméskodókat, kiabálva rájuk. A mentőautó közeledő szirénájával Sierożka úr egyre magányosabb lett, elfoglalta az egész utcát, amint keresztben feküdt rajta, mintha csak egy pillanatra szaladt volna ki az üzletből és lefeküdt volna a villamossínek közé, hogy megpihenjen. Az újság megbarnult az alvadó vértől.

- Nem szeretnék így elpusztulni - mondta mögöttem valaki.

Megfordultam és megpillantottam egy tízegynéhány éves, világos hajú, sasorrú fiút, az egyik szeme körül lila karika volt. A nyakában régi bokszkesztyű lógott, a széthúzódtatott sárga atlétatrikó alól kilátszott izmos felsőteste.

- Gyere, Jacek, itt nincs mit nézni - húzta a kezénél fogva a barátja, akinek a nyakában szintén bokszkesztyű lógott.

- Így pusztulni el... - suttogta akadozó hangon.

- Siess, mert elkésünk. Gyere már...

Az orvos az ápolóval Sieroża úr fölé hajolt. Nagypára gondoltam, aki semmiről sem tud.

Beszaladtam a Hipoteczna utcába. Magam előtt, a túloldalon megláttam a két fiatal bokszolót. A szőke ugrált, mint a ringben, néhány ugrással a barátja felé fordult támadó helyzetbe állva, a másik igyekezett kikerülni az ütések, leugrált a kocsíútra, védőütésekkel a levegőbe.

Majd váratlanul a tiszta, derült égből, az arcomra üvegszilánkok hullottak, jégeső esett. Égni kezdett a felhevült bőr. A bokszolók futásnak eredtek. Felszaladtam a házunk előtti dombra a fejemre hulló borsószem nagyságú cseppek alatt. Szél támadt, mintha elhúzták volna a függönyt, hirtelen besötétedett. Csapkodtak a nyitott ablakok, a házak éppen csak behajtott ajtajai, az utcát egyszerre fehér szőnyeg fedte. Megcsúsztam a sarkon.

Lépcsőfokokat ugrottam át, és nagy hévvel rontottam be a lakásba.

Nagyapa nyitott szájjal aludt az ágyon, hangosan sípolva engedte ki magából a levegőt. A jégeső dobolt az ablakpárkányon, fehér golyók hullottak a régi újságpapírral leterített padlóra. A huzatban a nyitott ablak becsapódott, mintha puskából lőttek volna, és nagyapa kinyitotta a szemét, nem tudva, hogy mi történik, sem azt, hogy hol van. Ismét becsukta a szemét és a fal felé fordult.

- Nagyapa, kelj fel! Sieroža úr nem él, holtan fekszik az utcán... - rántottam meg a nadrágszárát. - Kelj fel! Hallod? Elgázolták... az üzlete előtt...

- Mit kiabálsz? Kit gázoltak el? - emelkedett a könyökére és zavaros tekintettel nézett hol rám, hol a falra.

Az eső dobolása az ablakpárkányon elcsendesedett és a szobában egyszerre világos lett.

- Sieroža úr az utcán fekszik, nem él... hallod? - kiáltottam majdnem sírva. - Nem él...

Nagyapa felhúzva lecsúszó nadrágját, felugrott. A szobában friss uborka és szappanos víz szaga terjengett. A lakásban kifeszített kötélén zoknik, molyrágta atlétatrikók, egy régi ing, alsónadrág lógott.

- Kicsoda? Kicsodát? Sieroža? Mit beszélsz, gyermekem?

- Papa! - kiáltottam egyenesen a fülébe, lábujjhegyen állva. - Rohanj, repülj gyorsan, Sieroža úr az utcán fekszik holtan...

- Sieroža, azt mondd, nem él? - kérdezte álmos hangon, ásítózva, és mintha ebben a pillanatban tért volna magához. - A jab tvāju máty! - most ő kiáltott fel és felkapta a székről a zakót. - Á jáb tvāju máty! - majdnem vonyított, miközben kiszaladt.

Utánaszaladtam.

- A cipő! - kiáltottam áthajolva a korláton, de a lépéseinek a visszhangja a lépcsőn felelt már csak nekem, mintha megvadult, megzabolázhatatlan lovak robogtak volna.

Visszamentem az ablakhoz. Megint féhéren sütött a Nap, és csak a fénylő kockakövek tanúskodtak az iménti esőről.

Nagyapa éppen kiszaladt a lapun. Teli torokból felkiáltottam. Megtorpant, visszanézett. Még egyszer kiáltottam. Csak akkor nézett fel.

- A cipő! Hol van a cipőd? - kiáltottam és kidobtam az ablakon a szandált.

A lábam alatt megzizzentek a szétterített újságok. A víz a kitergetett ruhákból rájuk csöpögött. Olyan hang hallatszott, mintha valahol halkan tapsolnának. Fojtott hangon ketyegtek az órák.

A tálért nyúltam, amiben az uborka volt, meg a kenyérért a szalonnával. Mindent átvittem az ablakpárkányra és miközben ettem, kinéztem az ablakon. A háztetők felett galambok köröztek. A tálat az ölemben tartottam és rágtam a kiszáradt kenyeret. Ismét hányingerem támadt, amikor a szemem előtt újból megjelent a Sierožka úr fejéből szivárgó, alvadó vér képe, amint rágja át a papírt, és a férfi égre meresztett szeme, amiben egy rövid pillanatig, amikor megláttam, észre sem vettem sem a fájdalomnak, sem a csodálkozásnak még csak az árnyékát sem. Tágra volt nyitva, mint mindig, amikor minden egyes, az üzletébe benyitó vendégét köszöntötte, és az ő mosolygó tekintetéhez társult akkor az ajtó feletti csengettyű szelíd hangja. Felnéztem az égre, ami nemrég az elgázolt boltos szemébe nézett, az pedig ott függött mozdulatlanul, fakón az imént alatta elszállt repülőgép utáni füstmaradványokkal. Úgy tűnt nekem, hogy hallom a közeledő villamosok csikorgását, és nem tudtam megérteni, hogy a

közeli utcán minden úgy van, mint ahogyan volt, mielőtt Sieroza úr, nem tudni miért, utoljára kiszaladt a boltjából.

Egy légy zavarta meg a csendet, amint a szárnyával ráragadt a mennyezetről lógó mézes lépre. Bekapcsoltam a rádiót, hogy lefedjem kétségbeesett zümmögését. Az időjárás-jelentést olvasták fel - újabb hőhullám közeledett Lengyelország felé.

Álltam, nem tudva, hogy mit is tegyek magammal. Az ajtókulcsok ott feküdtek a kredencen. Várom kellett, hogy nagyapa hazajöjjön. A cipőm mellett megpillantottam ugyanazt az újságot, aminek egyik példányával Sieroza urat takarták le. Vízzel volt átitatva, az egyik úrhajós arca úgy nézett ki, mintha csak az imént merült volna fel a vízből, de mennyire más-képpen nézett ki ugyanaz a „Głos Robotniczy” itt a padlón, és az úrhajósok a fehér kezes-lábasban, mellükön a sarló-kalapácsos címerrel, annak ellenére, hogy az arcuk vizes volt, mosolyogtak. Lehajoltam és felemeltem az átázott újságot, a helyére az ablak alól csúsztattam egy másikat. Dühösen összegyűrtem és fecnikre téptem a papírt, amíg meg nem éreztem a tenyerembe fúródó körmeimet. Félrehajoltam, hogy senki se vegyen észre és a nedves golyóbist kidobtam az ablakon.

Az ágyon feküdt nagyapa imakönyve, amiből színes szentképek hullottak ki. Én a „Pál-utcai fiúk” c. könyvemet kaptam kézbe. A légy a plafon alatt utolsó erejével zümmögött. Némecseket a hideg vízbe dobták. A könyv betűi között láttam a boltost, akit elvittek az utcáról, és a nagyapámat, amint be nem kapcsolt szandálban szalad és mindkét kezével hadonászik. Eszembe jutott az a szőke fiú a bevert szemével és a bokszesztyűvel a nyakában. Megpillantottam őt a ringben a második és a harmadik menetben. Az ORZEL feliratú atlétatrikója verejtéktől volt nedves.

VIII.

A Nagymedve az agyarait vicsorította az augusztusi égbolton, aminek egy darabját - nem nagyobb, mint nagymama fejkendője - láttam a kissé nyitott ablak üvegében, aminél nagyapa ült a párkányra támaszkodva.

Hallgatott, amikor néhány óra elteltével hazajött. Nem tudtam, hogy az alatt az idő alatt hol volt, mit csinált. Sokat cigarettázott és bizonyos időközönként odament a vizesvödörhöz, de másképpen ivott, mint rendszerint, mintha magányos pohárköszöntőt mondana. Visszaült a hokedlire és mozdulatlanul dermedt, hallgatva a csillagok zenéjét. Már megszoktam, hogy gyakran hallgat, vagy inkább azt, hogy hirtelen elhallgat és ez a hallgatása néha fél napig is eltart, és akkor nagyapa kézmozdulatokkal érintkezik velem, állandóan ködös tekintettel, mintha szakadatlanul sírhatnékja lenne; ahányszor csak könnycsepp folyt végig az arcán, tudtam, hogy nem nagyapa sír, hanem csak a szeme. Most nem láthattam az arcát, de nem tudom miért, elképzeltem, hogy olyan, mint egy száraz juharlevél a törékeny erek pókhálójával, és csak helyenként maradtak rajta vékony szeletek a hervadt bőrből.

Nagyapa juharlevél volt, amit a legkisebb fuvallat is elkaphatott, és felemelhetett a város utcái, annak ferde háztetői fölé, amiken azon az éjjelen macskák aludtak és galambdúcokba zárt galambok, és a nagyapa-falevél ott szállna a szikrázó villamosvezetékek, a Julianowski Park, a temető fölött, ahol a holdfényben arany-homok domb csillog, lent pedig egy kiásott gödör feketélik, és nagyapa visszatérne már a Piotrkowskára, de a szél tovább üzné, és talán nem tudna, akár csak egy pillanatra is, megállni Antek bácsi balkonján a Tuwim utcában, a szél hullámain tovább úszna a Kaliski Pályaudvarhoz, és elszállna másfelé, egy másik városba, egy jobb világba.

Ma este nagyapa a fáradt hattyúból, aminek gyakran tűnt nekem, falevéllel változott az ablakpárkányon, amin örökre ott maradtak a gyümölcsle régi nyomai, a kiszóródott só, a sarokban a hónapokkal vagy évekkel ezelőtt megszáradt legyek meg a sebhelyek az ott elnyomott cigaretták után. A szél elfújta nagyapát, mint egy levelet, és a lakásban már csak a halkuló zizegés maradt, ami még az órák mutatóit is elaltatta, utolsó jajdulással elhallgattak a rugóik, csend lett, mint váratlan robbanás után.

Ebben a pillanatban felköhögött, jelt adva a gondolataimnak, hogy mégis itt van, és a szobában a füst keserű szaga szállt, és már nem éreztem a naptól felhevített, színüket vesztett leveleket. Az én nagyapám, a szürke hattyú, megint odatapadt a párkányhoz, az utca torkolatát fürkésző szemekkel, mintha arra várna, hogy feltűnjön az éjszakai utcákon az eltűnt Sierożka úr, akinek a kopasz fején - a brillantintól fényes pár hajszállal - visszaverődik a Baluty felett függő Hold fénye. Vagy talán arra vágyott, hogy megpillantsa azt a fekete, szakadozott csipkeruhás nőt, akiről nemegyszer mesélt nekem elalvás előtt és aki ma váratlanul eljött a barátjához. Talán arra gondolt, hogy Sieroża úr után most őrá kerül majd sor, és talán félt annak az utcának a távlatát nézve, amin még nem is olyan régen ment végig sietősen a mézes kannával a kezében, és félelmében imát mormolt vagy régi varázsigéket, amikben kérés volt még egy kis életért, még olyanért is, amilyen élete van - nagymama nélkül és az ostoba nevű utcában.

Fenn úrhajók keringtek, amikre vicsorgott a Nagymedve, a Kicsi pedig azon erőlködött, hogy elzárja az utat előlük, hogy szálljanak már le a Földre és hagyják abba felkavarni a csillagrendszerek, a Hold, a galaktikák és a bolygók nyugalma, hogy ne ébresszék fel a marslakókat, az angyalokat és a varázslókat, sem az én Kasziopémet, akinek a nevét valahol hallottam, és elábrándoztam, hogy így hívják azt a lányt, akivel egyszer majd találkozni fogok és akit

első szerelemmel megszeretek, habár elképzeltem azt is, hogy Kasziopé az Szvetlana kozmoszbeli neve. Az űrhajósok azonban nem fordítottak figyelmet sem a csillagokra, sem a marslakókra, ott keringtek a Vosztokjaikban, és ha valakit zavartak, az csak Janek úr lehetett, aki talán féltékenységből az ő útjuk minden egyes óráját követte, függetlenül attól, hogy részeg volt vagy másnapos, konspirációs suttogással tájékoztatott minket mindenről.

- Nézd, szomszéd, még repülnek... Az oroszok kemény legények, az amerikaiak nem tudnak túltenni rajtuk.

- Mit beszél? - kérdezte nagyapa, és akkor Janek úr egyenesen a fülébe suttogva elismételte nagyapának.

- Á pájáháli jányi v kibinyer - mindig ez volt nagyapa válasza, amit hangosan és dühösen nyilvánított ki, amire Janek úr csak jelentőségteljesen a szájára tette az ujját és körülnézett.

Bizonyára, amint így keringtek, valamelyik pillanatban meg kellett látniuk a magányos cigaretta parazsát az alvó város egyik udvarában, talán a meggyújtott gyufa fényében észrevették nagyapa szélesre tárt szemét, amivel az élet végét vagy a Nap felkeltét leste.

De nagyapa nem csak ma üldögélt ébren ilyen sokáig éjjel. Lehet, hogy az éjszakák az ő számára a vágyakozást jelentették mindaz után, amit nem hozott meg a nap. Néha az alkony leszálltakor, a fény és a sötétség határán, láttam és éreztem, hogy hogyan vált valaki mássá. Az arca lassan furcsa görcsbe rándult, mintegy fájdalomtól vagy rémülettől, az arcán vékony, rózsaszínű vonás jelent meg, mintha borotvával vágta volna meg magát, a mozdulatai idegesek lettek, mintha sietne valahová vagy menekülne valami elől, képtelen volt egy helyben ülni maradni, az ablaktól az ajtóig járkált, bekapcsolta a rádiót, amit azonnal ki is kapcsolt, fogta a hazafelé vezető úton talált régi újságot, de nem kért meg, hogy olvassam fel, hanem azonnal a padlóra dobta, gyakrabban sóhajtozott, néha pedig halk sziszegés tört elő az ajkai közül, mintha a süketen való levegőt engedné ki: „Istenem...”, vagy halkan dallamokat dúdolt, amikre apa énekéből emlékeztem. Ilyen pillanatokban nekem megint egy nagy madárnak tűnt, amelynek súlyosak a szárnyai és képtelen felszállni a magasba. Néha odament a kredenchez és kivéve az üvegből a papírdugót, ivott néhány kortyot. Az üveg alján igazi borsszemek gurigáztak. Megnyugodott egy időre, és akkor két kezével az ablakpárkányra támaszkodva fejét az üveghez szorította. Lehet, hogy nagyapa éppen éjjel legjobban nem azt az utat látta, ami előtte húzódott, hanem azt, amelyik mögötte maradt, benőve fűvel, és néha, talán még akkor is kifejezetten hallotta a régi hangokat, amik sohasem lesznek ennek a városnak és az itteni napoknak a hangjai, és lehet, hogy közülük valamelyik hang az volt, amit felidézve cigarettára gyújtott, és a füsttel együtt még több meleg áradt szét a bensőjében, és nagyapa akkor elfelejtette, hogy ebben a pillanatban tulajdonképpen hol is van.

Az ablak és nagyapa háta felé fordulva arra gondoltam, hogy a süketek azért laknak a Süket utcában, mert a Földön mindent el kell nevezni és mindent a maga helyére kell tenni. Tehát apának a Szabó utcában kellene laknia? De hiszen nem minden cipész lakik a Cipész utcában, mert láttam cipészeket a Kopernikus és a Zöld utcában is. Akkor Janek úr miért nem lakik két utcával arrébb a Sör utcában? Vagy a Pálinka utcában? És ki lakik a Nedves vagy a Mezei utcában? Miért csak az én nagyapámmal történt ez így? Egy hivatalnok tréfájából, akihez nagyapa elment az idejövetele után? Vagy lehet, hogy ez büntetés egy súlyos bűnért, amit az elmúlt életében követett el?

Halkan, mintha nagyapa ezen üres éjjelén nem akartak volna hangoskodni, kezdtek kakukkolni a kakukkok, mintha nem akarnák megzavarni a gondolatait vagy az ébrenlétét, vagy csak a várakozását egy jelre Sierožka úrtól, az utolsó jelre a bonteremből vagy a kórház halottasházából. Arra a gondolatra, hogy Sierožka úr lelke megjelenik az ablakban és áthajol a párkányon vagy néhányszor lenyomja az ajtókilincset, hirtelen félelmet éreztem, mert ezen az

éjjelen én sem tudtam elaludni, talán, ha nagyapa már lefeküdt volna... Ebben a pillanatban, amikor erre gondoltam, valami megkoppant a folyosón, de nagyapa nem hallotta.

- Papa, félek - kiáltottam, miközben libabőrös lett a hátam.

- Aludj, kis unokám, ne félj! - felelte suttogva, kissé felém fordítva a fejét.

- Papa, gyere ide, félek - ültem fel a falnak támaszkodva.

Nagyapa felállt az ablaktól, meggyújtotta a kredencen álló gyertyát, amit viaszcsappal egy befőttesüveg tetejére ragasztott és a konyhaasztalra állította, habár elég lett volna kinyújtani a kezét, hogy meggyújtsa a villanyt. Odajött az ágyhoz és leült a szélére. Hideg és nehéz kezét az én kezemre tette.

- Aludj el gyorsan, ma olyan nyugtalan az éjszaka, de azért aludj el, én egy kicsit még el-
üldögélek - mondta és végignézett a most alig látható órákkal telerakott falakon, csak a ketye-
gésük hallatszott, mint haldokló tücskök ciripelése.

Nem tudom, hogy miért, de éppen ebben a pillanatban jutott az eszembe az, amit már régen meg akartam kérdezni tőle.

- Nagyapa, mondd meg, Lengyelország elpusztul?

- Ki mesélt neked ilyen ostobaságokat? - förmedt rám rövid hallgatás után. - Ne hallgass máskor ilyen butaságokra! ... Talán bizony az a részeges mondta ezt teneked?

- Hiszen hallottam, amint éneklik „Lengyelország még nem pusztult el”... Hát mikor kell elpusztulnia?

- Ej, te kis gazember! - nevette el magát. - Te így is gondoltad, pedig ez nem igaz... Lengyel-
ország nem fog elpusztulni, és a lengyel himnusz egy nagyon régi ének.

- Akkor miért így éneklik még most is, sőt az iskolában is így tanítják?

- Énekeljék csak, hiszen nincs benne semmi szörnyűség, mindig is jó dolog énekelni. Mi is lengyelek vagyunk, bár áttelepülők... de lengyelek!!!

- Tehát Lengyelország sohasem pusztul el? Imádkozz!

- Aludj el, kedves kis unokám! Éjjel az ostobaságok maguktól a fejedbe másznak - mondta lassan, mintha nem is énhozzám beszélne, hanem saját magához, és fáradt mozdulattal ki-
egyenésítette a hátát.

Megint végignézett a falakon, amiken ott pislákol a végét járó gyertya lángjának a vissz-
fénye, tovább nyugtatta a tekintetét a legnagyobb órán, mintha az órákat számolná. Hirtelen
felugrott az ágyról, hogy a csontjai is megreccsentek és odament az ajtóhoz. Kinyitotta,
kilesett a folyosóra. Összeszorítottam a fogaimat és a fájdalomig összecsucstam a szemem.
Nagyapa egy pillanatig a küszöbön állt, morgott valamit az orra alatt, talán még egy régi
varázsszót a nyugodt éjszakára vagy a jó reggelre.

*Látom, hogyan megy a kert szélén, a hóbuckákba bele-belesüppedve három meggörnyedt alak. Hallom a halinacsizmák alatt csikorgó hó halk parancsszavát. Bár lehet, hogy a fa-
mennyezet recseg, amint éjjel az erősödő fagyban hűl le. Az alakok hol megjelennek, hol eltűnnek a fák között az ibolyaszínű holdfényben, ami megnyújtja az árnyékokat a havon és megtöri azokat a ház falán, ahol lázasan vagy alkoholos félálomban fekszem. Libasorban vonulnak, sietnek valahová. Időnként elveszítem őket a szemem elől és akkor csak a hold-
fénytől szikrázó fehér térséget és a szél kergette hófelhőket látom. De ismét feltűnnek. A leheletük a fagyban vattacukorhoz hasonlatos ködként száll fel. Valamit húznak maguk*

mögött, az talán egy megrakott, nehéz szánkó, talán szalmafonatokkal átkötözött erdei rőzse-köteg, lehet, egy zsebkéssel bevagdalt vén iskolapad, a deszka réseibe belemaródott tintával, lepény- és kenyérmorzsákkal.

Hová mennek ilyen kései órán, figyelmet sem fordítva a kutyákra, nem ijesztve el a vadkörtefa ágain akasztott emberekként lógó varjakat, amelyik fa mellett éppen megálltak és beszélgettek valamiről. Halvány kis láng villant, és bielomor cigaretta füstjét éreztem, amitől hányingerem van. Kis tűz kering köröttük, mint egy szentjánosbogár, majd felrepül és lehull a hóba.

Az égből kutya vonyítása hallatszik, egyhangú, mint egy el-elakadó hanglemez, nem lesz sem hangosabb, sem halkabb, el sem hallgat, mintha már így kellene maradnia és üldöznie minket az utolsó pillanatig. A kutya vonyításában felismerem a fehér szuka hangját, amivel talán éppen most történik valamilyen szerencsétlenség.

Mennek tovább, és akkor látom, hogy az nem szánkó, ők az én régi hintalovamat húzzák, aminek ki van tépve a sörénye, csak egy porcelánszeme van, a lovat, amin egy másik világba kellett volna mennem; bár meglehet, ez már nem az a ló, lehet, hogy ez egy kellék egy régi fényképész műterméből, ami megmaradt egy vén, napról napra fakuló fényképen, és hármunk közül, akik ezen a fényképen vannak, már csak én kínlódom a kirojtosodott emlékezettel és a szükségtelen emlékekkel.

Talán mégis túl sokat ittam ma este; érzem a házi rozspálinkával megégetett torkomat és a szemhéjam súlyát, mintha arany rubelesek vagy temetői sírköveket tettek volna rá. Érzem a nő halk lélegzetét magam mellett és érzem a felhevült testét. De hiszen világosan hallom a szántalpak csikorgását a havon és a hidegben megfagyott lópaták dobogását. Ők pedig lassan közelednek a kert szélén, a fehérre fagyott mezők felé, és valamiért azt gondolom, hogy ezen az estén ily késői órában betlehemesekként vonultak ki, házról házra viszik a jó hírt és fagyos ajkukon a karácsonyi énekek szavait. Szeretnék utánuk szaladni, szeretnék csatlakozni az ő betlehemi keresztes hadjáratukhoz, de nem tudok felállni, egész testem megmerevedett, és még az álmában is a nyakamat fogja a nő, mintha érezné, hogy ki akarok rohanni az éjszakába, hogy vándoroljak keresztül hóbuckákon, az utolsóelőtti útra, vagy talán már az utolsóra. Mert úgy tűnik, hogy felismertem a barátaimat az elfeledett gyermekkorból, hogy az a magasabb, akinek a szemüvegét belepi a hó, az Czesiek, mögötte a bekötözött fejű az Janek, és mögöttük vastag gyapjúkendőbe bugyolálva az Szvetlana, aki egészen Murmanszkból jött ide, és az a Szveta fogja hátulról az én gyermekkoromból származó játékot, amin talán még rajta maradtak az izzadt kezek nyomai, a megszáradt könnycseppek és a lyuk a kikapart szem helyén. Szeretném megállítani őket a régi kert behavazott fái között, mert úgy tűnik nekem, hogy az én lovacskámat a végső pusztulásba viszik, máglyára, amin minden baba, mackó, kocka, ólomkatona és hintaló elég, amik úgy emlékeznek miránk, mint gyerekekre, amikről pedig mi megfeledkeztünk, és már semmit sem tudunk az emlékezetünkbe idézni, amint fű nőtte be az udvarokat, ahol nem tudtunk végig gyerekek maradni.

Csillagszórót gyűjtöttünk, és Czesiek a feje felett lengeti szikrákat szórva, mintha valakinek megbeszélte jelt adna vagy az éjszakai rémeket ijesztené el. Végigmentek a plébánia kerítése mentén, ami megdőlt a hideg szelektől és vénségtől. Akkor észrevettem, hogy az egyiküknek valami letekeredik a fejéről és beleakad a hó alól meredező lécekbe, mintha gézpólya lenne alvadtt vérpecsétekkel; vagy talán a szélben eloldozódott szalag volt, ami a régi időkben elveszett a kertben; amikor szaladt, hogy találkozzon valakivel, aki a mezei úton jött? Az a sál a rozsdafoltokkal úgy húzódik Janek mögött, mint egy üstökös csóvája, és most az eszembe jutott, hogy írtak nekem az ő motorkerékpáros balesetéről. Ő ezt azonban nem érzi, csak szalad a távolodó Czesiek után. Ebben a pillanatban a hintaló felfordul és Szvetlana hangozan kiabál. Akkor megállnak, felemelik a felfordult állatot, ami fűrészpórral van kitömve és leporolják a hótól. Kiáltani akarok: „Czeška, én vagyok az, nem hallod?”, „Janek, hiszen én

vagyok, én, Alik, nem emlékszel rám?”, de nem tudom kinyitni a számat, mintha pecék lenne a torkomban, tehát még egyszer teli torokból próbálok kiáltani: „Várjatok meg, tegnap érkeztem, itt az ideje, hogy köszöntsük egymást, várjatok!”, de azok eltűnnek a hóviharban, mintha a porhó elragadta volna őket és mint angyalokat vinné a rétek, a befagyott folyó fölött, és a hangom, mint a bensőmben fojtott zokogás tér vissza, már semmit sem láthatok, már semmit sem értek, mindent elfelejtettem, mindez csak látomásként jelent meg előttem és összekeveredett a feledésben.

Ez biztosan valamilyen láz a világosság és az érzés nélküli sötét szakadékba zuhanás rémítő pillanataival, az ismeretlen szagok, idegen emlékek, valaki sorsának, a felismerhetetlen történeteinek, a jövő agyrémeinek a vissza-visszatéréseivel. Eltűntek, szétfolytak a hóviharban a gyermekkori barátaim, sehol sem tudtam már őket megpillantani, csak a fehérség a szemem előtt és a holdfényben az ősszel levágott, a kertben meredező napraforgó csonkok és a madár-ijesztő csontváza, mint egy örökre ott felejtett kereszt, az elferdült kerítés, a vadkörtefa az ágakon a megfagyott varjakkal.

Lehet, hogy ez csak a fáradtság. Lehet, hogy ez csak a szomorúság, ami mindig itt tör rám, a még az álmomban is előre érzett szomorúság, habár úgy látszik, hogy ez már nem éjszaka, hanem egy váratlanul elkezdődött másik élet, és képtelen vagyok annak ismeretlen ösvényein járni, nem tudom, hogy mit kezdjek magammal, éppúgy, mint azt sem tudom, hogy mit kezdjek az első étellel. Kinek a bőrét öltöttem magamra és hordom, mint egy vén porkabátot, kinek a vére folyik az elmeszesedett ereken, kinek az emlékeit idézem fel, és még kivel futok majd össze, mielőtt felkelne a nap, ha a nap valaha még egyáltalán fel fog kelni? Neszeket hallok, de semmit sem tudok kiolvasni belőlük. És a nő is mellettem van, akit reggel talán már meg sem ismerek, mert őt is valaki mássá változtatták, és egymás mellett idegenekként ébredünk majd, vagy talán a gyors kéz görcsével, mert ő belém szeret a szeme első felnyitásától és elviselhetetlen szerelem veszi a kezdetét közöttünk. Kiegett az ajkam, de nem tudom, hogy hol lehet itt egy vödör vízzel, vagy egy csap. Lehet, hogy elég csak felemelni az ágy mellett a padlódeszkát, hogy bugyogó forrást leljek. Mélyen, hogy szinte belefájdul a tudóm, beszívom a bőre illatát, ami a szalmazsák szalmájának, a kályhán száradó alma és a szentestei vacsorára lesütött ponty szagával keveredik. Talán a szex édeskés illatát is felismerem, bár nem emlékszem arra, hogy szeretkeztünk-e elalvás előtt, lehet, hogy csak nagymama nyugtató cseppje illatozik, ami kiömlött az ablakpárkányra.

Az én barátaim pedig Szvetával együtt eltűntek örökre, szétmosódtak, a föld alá süllyedtek, együtt az én hintalovammal. Lehet, hogy engem keresve tévedtek el a hóviharban, és egész idő alatt a közelben járnak körbe-körbe a hófedte ösvényeken, a hintalovat pedig nekem hozták emlékebe, egészen eddig az estéig ott tartották, ápolgatták Czesieknél a padláson, mert hittek benne, hogy egyszer még visszajövök. És vissza is jöttem, útközben egy pillanatra beugrottam Párizsba vagy Ogyesszába. Amíg vártak, megöregedtek, ugyanúgy, min én. Megöszültek, a fogukat elhullajtották, a bőrük megpetyhüdt, megvénültek, mint a Föld, az ég, a kövek a mezőn. Most pedig olyan közel, suttogásnyi vagy meggyújtott gyufa-nyújtási távolságra, elkerültük egymást, és már sohasem leszünk ilyen közel, és talán már sohasem találjuk meg egymást.

Talán nem vették észre a hóval fedett Lidzeját és a jég beszakadt alattuk, még csak arra sem volt idejük, hogy segítségért kiáltsanak, azonnal megfagytak, hogy csak tavasszal ússzanak le a Nyemanba, a Nyeman áramlata pedig elsodorja őket és bedobja a tengerbe, a hintaló belekerül egy halászhálóba, és akkor meghal másodszor, amikor kihajítják a korlát fölött, mert nem nagy hal, és talán pont akkor, akár csak egy rövid pillanatra, a sörénye összefonódik a viharos hullám sörényével, amely hullámnak a hátán utoljára hintázik egyet az én hintalovam, mielőtt örökre elsüllyedne a tenger mélyben, eltűnik, mintha sohasem lett volna, az őt elöntő hullám csapkodása pedig hasonlítani fog a nyírítéshez. Senki sem fogja elhinni, hogy valaha is létezett, és hogy régen furcsa vidékekre vitt engem, amik tele vannak szellemekkel, törpékkel

és törékeny hercegisasszonyokkal, a mesék világába, amit nem tudtam megjegyezni, de volt egy olyan világ, és néha az álmomban megjelenik belőle valami, abban az életben is lovagoltam barna hátán, időnként lecsúszva róla, ügettem a szoba közepén, kiáltásokkal hajtvamagam, a hátán átlovagoltam erdőket és mezőket, egészen a litván határig, átugráltam patakokon, fellovagoltam dombok tetejére, amikről ismeretlen nevű városokat láttam, ahonnan elértem a Napot. Valamit azonban jelentenie kellett az ő váratlan megjelenésüknek és hirtelen eltűnésüknek. Ez valakitől jel volt az én számomra, valakitől, aki vigyáz a sorsomra vagy felügyel, hogy a rendeltetésem beteljesüljön az utolsó napig? Biztosan sohasem tudom meg, hogy mit jelentett ez. Kinek beszéljek róla? Kivel osszam meg a nyugtalanságomat? Ébresszem fel a mellettem alvó nőt? De vajon ő megérti? Nem fogja-e fel ezt úgy, mint valamilyen láz kezdetét vagy alkohalmámor utáni látomásokat? Kiáltani, idehívni, felébreszteni mindenkit - nagyanyát, a feleségemet, a madarakat és az üres templomi harangot, a szelet, ami végre elcsitult, a padláson a kémény melegében alvó baglyot, a pókot a szekrény mögött?

De ők ismét felbukkannak a felkelő Nap első sugaraival a háttérben, vagy talán az utolsókat parázsló hangás rét lángjaival? Mennek, valahová mennek. És engem ébresztgetnek.

IX

Lesz még időnk az eső előtt eltemetni Sierožka urat? A juharfák között, amik súlyos ágaikkal megállítják a napsugarakat és félhomályba borítják a temetőt, sötétké felhők gomolyognak, amiket helyenként rózsaszínű szalagok szönek át. Mindnyájan nyugtalanul pillantgatunk föl-felé, és meg-megbotlunk az egyenetlen temetői ösvényen.

A gallyak között nyugtalan madarak kiáltoznak, a csiripelésük és a csipogásuk fölött a varjaknak az egész temetőben visszhangzó kemény káromgása uralkodik.

A koporsó himbálózik a sírásók vállán. Föléje emelkednek a kereszt karjai és a pap fekete sapkája.

Hallani a cipőink surrogását a levert homokon, mintha fáradt lópaták caplatnának, és Sierožka úr nővérének halk zokogását, aki mellett megy egy koszorúval Janek úr, feketébe öltözve: ők ketten vőlegénynek és menyasszonynak néznek ki, akik eltévesztették a menetet.

Mögöttük, mint násznagy, halad az én nagyapám. Reggel a kofferből elővette a fekete cipőt, hogy fényes legyen, átdörzsölte szalonnabőrrel, és a fekete öltönyt, amire még a lidai pályaudvarról emlékszem. Amikor felszálltunk a villamosra, hogy eljussunk a temetőbe, mindenki kezdett elhúzódni tőlünk, olyan naftalin és „Letnyij bukiel” kölni szaga volt. Még Janek úr sem volt beszédes és nagyapának háttal állt a villamos nyitott ajtajában. Csak azt a kopott gallérú inget vette fel nagyapa, ami alól lóg a nyakkendő a ráfestett pálmákkal.

Mögöttünk lépked a kövér Longin úr, aki a gyümölcsbolt szomszédságában babákat, gumijátékokat és labdákat javít. Mellette a felesége, egy csokor szegfűvel a kezében.

A végén, szaladva mögöttünk, a sánta koldusasszony az utca sarkáról, kifakult fufajkában, a hóna alatt szorongatja az összetekert, arannyal átszőtt szövetét.

Amikor ma elhaladtunk a bezárt üzlet mellett, közülünk mindenki reflexszerűen fejet hajtott és jobbra nézett, ahol az ablaküveg mögött paradicsom rohadt, összezsugorodott uborka feküdt, sárgarépa és alma, néhány darázs körözött a megcukrosodott mézet tartalmazó üveg fölött. Az üveget pár napos utcai por fedte és a táblát is alig lehetett látni. Az ajtón súlyos lakat függött. Nagyapa és Janek úr elhallgatott, kivették a szájukból a cigarettát, Janek úr még hozzátette: „Baszd meg az anyád az ilyen étellel” - és gyorsabban kezdett lépkedni, miközben a lába elé köpött.

A másik oldalra néztem, arra a helyre, ahol három napja Sieroža úr feküdt holtan, a szél felfelemelte az arcáról az újság sarkát, mintha élesztgette volna, most pedig lótrágya maradványok heverték ott, amiken egy veréb-pár flörtölt. Talán csak a napsugarak visszaverődése okozta, hogy a kövezeten néhány barna nyomot vettem észre, lehet, vér volt az, amit még nem mosott le a kövezetről az eső.

Befordultunk a temetői oldalsó ösvényre és a fák közti világosságban megláttam a még jobban elsötétült eget és a villám cikkcakkját a horizonton. Talán a sírásók is észrevették, mert meggyorsították a léptüket, így lépést tévesztettek és a koporsó egy ideig hullámozott a vállukon, mintha az egyre erősebb szél hintáztatta volna.

Nem tudtam lépést tartani nagyapával.

Hátul Longin úr szuszogott.

Lesz még időnk eltemetni Sieroža urat? - gondoltam megint, és nem tudom miért, sírhatnékom támadt.

Az egyik jávorfán egy varjú károgott néhányszor és meghallottam súlyos szárnyainak a csapdosását, amint felemelkedett az ágról. Befordultunk a friss sírok sorába. Sierožka úr nővére abbahagyta a zokogást, belekarolt Janek úrba.

Megálltunk egy sárga homokdombnál. Mellette a föld nyitott állkapcsa feketéllett, amibe bele fog hullani a szemünk előtt, mintha csak menekülne a közeledő vihar elől, aki nemrég még zöldséget, cukorkát és piócát árult.

A barna koporsó, a fedele alól beszorult ingujjhoz hasonlító, kilógó fehér szédíszekkel ott feküdt közöttünk. Elkaptam nagyapa kezét és megéreztem, hogy az ujjait erősen ökölbe szorította. Lehajtott fejjel állt és amikor egy pillanatra felemelte, tekintetével elkerülte a koporsót, a tekintete a fákon s a felhőkön vándorolt. Hirtelen csattanással lehullott a mélybe egy kis homok és megijesztette a közelben repdeső lepkét, és hirtelen mindnyájan felfelé néztek, mintha onnan jött volna jel. Fent pedig egyre hangosabban zizegtek a levelek és közeledett a sötét.

A pap elkezdte a gyászszertartást, és az ő első szavaihoz társult az elhunyt nővérenek zokogása. A szeméből hullottak a könnycseppek, összekeveredve a szemöldökfestékkal, és lecsepegtek kipúderezett arcára. Janek úr odahajolt hozzá és súgott valamit a fülébe, ő pedig ráemelte kisírt nagy szemét, és egy pillanatig tényleg úgy néztek ki, mint egy igazi szerelmespár.

A koldusasszony a paptól nem messze állt és az ajkát mozgatva az ima latin szavait követte, amit a pap lehalkított hangon, majdnem suttogva mondott, és időnként nem is lehetett hallani a szavait, amiket elfojtott a közeledő szél. A fák csúcsai egyre erősebben himbálóztak. Az első esőcseppek a koporsón kopogtak és összekeveredtek a szenteltvízzel, amit a pap a királyi jogarhoz hasonló szenteltvíz hintővel locsolt szét. Aztán a kicsi gyermeklapátra vett fel a temető földjéből és a koporsóra szórta, miközben a varázsszavakat mondta: *memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris...* és ebben a pillanatban Sierožka úr nővére rábukott Janek úrra.

Kövré esőcseppek doboltak a koporsón, mintha nem deszka lenne, hanem egy dob feszes bőre, és fel tudnák ébreszteni a koporsóba zárt halottat utolsó hosszú álmából, amiben már nem zümmögnek tolakodóan a legyek, nem bűzlik a rothadó krumpli, nem sziszeg a limonádé a nem légmentesen záródó üvegekből. Odamentek a sírásók és vastag köteleken kezdtek lebozsátani a koporsót. Sieroža úr nővére ajkáról kiáltás szállt, amit a szél végigsodort a temetőn:

„Sieroža, Sierožka, Isten veled!”

Nagyapa odament és bedobott a sírba egy marék nedves homokot. Én is felvettem egy keveset és becsukva a szemem, félelemmel bedobtam a gödörbe; csak azt hallottam, hogy halkan koppan a koporsón.

A sírásók sietve betemették a sírt a mennydörgés kíséretében, néha a lapát kőnek ütődött, a homokból szikrák szóródtak. Majd csattanással, valahol felettünk, letört egy ág, robbanásra emlékeztető kettős visszhanggal. Mindnyájan, a sírásók kivételével, ismét felemeltük a fejünket.

Melyik oldalon van a Mennysország és melyiken a Pokol? - gondoltam összekuporodva a súlyos esőcseppek ostorcsapásai alatt. Melyik irányban kel vándorútra Sierožka úr lelke, mint a szél és eső üzte pitypang, és mikor kapcsolódik hozzá a gyümölcsbolt tulajdonosa, és vajon az erősen kapor-, fokhagyma- és tölgyfalevél-illatú, kissé sózott uborkával teli befőttesüveg-gel megy el oda, a másik kezében pedig egy légyecsapóval? Hol találkoznak és kapcsolódnak ismét egybe - a jobb oldalon, ahol az angyalok lakta Mennysország van, vagy a bal oldalon,

ami az égbolt rosszabbik fele? Vagy talán középen találkoznak a Mennysországnak és a Pokol határán, mint a fogorvosi várószobában, vagy a parki ösvényen, egy padon?

Nagyapa betakart a zakója egyik szárnyával. Csak az esőt és a lapátok csattogását hallottam, és amikor egy pillanatra kidugtam a fejem, megláttam, hogy a sírásók kis kupacot alakítanak ki. Egyikük fogta a keresztet, amire fekete tábla volt felerősítve, ami az iskolások címeréhez hasonlított. Az eső eltakarta a betűket, nem tudtam elolvasni a vezetéknévét. A sírásó fogta a keresztet és teljes erővel beleverte a sírhantba, amire Sierožka úr nővére fájdalmasan felnyögött és becsukta a szemét.

A pap a segédjével már elment, a koldusasszony magányosan állt a sír fejénél. Ibolyaszínű lett a levegő és egy pillanat múlva mennydörgés hallatszott, ami hasonlított a háborús filmekből ismert bomba-robbanáshoz. És valahol, lehet, hogy ugyanarról a fáról, letört még egy gally. Nagyapa gyorsan keresztet vetett. Longin úr felesége is - akinek a nedves ruhája rátapadt a testére, a hidegtől remegett az ajka, mintha nem tudná abbahagyni az imát - keresztet vetett.

Janek úr odaadta a koszorút a halott nővérének, az pedig felakasztotta a keresztre. A koldusasszony énekelni kezdett: Örök nyugalmat adj neki, Uram!... de senki sem csatlakozott az énekhez, tehát egy pillanatig ő egyedül folytatta lágyan a gyászéneket, de elhallgatott, mintha elszégyellte volna magát vagy elfelejtette volna a szöveg folytatását.

De lehet, hogy a Mennysországnak fent van, a Pokol pedig lent, a lábunk alatt? Arra a gondolatra, hogy a föld bármely pillanatban meghasadhat alattunk, rémületet éreztem, és nem tudtam, hogy milyen módon kell felkapni a lábam, hogy megmeneküljek a zuhanástól a Pokol szakadékába. Nagyapát zavarta az én türelmetlen forgolódásom, mert rám nézett fentről, félrehajtva a zakóját, de semmit sem mondott. Sierožka úr nővére mindenkin végignézett és hangosan sírva fakadt, Janek úr odaadta neki a zsebkendőjét a zakója felső zsebéből, hogy megtörölje a szemét, de a nő nem tudta, hogy mit csináljon vele, az ujjai között tartotta, mintha nem a sír szélén állna, hanem egy pályaudvar peronján.

- Köszönöm a bátyám nevében - mondta halkán, a szeméhez emelve a zsebkendőt. Akart még mondani valamit, de tanácstalanul csak ránézett a lecsapdosott földre, és a tekintetét hosszan nyugtatta a kereszten, amin csurgott le az eső. Megfordult, sietve keresztet vetett, és hirtelen megtántorodott, talán megcsúszott a nyirkos agyagon, de Janek úrnak volt még ideje elkapni a derekát és így megóvta attól, hogy elessen.

A vihar távolodott a temetőtől és a várostól, habár az eső még nem szűnt meg esni és időnként megjelent a villám cikkcakkja is.

A sír felé fordultam, ami sárgállott a friss homoktól, és megpillantottam fölötte egy kis ködfelhőt, ami mintha a fák csúcsáról csúszott volna le; nem tudom, miért tűnt nekem úgy, hogy összeröpül minden légy, amit Sierožka úrnak nem sikerül agyonütnie, és lehet, hogy az a kis köd a sír felett azoknak a tánca volt az üldözőjük sírján.

Még egyszer megfordultam, mielőtt befordultunk volna a kapuhoz vezető útra, ahol a sűrű ágak felfogták az esőt, habár időnként egy-egy kövér csepp beesett a gallér mögé, mint hideg higanygolyó.

- Oh, micsoda szomorú eső! - szólalt meg Longin úr.

- Ő, szegényke, oly nagyon nem szerette az esőt, és most, a legfontosabb pillanatban esni kezdett - fakadt ismét sírva a nővére, de nem használta az ujjai között tartott zsebkendőt.

- Jemu tám vse rávno - mondta Longin úr füstgomolyagot eregetve.

- Lehet, hogy tüdőgyulladást kapok - jajdult fel a felesége. - Már reszketek.

Longin úr levette a zakóját és betakarta vele a nő hátát.

- Csusrom víz és olyan nehéz - jajdult fel a nő újból.
- Másik nincs nálam - mordult a férje és mélyet szippantott a cigarettából.

Csak nagypapa meg a koldusasszony nem szólalt meg.

Az utat, egészen a mi fejünk felett, ázott seregélyek raja szelte át és eltűntek a régi sírok között. A fák közt feltűnt egy kevés a Napból, és csak messze, mintegy álomban, hallatszott a vihar tompa dőreje. Átugráltuk a friss tócsákat és kerülgettük a nedves homokban csúszkáló gilisztákat.

Amikor kimentünk a Smutna utcára, ahol a temető volt, a füstölgő kémények fölött szivárvány jelent meg és fölötté egy másik, még nagyobb keletkezett. Megálltunk, elbűvölten néztük. Vajon Sierožka úr lelke eljutott-e már az égen keresztbe húzott piros színbe? És megállt úgy, mint mi, és csodálkozva nézi, és már nem akar magasabbra kapaszkodni?

- Minek álltatok meg úgy, mintha várnátok valakit? - türelmetlenkedett nagypapa.
- Nézzé csak meg jobban, hogy milyen zászlót eskábáltak össze az orosz úrhajósok a honfitársuk búcsúztatására! - mutatott és hunyorított Janek úr a szivárványra.
- Hogyan mondhatja ezt, hiszen Sierožka nem orosz! - fordított neki dühösen hátat a halott nővére.
- Hiszen én csak vicceltem, Helena asszony, maga nem értette meg. Ez egy tréfa, hogy felviduljon - hízelgett Janek úr eléje lépve, és lehajolt, hogy megcsókolja a fekete kesztyűs kezét.
- Csak ne tréfálkozzon a temetéssel! Hagyja a tréfát máskorra! - mondta Helena kissé megszelídülve.
- De szomorú volt a temetése - szólalt meg Longin úr felesége, miközben az orrát törölte.
- Te talán azt szeretnéd, ha a temetés egy revü lenne - mordult a férj és levette a nő hátáról a zakóját.

A szivárványt lassan füst takarta el.

- Csak veszekedés nélkül, kérlek szépen benneteket, mert még ismét elered az eső - mondta Helena békítően, akinek a kezét Janek úr újból megcsókolta, de ezúttal egy kicsit letolta a kesztyűt - és nekünk még egy darabot kell mennünk. Ő pedig, szegény, maga marad itt - zokogott fel a nő.

A koldusasszony oldalt állt és megdőbölt ujjai között morzsolgatta a rózsafüzért.

- Induljunk, gyerekek - kiáltotta Janek úr, nem eresztve el Helena kezét. - Fel kell melegednünk, nem igaz, Lenoczka kisasszony? - Ránézett, a nő pedig fátyolos tekintetet vetett rá és belekarolt.

A Nap megint magasan állt és láthatatlan sugaraival szárította a mi átázott ruháinkat és nedves hajunkat. A tócsákat szétspriccelve robogtak az autók, lefröcskölték a megállóban várakozókat.

Hátrafordultam és utoljára megnéztem a temető fáit, amik árnyékában feküdtek a halottak, akikhez ma csatlakozott a szomszédunk. Lehet, hogy már eltűnt Sierožka úr sírjáról az a furcsa kis köd, ami úgy nézett ki, mint egy meghasadt felhő kis foszlánya. Hátranéztem, bár nem akartam az emlékezetemben megjegyezni azt a helyet a város szélén, ami az emberek számára csak kéményfüst volt, és talán éppen ezért oly sok galambot tartottak itt, hogy megfedkezzenek a füstől, vagy legalábbis egy kicsit megszínésítsék azt, mert ebben a városban az emberek számára a füst helyettesítette a felhőket.

És újból felhangzott a varjak káromgása.

X

- Jobb lenne nekünk a lépcsőn menni - mondta nagyapa, amikor nagy recsegéssel és ropogással, nyikorogva és ugrálva elindult a lift felfelé. - Szálljunk ki, amíg nem mentünk túl messzire - és felállva a kispadról elindult a vasráccsal zárt ajtó felé, de Janek úr megfogta a vállát és visszaültette.

- Nyugodtan, szomszéd, csak idegeskedés nélkül, érezze úgy magát, mint egy úrhajós! - mondta flegmán, miközben egy gyufaszálat rágcsált.

Nagyapa meggörnyedve ült és hangosan vette a levegőt. Először voltam liftben és mint nagyapa, én is féltem. Egész idő alatt arra gondoltam, hogy mi lesz. Ha nem áll meg a harmadik emeleten és felszállunk a felhők közé a vén, rázós liften, vagy mi lesz, ha leszakad és lezuhanunk, és átszakítva a földet a Pokol pitvarában találjuk magunkat, ahol Lucifer vár ránk.

- Ohó, a technika háború előtti, kapitalista - cuppantott fellelkesülten Janek úr és a kezével a fából készült falra csapott.

A lift megugrott, nagyapa felszökkent a padról és elkapta az én kezem.

Janek úr nem véve ki szájából a gyufát, tekintetével a tudunkra adta, hogy semmi sem történt, elmosolyodott a fejét magasra tartva, mintha a lehető leggyorsabban el akarná érni a felhőket, és bedugta a kezét a fekete öltönyben oda, ahol véget érnek a felhők.

Még egyszer Sierožka úr mennybe vándorló lelkére gondoltam, de ebben a pillanatban megállt a lift. Janek úr elhúzta a rácsot és kinyitotta az ajtót. Nagyapa megkönnyebbülten felsóhajtott és amikor kilépett, kedvetlenül a liftre nézett és így szólt:

- Ezt aztán kitalálták, mintha az Úristen megspórolta volna az embernek a lábát...

- Én is szívesebben járok a lépcsőn - szólalt meg Helena asszony már felkötött kötényben, aki az ajtóban várt ránk. - Tovább tart, de nyugodtabb...

- Egyszer még a tetőt is átlukaszthatja, ha nem áll meg - mordult fel ismét nagyapa.

A konyhából, ahol Longin úr felesége tett-vett, olyan illatok szálltak, amiktől megmozdult az ember gyomra. A szobában fehér, keményített abrosszal leterített asztal várt, a szegélyén végigfutó kék mintás, fehér tányérok álltak rajta.

Helena asszony szélesre tárta a balkonajtót. Álltunk, nem tudva, hogy mit tegyünk, és azt sem, hogy ki legyen az első, aki az asztalhoz ül.

- Foglaljanak helyet, kérem szépen, ki hogyan... - hagyta félbe, két kezével eltakarva az arcát. Egy pillanat múlva azonban ismét megszólalt: - Bocsánatot kérek, kedveseim, de megint annyira elkapott. Ő, szegénykém, annyira örülne a látogatásuknak.

Bejött Longin úr felesége felvágottal egy tálcán és kis kosár rozskenyérrel.

- Máris megyek segédkezni - mondta Sierožka úr nővére, és megtörölve a szemét a köténye csücskével, kiment a szobából.

Janek úr köhintett és meglazította a nyakkendőjét. Amikor Helena elment mellette, finoman végighúzta a kezét a nő vállán. A koldusasszony ott állt a nagy Jézus Krisztus képpel szemben, a rózsafüzér semeit morzsolgatta. A lába körül kis tócsa keletkezett.

Longin úr a szobában járt fel-alá, szótlanul cigarettázva.

Hirtelen uborka és fokhagyma szagát éreztük, mindjárt meg is jelent az asztalon a szalonna, négybe vágott vöröshagyma, paradicsom, salátás tálak kocsonyával, és végül bejött Helena asszony egy halom gőzölgő lepénnyel és erős bors illatú mártással egy tálkában.

Nagyapa ült elsőnek asztalhoz.

- No, így van, volt Sierożka, és nincs - Longin úr az egyik szék támlájának támaszkodva állt és az asztalt fürkészte. - Ilyen vég... ki gondolta volna...

- Sziroju zemloju zákrit... - mormolta Janek úr az ismert ének elejét a másik szoba bezárt ajtajára nézve.

- Üljön le! - mondta Helena az imádkozó koldusasszonynak. - Sierożán már semmiféle ima sem segít. Foglaljon helyet Stefan úr mellett!

Odavezette az asztalhoz.

Nagyapa idegesen megmozdult és a székével egy kicsit balra húzódott.

Körülnézett a szobában, ami kétszer nagyobb volt és magasabb, mint az övé. A falnál egy nagy vaságy állt, ráhelyezett párnák piramisával, középen pedig egy esküvői ruhás baba ült. A kredenc fölött lógott Sierożka úr katonai egyenruhás fényképe. Az ablakok között egy tükör volt régi, díszes keretben. Most fehér vászonnal takarták le. A sarokban állt egy fekete, faragott óra, aminek a mutatói állandóan háromnegyed négyet mutattak.

- No, igaz, valamit el is felejtettem - kiáltott fel Helena asszony. - De itt talán nincs férfi, hogy figyelmeztessen? Jan úr, vegye ki a kredencből a poharakat, én meg mindjárt hozok valamit, hogy felmelegdjünk.

- Ezek gyűszűk, nem poharak, Janek. Nincs ott valami nagyobb? - szólalt meg Longin úr a kristálypoharakat vizsgálgatva. A felesége szemrehányóan nézett rá és kiment a konyhába, majdnem összeütközve Helenával, aki a kezében kettő literes üvegben wódkát tartott.

- Ejha! - a hangjában érezhető melankóliával reagált erre a látványra Janek úr. - A lábai elé borulok, Helena asszony...

- Majd később leborul, de nem így - mondta nyugodt hangon a koldusasszony, akinek a jelenlétére talán senki sem emlékezett.

Nagyapa és Janek úr között ültem, ő pedig Sierożka úr nővérével szemben ült. Nagyapa a tányéromra tett egy lepényt, kolbászdarabokat és egy vastag szelet sonkát, tett még hozzá tejfellel lelocsolt paradicsomot meg egy nagy uborkát, amihez egy szál kapor ragadt.

- Sierożára! - emelte poharát Janek úr. - Legyen neki ott könnyebb a sora, mint itt minékünk! - ivott, a maradék wódkát a pohárból a padlóra lötytyintette meg az én lábamra.

- Még volt ideje eltenni az uborkát, de nem tudta szegény, hogy a saját halotti torára készíti - zokogott fel a nővére.

- Helena, Helena! - Janek úr az asztalon át próbálta megnyugtatni a síró nőt.

- No, akkor a másokra! - rendelkezett Longin úr. - Habár, az igazat megvallva, az elsőt meg sem éreztem.

- Longin! - bökte meg a felesége.

Nagyapa nem várva a többiekre, felhajtotta a poharát és bekapott rá egy darab lepényt.

A koldusasszony egyenesen ült és a villával lassan csipegette az ételt. Pár csepp ecetet öntött a szalonnára és harapott hozzá hagymát.

Janek úr félretartott ujjal a sonkából szeletelt, vett magának a paradicsomból, szinte minden pillanatban kacérkodón Helenára pillantott, akinek az alkoholtól vagy a gyengéd tekintetektől kipirult az arca. Éppen szedte a paradicsomot és a tekintetével egyre a szomszédasszonyt bűvölte, amikor minden a nadrágjára borult.

- Oh, jaj! - káromkodott egyet, és a zsebkendőjével kezdte dörzsölni a fehér foltot.

- No, akkor harmadszor! - adta ki Longin úr a parancsot.

A koldusasszony a pohárban megnedvesítette az ajkát és undorodva megrázkódott.

Longin úr felesége tüszentett, a férje felháborodottan pillantott rá.

- Miért esznek ilyen keveset? - szólalt meg aggódó hangon Sierožka úr nővére. - Talán csináljak kávét?

- Szívesen segítek, Heléna asszony - Janek úr gyorsan felugrott a székről, lelökve az asztalról egy kést.

- És a maga dolgai, Stefan úr, hogy állnak? Jön már a neje? - kérdezte Longin úr hangosan.

- Ej, mikor - legyintett nagyapa, és kezdett szalonnát és hagymát rakni a kenyérére.

A koldusasszony ismét megnedvesítette a száját a poharában, és köhintett, majd megköszönve a torkát énekelni kezdett:

Halott testvérünk, ma tőled búcsúzunk,
Te már elmentél, mi csak most megyünk,
A futás után végre meg kell pihenned,
Ezért is álltál meg, hogy kipihend magad,
Koporsódra mi is szórtunk egy marék homokot,
Barátaid, szomszédjaid és a rokonok...

Janek úr és Helena visszatértek megszakadt az ének, amitől szinte lúdbőrös lett az ember háta. Longin úr a mennyezetet nézte, miközben az ujjával az asztalon dobolt. Nagyapa becsukta a szemét és nem lehetett tudni, hogy elaludt-e vagy csak hallgatta. Janek úr az asztal alatt a kezeit dörzsölte és a tekintetével követte Helena minden mozdulatát.

Sieroža úr nővére még egyszer kiment és egy üveg narancsszörpöt hozott nekem.

- Kihűl a wódka - mondta Janek úr.

Kimentem a balkonra. Az ég felhőtlen volt és csak bal oldalról lehetett látni a felszálló füstöt. Az udvar úgy nézett ki, mint egy kút, mind a négy oldalról ugyanilyen lakóházak vették körül. Középen a betonba ágyazódva egy törpe fa nőtt levelek nélkül. Valahol hangosan szólt a rádió és az egész udvar visszhangzott a zenétől. Egy vörös hajú kislány egy lábon ugrálva és egy kavicsot lökdösve maga előtt, ugróiskolát játszott. A kék szalag, amivel a haja volt megkötve, minden ugrásnál himbálózott.

Hirtelen nagy lármával egy fiúcsapat rontott be, fapuskával a kezükben. Szétszaladtak az udvarban, egyesek a fészerek mögött bújtak el. Az egyikük jelt adott a kezével, és ekkor előszaladtak és lövöldözni kezdtek egymásra, puskák hangját utánozva. Egy csoportba tömörültek, rázuhantak a betonra. Nem hallottam, hogy mit kiabálnak, habár úgy tűnt nekem, hogy a harci kiáltások közül kivehető a „Hände hoch!”, a földön fekvő katonák felemelték a kezüket, elhajították a fapuskákat vagy a csak zsinórra kötött botokat. Ketten a kapuhoz kísérték a foglyokat, ahonnan egy pillanat múlva kivezetek egyet. Bekötötték a szemét, hátulról összekötötték a két kezét és a falhoz állították. A fogoly mozdulatlanul állt, vele szemben felsorakozott a kivégző osztag. A legmagasabb fiú felkiáltott: „tűz!” és ügyetlen „tratratra” hangzott. A fiú összeesett, miközben a szívére tette a kezét. A kislány abbahagyta a játékot és a

háborúsdit figyelte. Az, akin az imént végrehajtották a halálos ítéletet, felállt és letépte a szeméről a kötést. Mindannyian összegyűltek a fánál és vitatkozni kezdtek valamiről. Az egyik észrevett engem a balkonon és célba vett. Utánözva a puskaropogást, majd az égbe célzott, miközben a saját tengelye körül forgott. A kislány visszatért az iskolához és tovább lökdöste a kavicsot, az iménti katonák lassan, a kapu állkapcsán keresztül elvonultak, valamelyik közben egy sorozatot adott le az ablakokra.

A hátam mögött, a szobában a poharak és a tányérok csörömpöltek. Longin úr megpróbált énekelni, bár a felesége állandóan csitítgatta. A narancsszörp meleg volt és olyan ízű, mint az olvadt savanyú cukorka.

Sieroža úr a szája sarkába fagyott mosollyal nézte a falról a lakoma részvevőit. Az egyenruhájának gallérján egy légy sétált.

A Nap egyre lejjebb ereszkedett és néhány hegyes sugara az óra mozdulatlan mutatóin csúszkált.

Janek úr Helena asszony fölé hajolva állt, valamit suttogott neki, amire az nevetéssel válaszolt, kimutatva aranyfogait, és bizonyos időközönként barna szemeit a férfira emelte. Longin úr egy üres pohárral játszott. A felesége egy régi fényképalbumot nézegetett.

Nagyapa valamiről beszélt a koldusasszonnyal, aki egy szelet fekete kenyeret morzsolgatott, mintha madarakat akarna etetni. A rózsafüzére a tányéron feküdt, a lepény szószának a maradékában.

A pohár kiesett Longin úr kezéből, de nem tört össze, csak megperdült néhányszor.

- Maga is kéreti magát - nevetett fel Longin úr nagy nehezen lehajolva a padlóhoz.

- Longin! - nézett rá a felesége szigorúan.

Janek úr körbejárta az üveggel az asztalt.

Álmosság jött rám.

- Mikor megyünk haza, papa? - kérdeztem a füléhez hajolva.

- Talán álmos vagy? Terólad mindenki megfélekedezett - mondta Helena. - Gyere, lefekszel a másik szobában!

- Menj, kis unokám, szundíts egyet, amíg el nem indulunk!

Helena asszony megfogta a kezem és odavezetett a becsukott dupla ajtóhoz. Lenyomtam a kilincset és abban a szobában találtam magam, aminek a felét egy hatalmas, sötét ág foglalta el.

- Itt fekjüdj le, a nagyapád hadd üldögéljen még egy kicsit!

Engem az ajtó mellett hagyva kiment, de mindjárt vissza is jött egy fürt szőlővel egy kis-tányéron.

- Elhúszom egy kicsit a sötétítőt, hogy ne zavarjon a napfény.

A szoba félhomályba merült. Egyedül maradtam. Rájöttem, hogy engem abba a szobába vezettek, amelyikben Sierožka úr lakott. A régen nem szellőztetett helyiség szagán átütött a jó dohány szaga. Az ág fölött az Osztrobrámai Szűz Mária képe lógott, ugyanolyan, mint minálunk, alatta pedig egy szárított gyógynövény vagy mezei virágcsokor. A szomszéd falon néhány régi fénykép különböző alakú keretekben. Az ajtó fölött egy megfeketedett fafeszület. Az éjjeliszekrényen egy üvegburás lámpa állt, a régi petróleumlámpákhoz hasonlított, mellet-

te egy tokból kilátszott egy szemüveg. Leültem az ágy szélére, és hirtelen valami puhát éreztem a lábam alatt. Egyszerűen ráléptem Sierozka úr egyik papucsára.

A másik szobából Helena asszony nevetése hallatszott és Longin úr mély hangja. Legyőzve a félelmemet kikapcsoltam a szandálomat és óvatosan az ágyra feküdtem. A szőlőért nyúltam.

És lehet, hogy nem hintalovat húztak ott tévelyegve, és képtelenek voltak megtalálni engem. Mert nekem talán sohasem volt saját hintalovam, és csak egyszer ültem fel rá, a fényképész műtermében, ahová négy vagy talán öt lekopott lépcsőfokon lehetett bemenni, és az összes éven át, amint ezeket az öregedő képeket néztem, azt beszéltem be magamnak, hogy az a hintaló a sajátom volt.

Azon a képen együtt vagyok apával, a hintaló hátán ülök. Apa egyik kezét a ló sörényére tette, a másikkal hátulról engem tart. Jobb kezemmel apám nyakát ölelem. Magunk elé nézünk. Hogyhogy nem tudtam visszaemlékezni annak a fényképezőgépnek a kinézetére - nagy állványon állt, egy pillanatra a fényképész fekete posztó alá bújt, ahonnan hamarosan előbukkant a keze, amivel manipulált valamit az objektívvel, és mindjárt vége is volt az előadásnak: megmenekülés és feltámadás. Mert én jól emlékszem, hogy ezek az életem legszörnyűbb, legfélelmetesebb pillanatai voltak, szörnyűségesebbek, mint a felébredés sötétben, és jól tudom, hogy mit látok, amint a régi fényképeimet nézegetem.

Emlékszem, és sohasem felejttem el azokat a látogatásokat a fényképésznél, amik az elmúlást idézték fel bennem. Azt gondoltam, hogy már csak a fényképen maradok rajta és nem jövök ki elevenen a fényképész műterméből. És elég gyakran kellett fényképet készíttetni, mert sok fénykép maradt azokból az időkből, és én az akkori fényképen olyan halálosan rémült vagyok, vagy ölelnek, hogy kevésbé féljek és engedjem, hogy lefényképezzenek, vagy kisírt szemem van, vagy valamit nagyon szorongatok a kezemben. Emlékszem, hogy mennyi ideig tartott, amíg végül sikerült bevezetni engem a fényképészhez, majd leültetni a halált hozó géppel szemben.

Lehet, hogy ezért maradnak a gyermekkorunk hintalovai ugyanolyanok, és sohasem nőnek meg az után, hogy mi gyorsan leugrunk a hátukról a mű-sörény maradékával a kezünkben, amit a tarkójukról tépünk le. Mert mi már csak nagy nehezen ismerünk fel valamit, és nem sok mindenre emlékszünk, a régi években rejtőzködő szemekbe nézve, a gyermeki hajban a mai ősz hajszálakat keresve, ami véletlenül nem fonódott össze valamelyik kora-őszi vénasszonyok nyarával. Semmi után sem vágyódunk, semmire sem várunk úgy, mint akkor, semmit sem értünk.

Mert vajon ők tényleg egy lovat vezettek, mintegy az itatóhoz a rét közepén, mert nem tudom igazából, hogy volt-e valamikor lovam. Nem volt az véletlenül az én tölgyfa bölcsőm, ami egy kis koporsóhoz hasonlított, amit a születésem után Tumielewiczowa nagymamától kaptak ajándékba a szüleim, mert ő már nem tudta elviselni a látványát, amikor bement a fűskamrába fáért vagy kötélért, és állandóan úgy tűnt neki, hogy az unokája, Czesio sírását hallja belőle, aki elutazott, mielőtt kinőtt volna belőle? Nem annak a lábai alatt csikorgott a megfagyott hó, és az a különös szag, amit éreztem, nem a fenékén fekvő penészes kis matracból jött?

Már nem tudom. Lehet, hogy mindez nem igaz. Semmit sem hallottam. Semmit sem láttam. Semmit sem éreztem. A sajátomnak fogadtam el valaki emlékét. Valaki nem világos sugalmait jegyzem fel, amik néha, elalvás előtt a fülembé jutnak, rám támadnak az élet közepette, nem hagynak békén.

Ne ébredj fel, aludj! Nem megyek el innen nélküled, habár már tudom, hogy hogyan megy el az ember ebből a házból, ami szomorú mennyország volt. Aludj, pihenj! A szél befűtta az

utakat, beszórta a várost, kialudt a tűz vörös fénye a tőzegmocsár fölött. Álmodj, ne nyugtalanítsanak téged a mennyezet réseiben elbújt tücskök! Megvárlak a sötétben. Az nem igaz, amiről beszéltek neked, hogy egy nagy hajóval elúsztam keletre. Egy szűk vagonban mentünk el teljesen más irányban, néztem a csillagokat a vagon résein keresztül, fáztam, egy petróleumlámpában parázslott a kanóc, mama nem tudta visszatartania könnyeit. Semmi többet ne kérdezz, kedves! Minden kezdet nélkül kezdődött... éjszaka. Megfagy a verejték azoknak a testén, akik reggel felé halnak meg. Ne félj, a mi gyerekünk biztonságban van a te hasadban.

Hová mentek ők? Hová megyünk mi mindannyian? És még milyen sokáig fogunk menni? Megérintettem a hideg, zúsmarás falat. A nő megmozdult, mintha a hideg órá is rátelepedett volna. A folyosó túloldalán felköhögött nagymama.

Megkerestem a mellettem fekvő nő hasát, aki valószínűleg még valakinek a nője volt, és a hasára tettem a kezem. Nem éreztem sem meleget, sem mozgulatozt. Csak az én kezem lüktetett az ő feszes bőrén. Magam fölött egy bagoly szárnyainak a csapkodását hallottam meg, amint átrepült a padláson, mintha már érezné a közeledő pirkadatot, és a legjobb menedéket keresni a fény elől. Becsuktam a szemem, ujjaimmal leszorítottam. Lassan zuhantam, és eddig nem ismert sötétbe merültem. Nem próbáltam kiabálni, nem erőlködtem, hogy védekezzem. Talán haldokoltam.

Amikor felébredtem a sötétben, nem tudtam, hogy hol vagyok. A teljesen be nem csukott ajtó felől vékony fénysugár jött, de vele együtt hangok a mögöl az ajtó mögöl, ahonnan egy kopott lemezről zene hallatszott. Felismertem nagyapám kiáltását, amit hangos dobogás kísért. A lemez recsegni kezdett, mintha valaki hirtelen megrántotta volna a tükart.

- Továris, mi jegyem däljoká, od rodnáj zemlji... - hallatszott Longin úr basszusa, amihez vékony hangján csatlakozott Helena asszony.

Ebben a pillanatban az eszembe jutott, hogy a halott ágyában fekszem, akit ma délután temettünk el, eszembe jutott a zivatar a temető és a város felett, a szivárvány, amit elnyelt a füst. Arra a gondolatra, hogy azon a párnán fekszem, amin néhány éjszakával ezelőtt még Sierozka úr aludt vagy forgolódott álmatlanul, rémület fogott el, és csak arra vártam, hogy kinyíljon az ajtó és megjelenjen az ágy tulajdonosa vagy álmosan felkeljen a másik oldalon.

- Nagypapa! Papa! Janek úr! - kiáltottam az ágy szélén ülve és megint rátaposva a papucsra, de abban a pillanatban valaki ismét feltette a lemezt és a kiáltásomat senki sem hallotta. Felugrottam az ágyról és a kezemben a szandállal az ajtóhoz szaladtam.

Elvakított a fény, ami a mennyezetről lógó csillárból jött, amiről kristály jégcsapok függtek, és az első pillanatban semmit sem láttam. Éreztem a kiömlött wódka, a cigaretta és a fokhagyma szagát. A kredencen állt a hanglemezejátszó és forgott rajta az el-elakadó lemez, amire senki sem fordított figyelmet és azt sem vette észre senki, hogy az ajtóban állok.

Longin úr tánc közben a feleségét magához szorította a derekát ölelve és valamit sutogott a fülébe, az pedig hiába igyekezett kitépni magát a karjaiból.

A szoba másik végében, a balkonajtó közelében, ahol lobogott az esti szélről feldagadt függöny, nagyapa táncolt a koldusasszonnyal. Fufajkája az ágyon feküdt, ő rózsaszínű szvetterben táncolt, ami alól kikandikált még egy másik szvetter is, egy zöld. Nagyapa a saját éneke ritmusára táncolt, néha toppantva eget-egyet, és húzta a szobában a partnerét, az pedig valamit dúdolt. Megtántorodtak a következő körforgásnál, az utolsó pillanatban a koldusasszony - elkapva a széket - megmentette őket attól, hogy eleszenek.

Helena asszony és Janek úr nem volt a szobában.

Meglöktem az egy helyben táncolós és pár azonos taktust hallató lemezt. Akkor észrevett engem Longin úr és elhúzódott a feleségétől, amit a nő kihasznált arra, hogy kiszabaduljon a férje karjaiból.

- Nagypapa, hagyd abba! - rántottam meg a zakóját, de ő rám sem hederített. - Papa, nem szégyelled magad? - forogtam vele együtt, ahogy táncolt. Erősebben meghúztam és csak akkor vett észre.

- Te már felkeltél? - kérdezte meglepetten, de nem engedte el a partnerét.

- Papa, nem szégyelled magad? Hiszen temetésen voltunk...

Longin úr töltött magának a poharába.

- Longin! - fogta meg a felesége a kezét.

- Lodzia, drágám - csókolta meg a nő kezét, és egy másik pohárba is töltött. Felemelte, mintha koccintana egy láthatatlan valakivel.

Nagyapa tántorogva odament az asztalhoz.

A hanglemez leállt és csend lett, mintha csak most jöttünk volna vissza a temetőből.

A koldusasszony a fufajakáját gombolgatta, amiről hiányzott pár gomb. Sieroza úr a fényképről nézte a torra terített asztalt, a foltos abroszt, a csikkeket a kolbász és vöröshagyma szeletek között, az üres üvegeket és a legyet, amelyik a nővére tányérjára szállt le.

Nagyapa lehajtotta a fejét, mintha már álomra szenderedne.

- Menjünk már, papa - rántottam meg a karját, amire ő egy pillanatra felemelte a fejét, ami mindjárt magától visszazuhant a mellére. - Késő van már.

A szobába, egymás ujját fogva, bejött Helena asszony Janek úrral. Janek úrnak a nadrágjából kilógott az inge, Helena szemén elmázolódott a festék.

- Miért van ilyen csend? - kiáltotta a nő boldogan. - Janek, tegyél fel valamit, hogy táncolhassunk, valamilyen tangót!

- Megyünk! - rúgtam nagyapát bokán.

Nagyapa nagy hévvel felugrott, maga után húzva az abroszt, de az utolsó pillanatban a koldusasszony megmentette az asztalt a katasztrófától.

- Janek, hozzá a kisfiúnak szörpöt és szőlőt! - rendelkezett Helena asszony. Janek úr félretette a lemezeket és szó nélkül kiment a konyhába.

A halott nővére kiválasztott egy hanglemezt, lefújta róla a port, feltette a lemezjátszóra, ahonnan egy pillanat múlva felhangzott:

Ez az utolsó vasárnap,
Hamarosan elválunk,
Hamarosan elválunk
Örök időkre...

Janek úr az éppen játszott éneket dúdolva szaladt be, letett az asztalra egy üveget meg egy zacskó szőlőt, és táncba vitte Helenát.

Nagyapa fel akart kelni a székről, de visszatartottam és határozott „megyünk”-et kiáltottam a fülébe. Longin úr felhajtott még egy pohárral, a felesége elé állt, kinyújtva a kezét mélyen meghajolt előtte. A nő szó nélkül fogadta a felkérést.

Helena asszony énekelgetett tánc közben, Janek úr keze pedig a hátán vándorolt. A nő a férfi nyaka köré fonta a kezét és már szinte nem is táncoltak, hanem csak himbálóztak a szoba közepén.

Longin úr kinyújtott kézzel táncolt, finoman vezetve a feleségét, és minden egyes perdülésnél könnyedén felemelte, hogy látni lehetett a krémszínű kombinét.

A koldusasszony a rózsafüzért törölgette, és közben az „Utolsó vasárnap” ritmusára dobogott a lábával.

A tű megint elakadt. Helena dobbantott a sarkával, amikor odaért a hanglemezejátszóhoz, de ez nem segített, mert csak az „örök időkre” ismétlődött egyre.

Janek úr meglökte a tűkart, hogy megcsikordult, mintha valaki szöveget húzott volna végig egy üveglapon. A lemez megállt. Semmit sem segített, hogy a padlót verték, nyomták a kapcsolót, ujjal forgatták a lemezt.

Lodzia asszony a férje karjaiban várt.

Janek úr hátulról belesett a hanglemezejátszóba, zörgette, kopogtatta, de a zene visszavonhatatlanul abbamaradt.

Helena dúdolva kiment a szobából.

- Gyerünk már, Longin, hiszen reggel fel kell kelni!

- No, akkor, Janek, búcsúzóul - Longin töltött a poharakba. - Még egyszer Sierožára!

- Helen asszonyság! - recsegte a koldusasszony - Szent János-áldásra!

Helena a haját igazgatva jött be.

Mindenki felállt, kezében a pohárral. Valahol szemtelenül zümmögött egy légy.

A beállt csendben csak azt lehetett hallani, ahogyan a wódkát nyelik és a hosszú lélegzetvételeket, miután letették a poharakat. A halott nővére ismét sírva fakadt.

- Nyugodj meg, Lena - ment oda hozzá Janek úr, és átölelte a derekát. - Nem kell...

A szél vagy talán a huzat erősebben meglobogtatta a függönyt, ami egy pillanatig teljes egészében végighullámozott a szobán, felborítva a kredencen álló üres üveget.

- Ez Sieroža! - kiáltotta Helena asszony és rémülten keresztet vetett.

- Ez a huzat, Helena, ne higgy a szellemekben! - vigasztalgatta Janek úr, de a nő elhúzódott tőle és a balkonajtót nézte, amin ismét mozdulatlan volt a függöny.

Longin úr odament Helena asszonyhoz és szó nélkül kezét csókolt neki. A felesége átölelte Helenát és arcon csókolta.

Amikor az ajtó becsukódott mögöttük, Helena odaszólt a koldusasszonynak, aki az arannyal átszőtt anyaggal a hóna alatt és egy darab sonkával a szájában már indult volna.

- Ma éjjel töltsé nálam az éjszakát, valahogy félek. Kérem szépen...

Janek úr krákogott egyet és csodálkozó tekintettel nézett rá.

- Nagyon kérem... Minek járkálna ma éjjel...

Nagyapa megigazította a nyakkendőjét és az asztalhoz tolta a széket.

Janek úr a maradék wódkát kitöltötte a poharába, és gyorsan felhajtotta.

- No ja, megyünk, Stefan úr... - és még egyszer, maradék reménnyel a szemében, ránézett Helenára, de az, elfoglalva magát a tányérok összeszedésével, ezt nem láthatta.

- Megyünk már, Lena - ment oda hozzá és a vállára tette a kezét.

- Gyerünk már, mert így sohasem jutunk haza - mondta nagyapa a küszöbön.

Nem vártunk a liftre, egyébként nagyapa rögtön a lépcső felé indult. Helena asszony a nyitott ajtóban állt és talán arra várt, hogy Janek úr megforduljon. Az, mintha érezné a hátán a nő tekintetét, megállt a félemeleten és felemelte a kezét, a nő ugyanolyan mozdulattal válaszolt neki:

- Jó éjszakát, kedvesem! - mondta. A visszhang vitte tovább a folyosón a rekedt búcsúszavakat.

- A holnapi viszontlátásra, Janek! - ért minket utol lent Helena asszony hangja, amint áthajolt a lépcsőkorláton.

XI

A Hold magasan állt Baluty fölött, amikor mentünk hazafelé. Az utcák majdnem néptelenek voltak, az augusztusi estének pedig olyan szaga volt, mint a füstnek és a szőlőnek, amiből egy fűrtöt kaptam az útra. Az utcai lámpák szürke fényt vetettek. Elhaladt egy éjszakai villamos szikrákat szórva a vezetékek csatlakozásainál. A kapukból hideg feketeség érződött, valahol macskák nyávogtak. Egy ház nyitott ablakából, ami mellett elhaladtunk, éneket hallottunk: „Harmonia z cicha na trzy czwarte rżnie...”, amit mandolin kísért.

A férfiak, derékon átölelve egymást, mentek, cigarettáztak.

- Meglátod, barátom, én ezt rögtön elintézem, meglátod... - hallottam, amikor közelebb mentem hozzájuk. - Én ezt elintézem, a legszebb utcában fogunk lakni - csuklott fel és megállt. - A párttagoknak sem lesz ilyen nevű utcájuk...

Nagyapa egy lámpának támaszkodva semmit sem mondott.

Janek úr különböző módokat talált ki, hogy megállítsa a csuklását, ami azonban csak nem akart abbamaradni és abból a házból a mandolin zokogása kísért.

A „Szabadság” mozi sápadt neonfényében két betű nem világított. Megálltam a poros kirakat előtt, a „Szállnak a darvak” képei voltak ott.

- Holnap Lenával eljövök a moziba - hallottam meg magam mögött Janek úr hangját. - Milyen nap lesz holnap, Stefan úr?

- Talán szombat.

- Igen, szombat - helyesletem, ebben a pillanatban a tudatára ébredtem, hogy már mindjárt vége a vakációnak és szerdán jön apa.

- A mozi, aztán a „Malinowa”, majd aztán... - ábrándozott el Janek úr, összedörzsölve a kezeit és tekintetét az égre emelte, de a csillagok hallgattak.

A Limanowska utca sarkáig szótlanul mentünk. Elhaladtunk a kerítés mellett, aminél nappal mindig ott állt a koldusasszony. Amikor befordultunk, a közeli pékségből friss kenyér illata ütötte meg az orrunkat. A mi házunk már nem volt messze és a lehető leggyorsabban benn akartam lenni. Az órás kirakatában már elmúlt tizenegy.

A lábunk magától lelassult, amikor közeledtünk a gyümölcsöshöz. Nem mentünk egészen oda a lépcsőhöz, átmentünk a túloldalra és megálltunk szemben Sierożka úr üzletével. Rágyújtottak, és tántorogva belestek a sötét ablakon.

- Elhiszed, uram, hogy nincs már barátunk? - kérdezte Janek úr nagyapától akadozó hangon.

Nagyapa csak felsóhajtott.

- Sieroża, Sieroża! - kiáltott fel Janek úr váratlanul. A hangja visszaverődött a kövezetről, amin a holdfény morzsái hevertek.

- Sieroża! - kiáltották egyszerre.

Az üzlet fölötti ablakban világosság gyulladt.

- El innen, ti részegek, mert hívom a rendőrséget! - kiáltotta egy férfi az ablakból.

- Oh, jaj! Mindjárt a rendőrséget? - kiáltott vissza Janek úr hátrálva. - Gyerünk, itt parasztok laknak - szűrte fogain át, és köpött egy nagyot.

Az udvarról, ami mellett elhaladtunk, kerti viola illata szállt felénk, a kerítés mögül kutya kezdett csaholni, és neki-nekiugrott a léceknek.

- Tudja mit? - kapta el Janek úr nagyapa kezét. - Feleségül veszem Helenát és együtt fogjuk vezetni a boltot Sierożka úr után. Ez jó ötlet, a haláláig hitele lesz nálam, a kis unoka pedig ingyen kap majd szörpöt... Mit szól hozzá, szomszéd?

- Minek mindjárt megnősülni? Maga túl rendes ahhoz, hogy megházasodjon.

- Már a legfőbb ideje, és Helena... Lena, maga is látta - és megint felnézett a csillagokra. - És gondolja csak el, szomszéd, micsoda haszon lesz ebből, rendessé válok, hiszen a saját boltomat csak nem rabolom ki, isten ments...

- Miért beszél részegen ilyen ostobaságokat? Még meghallja valaki.

A ház a Süket utcában kissé oldalt állt. A következő háztól üres térség választotta el, közepén egy kis dombbal. Az egyik oldalfalon nem volt ablak, a vakolat lehulló lapjai pedig feltárták a téglák világos rózsaszínű húsát. Először láttam ebben a kései órában - arra a mesebeli házra emlékeztetett, amiben szellemek laknak és ijesztgetnek, egy magányos, a sorsára hagyott ház.

- Expressz gyorsaságával megváltoztatjuk a nevét, hivatalnokok nélkül - hallottam Janek úr hangját. - Tudja, hogy engem is zavart?

- De hogyan, hivatalnokok nélkül? Akkor büntetést is kell majd fizetnünk - nyugtalankodott nagyapa.

- Ránk támadhatnak? - nevette el magát Janek úr.

A sarkon vártam rájuk. Felnéztem az utca névtáblájára. Párszor, amikor nagyapa gondjára bájára gondoltam, tanácstalanul és dühösen bámultam rá. A szélén meg volt rozsdásodva és a rozsdá, amit lemosott az eső, végigfolyt a piszkos vakolaton, mintha a hegesedő seben meg-alvadt vér lenne.

A távoli lámpából, amiben még nem volt idejük összetörni az égőt, a fény a járdának arra a részére esett, ahol mindig ott feküdt a fehér szuka. De most nem volt ott, tettem néhány lépést, elhaladtam a mi udvarunk bejárata mellett, de sehol sem láttam, semmi nyomot sem találtam utána, még csak pár fehér szőrszálat sem. Körülnéztem, de sehol sem vettem észre a kutya összegömbölyödött testét. Talán a nap folyamán bemászott a fészerek árnyékába, egy másik udvar sarkába, egy kapualjba?

Nagyapa hívott.

Janek úr suttogva magyarázott neki valamit, de nagyapa határozottan tiltakozott:

- Magának semmiről sem kell tudnia. Menjen csak haza, és várjon!

- Menj, fiacskám, mindjárt megyek - adta oda nekem a kulcsokat.

Bementem a lépcsőházba, ami félhomályba merült, mert csak egy villanykörte égett az első emeleten. Úgy látszik, hogy ezekről a falakról már sohasem kophat le a nedvesség szaga, ami összekeveredett a szappanos víz és a főtt káposzta szagával. A lépcső nyikorgott, amint mentem felfelé. Egy ajtó mögött egy farkaskutya morgott. Görcsösen fogtam a korlátot, nehogy meglökjek valamit és zajt csapjak. A lehető leggyorsabban magam mögött akartam tudni a sötét folyosókat, amiknek a mélyén ott rejtőzködött az álmokból és az elbeszélésekből ismert összes szörny, és akkor az eszembe jutott a temető, Sieroża úr és a szellem. Hangosan zakatolni kezdett a szívem. Hiszen a szellem elbújhatott valamelyik szekrény mögé vagy egy szekrényben, és rögtön, az ajtó csikordulásakor rám ugrik. Nagyapa nem jött, én pedig féltem akár egy lépést is tenni. Valami a torkomat szorongatta. Becsuktam a szemem. Ötig számol-

tam és egyszerre átugorva pár lépcsőfokot, felszaladtam a mi emeletünkre. A kulcsok csörögtek reszkető kezemben és nem találtam bele a lakat lyukába. Úgy tűnt, hogy mindjárt meghallom a lépcső csikordulását, idegen lehetetet érzek, nagyapa kofferje mögül kinyúló hideg kéz érint meg,

A Hold megvilágította a szobát, mintha megnyugvást adna. Az ajtófélfának támaszkodtam és nehezen lélegeztem, vadul ugráló szívem nem akarta abbahagyni a zakatolást. Odamentem az ágyhoz, a párnába fújtam a fejem, de nem tudtam megszabadulni Sierožka úr arcától, ami meredt szemekkel feküdt a kövezeten, most pedig felemelkedik és közeledik hozzám.

Nem hallottam, hogy mikor jött be nagyapa és gyújtotta meg a lámpát. Feléje fordultam, ő pedig egy bögre vízzel a kezében állt.

- Aludj már, késő van... Az egész napot elvesztegettük...

Eloltotta a lámpát és kinyitotta az ablakot.

Felakasztotta a székre a zakóját és járkált a szobában. Többször kihajolt az ablakon. Leült a hokedlire, meggyújtott egy fél cigarettát. Valamit mondott magában, de nem értettem a szavait. Levetköztem és bebújtam a megmelegített dunna alá. Kakukkolni kezdtek a kakukkok. Már éjfél volt.

Mint egy gyors filmen, futottak át a szemem előtt a mai nap képei - a villámtörte ág, a koporsóra hulló homok, a szivárvány meg a füst, a nehéz szőlőfürt Helena asszony hosszú ujjai között, a felébredés a sötét szobában, nagyapa tánca a koldusasszonnyal, Sierožka úr esőkabátja a zsebéből kiálló „Express 14.00”-gyel, amint az előszobában lóg, a mandolin éjszakai suttogó hangja, a halott kiáltása éjjel, a lépcső... Álomba merültem, és akkor odajött hozzám a fehér szuka, úszva, mint egy felhő, olyan alacsonyan, hogy megsebezheték a város fölé emelkedő kémények. A szél vitte, a nyelve lógott, körben forgott, mint egy láthatatlan körhintán, mintha már soha sem kellene elmennie ebből a városból, amiben csak korom van meg árnyék, a bundája megfeketedett a füsttől, de a másnapi eső lemossa róla ezt a feketeséget. Első alkalommal szállt szabadon, valamit kergetve vagy menekülve valami elöl, elveszítettem a szemem elöl, amikor eltakarta a templomtorony, csak nyugodt szuszogását hallottam valahol az arcomtól nem messze, és a szájából folydogáló nyál melegét éreztem és a kimelegedett testének a szagát.

A nem mély álomból az ablakon túli zaj és talán Janek úr hangos káromkodása ébresztett fel. Nagyapa felugrott és odaszaladt az ablakhoz, de óvatosan hajolt ki, mintha nem akarta volna, hogy észrevegyék, mindjárt vissza is húzódott és becsukta az ablakot, de nem ment el onnan, csak a párkányra támaszkodva állt.

- Mi történt? - kérdeztem csukott szemmel.

- Maradj csendben, aludj! - suttogta és óvatosan megint kinyitotta az ablakot.

De nem tudtam elaludni, mert a lépcsőn léptek hallatszottak. Nagyapa gyorsan odaszaladt az ajtóhoz, kinyitotta, várt valakire. Egy pillanat múlva kiment a folyosóra.

Hallottam Janek úr fulladozó hangját és ahogyan nagyapa bajlódott a kofferrel, majd egy pillanattal később, amint megcsikordult a fedele, amikor felemelték, Janek úr elnevette magát, és ugyanebben a pillanatban egy fémes dolog ütődött a láda fájának, hangosan lecsapódott a fedele, valahol megcsikordult egy ajtó és szinte visítózva felugratott a farkaskutya.

- Ne gyújtsa fel a lámpát! - súgta hangosan Janek úr.

Nagyapa elővett a kredencből egy gyertyát és meggyújtva azt, az asztalra tette. Az ajtóban elfordította a kulcsot.

Az árnyaik, amiket kissé lecsukott szemhéjaim alól néztem, a láng ritmusára mozogtak a falon. A holdfény ibolyakékjének maradékai a padlón kúsztak, mint ki nem oltott tűz.

Koccintottak és hátra hajoltak, mint a szaxofonisták, majd megszagolták a kenyeret. Csak akkor sóhajtottak fel súlyosan, de örömteli megkönnyebbüléssel.

- No, látod, szomszéd, már vége az egésznek - csapott Janek úr nagyapa hátára.

- De nem csináltunk bajt? - idegeskedett nagyapa.

- Legyen nyugodt! Mi ott nem is voltunk, szigorúan valljuk...

Megint felemelték a poharukat.

- Arról megfeledkeztem, hogy a létrának az egyik foka hiányzik - nevetett fel Janek úr.

Nagyapa még egyszer kihajolt az utcára.

A Hold már egy másik ablakba világított.

Amikor felébredtem, nagyapa a szoba közepén ült. A villanytűzhelyen már bizonyára elég régóta forrt a víz, mert a konyha sarkában sűrűn állt a gőz. Ő pedig csak ott ült és valamilyen papírokat tépdelt, a földre dobálta azokat és mezítelen talpával összetaposta. Az asztalon egy üres üveg állt, két pohárral.

- A víz! - kiáltottam. Nagyapa felugrott, de az első pillanatban nem is tudta, hogy miről van szó. Talán azt hitte, hogy álmomban beszélek.

A teáskannából gomolygó felhőkre mutattam.

Félretolta a maradékot az éjszakai lakoma után, és készített két bögre pótkávét. Visszament a papírokhoz, amiket dühösen kettétépett, még csak nem is nézve, hogy mit tép össze, majd még apróbb darabokra szaggatta. Benézett a kredenc fiókjába és amikor semmit sem talált ott, a kredencben kezdett keresgélni, majd a kredencen, végül a zakójáért nyúlt és a belső zsebéből kivette a gumival átkötött papírlapokat és borítékokat.

- Ne menj már többé a hivatalba, papa! - mondtam. Nagyapa rám nézett, a szája sarkában mosolyhoz hasonlatos grimasz jelent meg.

- Hiszen én egyáltalán nem szándékozom odamenni - és igazolásképpen összetépte és a földre dobta a papírokat. - Káb ih málánká pápálilá...

Az asztal alól elővett egy dobozt, amiben korábban cipő volt és kezdte beledobálni a papírfecniket.

- No, kelj fel, a kávé kihűl.

Nagyapa szürcsölve itta a forró kávét, a száját is megégette, ezért egy pohárból hideg vízzel hűtötte le. Ránézett az üvegre és gyorsan az asztal alá dugta.

A mennyezeten, mint aureola, ömlött szét a feje fölött a folt a tegnapi zivatar után. Amint azt néztem, nem tudni, miért, eszembe jutott a fehér szuka. Nagyapa követte a tekintetemet és megpillantva, hogy mi történt, elkáromkodta magát.

- Hamarosan a szabad ég alatt fog kelleni laknunk. Ez az élet - sóhajtott és elgondolkodott.

Bekapcsoltam a rádiót. Éppen akkor ért véget Paul Anka Dianája. Azzal egy időben, amint a bemondó közölte a pontos időt, a kakukkok is.

Az utcán egy nő ment gyerekkocsival és a háztetőn egy fiú piros ronggyal egy bot végén ijesztgette a galambokat. A rádióban vonós hangszerek szólaltak meg halkán, lassan, mindjárt

néhány erős akkorddal egy zongora csatlakozott hozzájuk. A hegedűk meg a zongora közé bekúszott a hangos szürcsölés, ahogyan nagypapa hörgölte a második bögre kávéját.

- Kimegyek a ház elé - mondtam.

- Csak ne maradj sokáig, mert megyünk Antek bácsihoz... És ha már mész, kis unokám, vidd ezt a dobozt és dobod be a klozetbe!

Amikor már kinyitottam az ajtót, még utánam kiáltott. Megláttam, hogy megy az ágyhoz és a párna alól előhúzza a kis csomagot a földről. Egy pillanatig a kezében szorongatta, de mindjárt határozottan felemelte a fedelet, széthúzta a papírokat és a doboz fenekére tette. Finoman meglökte a hátam és nem tudtam már a szemébe nézni.

Esőre állt. Felemeltem a deszkát és a lyukon keresztül bedobtam a doboz. Nem hallottam semmiféle loccsanást, csak hangosabban felzúgott, mintegy a föld alól, egy légyraj.

Ott álltam, ahol mindig a fehér szuka feküdt. A járda lapjai ugyanolyanok voltak, mint bármely másik és semmiféle nyom sem volt rajtuk, még csak a kutyaszőr szaga sem terjengett a levegőben, semmiféle jelet sem láttam a homokon, ami az utat mutatta volna, amerre eltávozott. Benéztem a szomszéd ház udvarára, de ott sem volt. Sem a száraz gazok, sem a bokrok között. Tanácstalanul nézelődtem és megértettem, hogy már sohasem fogom látni, és az életem egyik napján sem, egyik álmomban sem hallom meg a nyüsztését.

Szinte úgy vonszoltam magam visszafelé még egy kis maradék reménnyel, hogy talán a sarkon túl meglátom. Füttyentettem. Csend, úr.

Felpillantottam a házra és a szemembe tűnt egy sebhely a falon, a fehér sebhely alól pedig rozsdás nedvességfoltok vöröslöttek. Tettem pár lépést hátra és a távolból felnéztem a falra. Arra gondoltam, hogy mégis csak jobban nézett ki a kék táblával. Az ablakban állt nagypapa és a kezével intett.

- Máris megyek - kiáltotta.

Nagypapa úgy volt öltözve, mint a tegnapi temetésre, csak a kölni szagát nem éreztem.

- Figyelj csak, papa - kaptam el a kezét és magam után húztam. - Emlékszel, hogy itt állandóan egy fehér szuka feküdt, most meg nincs itt, és már tegnap sem volt itt, amikor jöttünk hazafelé.

- Miféle szukáról beszélsz? Itt nem volt semmiféle szuka sem, sem fehér, sem barna. Csak képzelődhettél.

- Minden nap láttam, mindig itt volt, már az első nap is, amikor eljöttem hozzád. Mi történt vele, nagypapa?

- Én először hallom, hogy volt itt valamilyen kutya. Én semmit sem láttam. Valami összekeveredett a fejedben - mondta és elindult visszafelé.

Mentem utána, de csak nem hagyott békén a gondolat a szukáról. Amikor elhaladtunk a ház mellett, elálltam az útját.

- Hát a tábla, papa, volt vagy nem volt? - kérdeztem és ránéztem. - Nézd csak, nincs - Nagypapa erősen megszorította a kezem és gyorsan befordult a sarkon.

- Tábla, jegyezd jól meg, szintén nem volt. - Csak akkor állt meg, amikor már a következő utcában voltunk, és hideg tekintettel rám nézett. És egy pillanat múlva elnevette magát, mint egy gyerek.

XII

A hőség vasárnap óta nem hagyott alább. Nagymama nem jött és levél sem jött tőle. Nagyapa már nem térdelt le este imádkozni. Tisztogatta és olajozgatta az óráit, mosta a padlót, a falakról a port törölgette, mintha új életre készülne. Éjjel, amikor lefeküdt aludni, a rádió mellett üldögélt, a széken szundikált, a rádió macskaszeme pedig ott lüktetett a füle mellett. Senki sem jött érdeklődni a ház faláról levett táblával kapcsolatban. Lehet, hogy észre sem vették, hogy nincs ott. Janek úr egyre ritkábban látogatta meg az anyját, amióta átköltözött Helenához.

A forró levegőben nagyapa tüdeje olyan volt, mint egy lyukas harmonika, gyakran fulladt és kért, hogy kenjem be kámforolajjal, amitől a lakásban még fülledtebb lett a levegő, és én később sokáig nem tudtam lemosni a kezemről ezt a szagot, és mindennek, amit csak a kezembe vettem, legyen az mézes kenyér, körte, narancsszörp, kámforszaga volt.

A füst megállt a város fölött, és az utcák délben, amikor a rádióban a hejnalt játszották, úgy néztek ki, mintha alkonyodna. E fölött a fekete fátyol fölött volt az ég, amit nem láttunk, és ami felé egyre kétségbeesetten emeltük fel a tekintetünket. A piactéren háborúról, világvégéről beszéltek. Az üzletekben felvásárolták a lisztet, a sót és a wódkát. Nagyapa semmit sem tartalékolt, talán nem hallotta, hogy miről beszélnek. Félttem a háborútól és azt akartam, hogy apa a lehető leggyorsabban eljőjön értem, és elvigyen engem nagyapával együtt, akit nem akartam magára hagyni. Felidéztem, hogy mit mondott a szódavízárus, de nem akartam erről megkérdezni nagyapát - talán jobb is, hogy nem hall jól. A rádióban semmit sem beszéltek a háborúról - sportversenyeket közvetítettek, hosszú szónoklatokat, naponta párszor lejátszották Paul Anka dalát, az űrhajósokról sem szóltak semmit. Amerikában meghalt egy híres író, Falkner, Lengyelország déli részén erdőtüzek pusztítottak. A pap sem beszélt a vasárnapi misén a háborúról.

Egy lovakat ábrázoló, háromszögletű magyar bélyegsorozatot a végig el nem olvasott „Pál utcai fiúk”-ba dugtam. A bőröndben a húgom számára egy síró baba feküdt, amit nagyapa vett a piacon. A babával együtt ott feküdt egy agyagmadár, ami igazán csiripelt, amikor egy kis vizet öntöttünk bele. Mamának vett nagyapa néhány mézes légyfogót.

Felvisített egy tűzoltó autó vagy mentautó szirénája. Kinéztem az ablakon. A visítás mifelénk közeledett. A háztetőkön olvadó és a falakon lecsurgó kátrány szagát lehetett érezni.

Túl hosszúknak tűntek az órák, amint apára vártam. Párszor jártam egyet-egyet az utcán, bebenéztem a különböző zugokba, remélve, hogy mégis csak meglátom a kutyát, bár döglötten, bár már rothadóan, kukacoktól megrágva, legyekkel körülvéve, a halálhörgésben kimeredő agyaraival. Nem tudtam hinni nagyapa szavaiban, hogy abban az utcában sohasem volt fehér szuka, hogy csak látomás volt, képzelődés egy álombeli jelenség határán.

Nem sikerült rábeszélnem nagyapát, hogy kimenjünk a temetőbe. Meg akartam nézni valamit, pontosabban, ellenőrizni akartam, hogy Sierožka úr sírján van-e valamilyen nyom, valamilyen kicsi rés a homokban, amin kijött a lelke, hogy elvándoroljon oda, ahol a végső helye van. Azzal magyarázta ki magát, hogy fulladási rohamai vannak, dagadt a lába, fáj a feje, én pedig éreztem, hogy ő soha sem megy el oda, mert máshová fog járni krumpliért és savanyú káposztáért, hogy Sierožka úr az elveszített táj még egy eleme lesz, ami lassan egy ablakká zsugorodott össze, amin át egyre kevesebbet lehetett látni, amin keresztül egyre nehezebb kinézni, amin keresztül már szinte semmi sem lehet látni.

A mennyezetről morzsálódott a kiszáradt vakolat és a viaszosvászonra hullott, mint idő előtti, talán még tavalyi hópelyhek. Vakolatdarabok úszkáltak a vizesvödörben, a kávécsészákban,

beleestek a tejfeles uborkás tálba. Nagyapa letörölte az asztalról a fehér port és valamit mormogott, bizonyára átkokat, amikhez túl kicsi voltam, hogy hallhassam. A hármas szám alatt nyöszörgött a farkaskutya. Az idei nyár mintha sohasem akart volna véget érni.

Villamossal mentünk a város másik végébe, ahol a pályaudvar volt. Nagyapának a fején vászonsapka volt, amit apa varrt neki. Amikor a villamosra vártunk, nagyapa valamit mesélt apának, miközben a kezével a bezárt gyümölcsboltra mutatott. Egészen az indulás előtt nagyapa a szekrényből elővett egy vastag papírba csavart kis csomagot és most a térdén tartotta. A villamos lassan haladt, mintha minden egyes pillanattal fogyna az ereje és meg kellene állnia, hogy tovább már ne menjen. Az ablakon át kiintegtettem a kerítés mellett álló koldusasszonynak, de ő nem vette észre az én búcsúzkodásomat, amint lehajtott fejjel állt. Néztem az elhagyott házakat, amelyekről épp úgy, mint a nagyapáéról, lehullott a vakolat, az utcákat, amiken a járókelők, mint holdkórosok járnak, és a fekete porral fedett kirakatokat, és nem tudtam, hogy vissza akarok-e még jönni ide.

Nagyapára gondoltam, aki itt maradt a számára nagy városban, és az ő első magányos vacsorájára. Megsajnáltam és éreztem, hogy gyűlnek a szemembe a könnyecsek. De ő nem akart elutazni mivelünk vidékre még csak egy hétre sem, amit apa javasolt neki, habár én is próbálkoztam néhányszor, de csak nem tudtam meggyőzni. Most maga elé nézve ült, ölében a spárgával átkötött csomaggal, amire ráfektette két súlyos kezét, amin megcsomósodtak a dagadt erek.

A villamos megállt a pályaudvar fehér épülete előtt, mintha annak a falait elkerülte volna a por. Kerestük a jegypénztárakat, magunkba szívva az izzadt testek, a töltött káposzta és a sör szagát, ami a pályaudvari restiből szállt felénk. Érthetetlenül recsegett a megafon. Egy rádióból gépzene hallatszott, egy cserkészcsapat haladt el mellettünk énekelve.

Apa beállt a sorba a jegyekért. Nagyapa eltűnt, de egy pillanat múlva jött is vissza egy fagy-lalittal ostyakürtben.

- Edd gyorsan, mert még elolvad! - mondta az ujjait nyalogatva.

A fagyalt vanília ízű volt, valamikor már megismertem ezt az ízt, és valamikor, habár lehet, hogy csak a tegnap éjszakai álmomban volt, nagyapa vett már nekem a pályaudvaron egy vanília ízű fagyaltot.

Bementünk a büfébe, ahol apa vett két korsó sört, a habsörény végigfolyt a korsó külső oldalán. A mennyezet alatt ventilátor forgott, de egy csepp húst sem adott. Az üvegpult mögött olvadt majonézben zöldségسالáta úszkált, haldarabok fulladoztak a vízzé olvadt kocsonyalében. Az elárusítónő hasonlított a „Szállnak a darvak” főszereplőjére.

Az aluljáróban, amikor átmentünk a peronra, ahonnan indulnunk kellett, egy vak harmonikás a „Csendes táj” keringőt játszott. A mellette fekvő kalapba beledobtam az utolsó, véletlenül a zsebembe került groszyt. Arra vártunk, hogy beállítsák a szerelvényt. Tízórás út állt előttünk.

Néztem nagyapát, aki mindkét kezével hadonászva mondott apának valamit, és megint úgy nézett ki, mint egy, a szárnyaival csapdosó madár.

Bejelentették a vonatunk érkezését. Nagyapa magához hívott, és amikor odamentem, átadta a szürke csomagot, amin a keze izzadságnymait láttam.

- Kitaláld, hogy mi van benne? - kérdezte vidám szikrákkal a szemében. - No, kitaláld?

Nem kellett találgatnom. A papír alatt megéreztem a fakakukk szívverését.

Nagyapához simultam, nem akartam kimutatni a könnyeimet, nem tudtam köszönetet mondani a fájdalomtól összeszoruló torokkal.

A vonat zakatolva bejött a peronra.

Ránevettem nagyapára a fülke nyitott ablakából, ő pedig az új sapkájával integetett, miután levette azt a fejéről:

- Írsz majd nagypapának? - kérdezte átkiáltva a recsegő megafon hangját.

Bólintottam, a torkom megint összeszorult és nem tudtam megmondani nagyapának, hogy még nemegyszer eljövök hozzá. Kiáltani is akartam és megkérdezni, hogy mi lesz az új utca neve, de tudtam, hogy annak ellenére, hogy a sarkon nincs ott a kék utcatábla, a Süket utca örökre Süket utca marad.

A vonat elindult. Nagyapa a sapkájával integetett, de az alakja a kerék minden egyes kattánásával távolodott és kisebbedett. A mozdonyból kiáramló gőz eltakarta őt, a peront is, a pályaudvart, a fekete várost, és amikor szétoszlott, a messzi, üres peront pillantottam meg, aminek a végén halványan látszott valami, egy hosszúkás, sötét árnyék, ami koporsóra hasonlított, vagy egy nagybógó tokjára, amit a nagy sietségben elhajítottak a menekülő cigányok.

- . . . -